

R. S. P. P. / X VII - 179

DE ARTE RHETORICA LIBRI TRES,

EX ARISTOTELE, CICERO NE,
& Quintiliano præcipue de prompti.

Ad exemplar Romanum ipsius auctoris, omnibus
mendis purgati, & plurimorum locorum cita-
tione locupletari.

Auctore Cypriano Soario, Sacerdote Societatis IESV
Addito rerum notabiliorum auctiore indice.

Subiiciuntur etiam eiusdem Rhetorices tabula perbre-
ues, que singul ochorum librorum capiibus respon-
pondent quod facilius præcepia discantur.

T O L O S Æ.

Typis Raimundi Colomerij, Typographi.

M. DC. XXVII.

3

BIBLIOPOLA

LECTORI.

S.

CVM ad me s̄epius detulissent viri, quibus eloquētiæ studiū summæ semper curæ fuit, Cypriani Soarij præcepta Rhetorica, quæ passim in Gymnasiis studiosorum manibus teruntur adeò aut māca, aut immutata subinde edita esse, vt nulla quasi vestigia eloquētissimi illius viri appareat: gratūq; nos iis qui orationis ornatū sibi laudi esse student facturos, si germanū, vt nouissimè ab ipso auctore est recōcinнатū exēplar, typis nostris in publicū daremus, libēter negotiū, quib⁹ nunquā qui cū literarū emo-

Iumento suscipiuntur labores,
molesti fuerunt, aggressi sumus,
& perfecimus : additis ad mar-
ginem non paucis citationibus,
& ubique sectionibus editionis
Ciceronianæ, quam ante bien-
num emisimus. Fruere &
vale.

CYPRIANVS SOARIVS CHRIS-

TIANO LECTORI,

S.

ONGE profecto me-
lius, atque prudētius stu-
diis suis consulunt, qui o-
ptimos Auctores in omni
disciplinarum genere legendos sibi,
atque imitandos proponunt; quam
qui his neglectis, delectu omni, ac
discrimine remoto, quosuis cupidissi-
mè sequuntur. Quod si quis vetera
paulò aliùs repetere voluerit, quòcum-
que se animo & cogitatione conuertet,
hoc ita esse comperiet. Ut enim alios o-
mittā, qui in bonarum artium studiis
liberalissimis, doctrinisque versati
sunt; satis constat, Platone ingenio, do-

6 EPISTOLA.

Etrina, & copia dicendi longè omnibus superioribus præstisset. Ergo ex eis disciplina quot viri, quanta scientia, quantaque in suis studiis varietate, & copia, quam admirabiles extiterunt? Atque ut alios sileam, quorum scripta temporum incertitia perierunt, illi & Aristotelem summum Philosophum & Demosthenem omnium Oratorum facile principem, procul dubio debemus. Si quidē Aristoteles totos virginiti annos Platonem audiuit: Demosthenes verò eumdem non solum audiuit, sed etiam lexit auit. Quid Ciceronem ad tantum Philosophiae & eloquentiae decus euexi? An non Platonis, Aristotelis, & Demosthenis imitatio? Finis non sit si velim eos numerare, qui ex Aristotelis disciplina, in omnis doctrina, & ingenij laude præstantes prodierunt. Tanti refent quem imiteris, quem legas, quem admireris. Hoc intelligentes nostræ Societatis

cietatis praeceptores, ex eo tempore, quo
inuentum, virtute, & literis for-
mant, eos auctores discipulis expo-
nunt, qui praeter ceteros suo gene-
re floruerunt. Qua de causa molestiis
etiam ferebant, nullum esse librum
veterum scriptorum, qui adolescen-
tibus discendi cupidis, primum adi-
tum ad eloquentiam aperiret: Non
quod doctrina dicendi parum Latinis
literis sit illustrata (nam & Quintili-
anus de ea diligentissime simul, &
doctissime scripsit, & in libris Cicero-
nis tantum est curæ, tantum suauita-
tis, elegantiæ, atque doctrinæ, ut ne
apud Græcos quidē, aut pluribus, aut
melioribus præceptis, orationis facul-
tas sit exornata) sed quod, ad pri-
mam tyronum institutionem, eorum
scripta minus sint accommodata. Quid
enim discipulis ad hæc studia ingre-
dientibus explicarent? Quintilianii
libros? sunt illi quidem, ut dixi, sum-

8 EPISTOLA.

ma diligentia, singulari iudicio, summa eruditione conscripti, at ita longi, & nonnunquam obscuri, ut maius otium, & acrius iudicium desiderent. Partitiones oratorias? at ita sunt breves, & concise, ut multas & magnificas eloquentiae opes constructas & receditas nimis angustè coarctent. Libros de Oratore ad Quintum Fratrem? at in dialogo sunt scripti. Principias autem in illis partes habent L. Crassus & M. Antonius homines, ut dignitate, sic eloquentia in Romana Repub. maximi, qui minora illa, sed discētibus in primis necessaria, celeriter transigunt: quæ vero sunt à vulgari intelligentia magis remota, ea nō facile, dixerim, ornatiusne an copiosius persequantur. Huc accedit, quod dum Crassus perfectum, Antonius communem informat Oratorem, magnis altercationibus (qui Dialogorū est mos) in contrarias partes differitur; quod medio

EPISTOLA. 9

mediocriter quidem eruditis, qui iudicij iam aliquid habēt, non solum magnam ingenij delectationem, sed mirabilis etiam utilitatis fructum affert; tyronibus non item, qui disputationis vim, atque incitationem aspiciunt, vestigia ingressumque vix intuentur. Duos de Inuentione libros, puerō sibi inchoatos, & rudes Cicero excidisse affirmat, propterea quod nec Orationis expoliendae & conformandae rationem docent, nec inueniendi fôtes ab Aristotele demonstratos aperiunt. Ita qua multa in eis præcepta sunt, quæ editis postea libris idem Cicero improbauit. Libri verò ad Herennium, à quocunque illi sint scripti, similem inueniendi viam demonstrant, & quedam de statu; multa de verborum & sententiârûm continent ornamentis, diuersa ab his quæ Cicero & Quintilianus eisdem de rebus tradiderunt. Topicorum liber tammodo declarat viâ ab Aristotele

inuenitam ad reperiendum omni ratio-
ne argumentum: & quoniam ad Tre-
batium Iuris consulum scriptus est,
exempla habet ex intima iuris scientia
desumpta, quae usque eò sunt diffisi-
lia, ut sua obscuritate, multos ab eius
libri lectione reuiciat. In oratione vero
ad Brutum, quae sit optima species, &
quasi figura dicendi, Cicero disertissime exponit. Sed cum ad Brutum
scriberet, vulgaria præcepta permul-
ta, quae dicendi studiosis vehementer
conducunt, breuiter percurrit, vel pe-
nèpraterit: quae vero de orationis nu-
mero mirabiliter percepit, ut adeun-
tibus ad eloquentiam viilia sint, ordi-
nem alium, & exemplorum lumen
desiderant. His de causis cupiebant
noſtri præceptores, ut omnes eloquen-
tiae partes explicatae definitionibus,
exemplis illustratae, ex Aristotelis
ſententia, Ciceronis vero, & Quinti-
liani non ſententia ſolum, ſed ple-
rum

rumque etiam verbis aliquo libro, via, & ordine comprehenderentur. Futurum enim existimabunt si id fieret, ut, discipuli, simul cum vulgaribus Rhetoriceæ præceptis, illa magis recondita de argumentorum locis, de amplificatione, de Orationis forma, & numero perciperent. Quam ego prouinciam cum eorum voluntate suscepissem, quibus libenter vitæ meæ rationes commisi, his tribus libris, dicendi præcepta, quantum exiguae ingenij mei vires efficere & consequi potuerunt, complexus sum, ut iuuent ad adolescentes ad legendos Aristotelis, Ciceronis, & Quintiliani doctissimos libros, quibus eloquentia fontes continentur. Neque vero ignoro, multa horum quæ à veteribus sunt tradita, ab his à quibus defendi aquius erat, editis etiam libris oppugnari. Sed cum à multis qui singulari doctrina sunt prædicti, eadem defensa sunt,

Sunt mihi consilium fuit, de his quæ tot doctissimorum seculorum approbauit consensus, nihil sine ratione mutare. Imò verò te Christiane Lector, vehementer oro, atque obsecro, ut hanc libidinem temerè contradicendi veteribus scriptoribus, de animo tuo penitus auertas, ne ad eius perniciem longius deinde serpat. Nam simul atque cupiditas hæc ad ingenium, tanquam fex ad materiā adhaesit, incredibile dictu est, quæ continuò excitet incendia. Illud etiam tibi persuadeas velim, nos nihil magis cupere, quam ut virtute & literis maximè sis ornatus, ut Christo Iesu, qui est parens & salus vita nostræ, grains sis, & iucundus.

IN LIBROS DE ARTE RHETORICA AVC- toris proœmium.

Rationis, & orationis tāta est similitudo, vt Græci, qui nō intelligēdi solū, sed loquendi etiā principatū tenuerūt, vno vtraq; vocabulo Latini Græcorū prudētiae æmuli, eodē penè, nominarint. Est enim oratio quasi rationis imago quædā. Rationem in mēte, cui regnū totius animi tributum est, Deus Opt. Max. posuit: orationis sedem idem summus opifex in celsissima, ac nobilissima corporis parte collocauit. Ratio est, sicuti lux quædā, lumēque vitæ: oratio est rationis decus & ornamentū: ratio regit ac moderatur propriū animum; Oratio flectit etiā alienos: rationis est species admirabilis, eam tamen intus latentē orationis pulchritudo declarat. Ità quod lumen est soli principi, ac moderatori lumen

reliorum, id est oratio rationi domi-
næ ac reginæ rerum omnium. Hinc ni-
mirū fit, ut summi illius rectoris mūdi
huius bonitatem, sapientiā, vim & po-
testatem suspiciendam, admirādāmque
hominum generi, ut rationis, sic oratio-
nis res & natura cogat confiteri. Quid
enim admirabilius esse potest, quam co-
gitationes tam multas, tam excellētes,
tam varias, atque multiplices orationi
cōmendari? orationē verò exceptā aē-
re quasi veihiculo, incredibili celeritate,
breuissimo tēporis spatio ad quāpluri-
mos peruenire: ac postremo per tenuis-
simos auriū meatus singulari opere, ar-
tificiōque perfectos, in alienos animos
introire, atque in eis tā perfectē, tā insi-
gniter imprimere speciē suam, ut mœ-
rentes consoletur, torpētes excitet, affli-
ctos erigat, inani lētitia elatos cohibeat
& in quemuis deniq; motū auditorē im-
pellat? Quod si orationis tanta præstā-
tia est, non potest non maxima esse di-
gnitas Rhetoricę, qua ornādę orationis
doctrina cōtinetur. Eadem enim homi-
nis ratio, quæ cæteras artes inuenit, di-
cendi quoque artificium illustrauit. Nā
primò terram peruagata, nō modò eius
formam, situm, fæcunditatem, sed eorū
etiam

etiam quæ in ea gignuntur varietatem vsum, naturamque cognovit. Tū mare ingressa profundum & immēsum, quo generā quāmque disparity degentiū in eo belluarum inuestigauit? Exin syderū ornamentū & pulchritudinē admirans, cognito prius aëre ex his, quæ ex eo generantur, in cœlum usque penetrauit. In quibus rebus tam multis, tam variis, tā disiūctis, tam abditis, atque obscuris inuestigādis, si tāta fuit orationis sagacitas & solertia: in expolienda oratione, quæ eius comes, & interpres est, non minor profectō fuit cura. Hic est eloquētię ortus, hæc nobilitas, hæc cum ratione cōiunctio. Qua de causa vehementer vigilandū est iis, qui sapientiæ flagrāt studio, enitendūque omni cura, ac diligentia, ut Rhetoricae, Dialecticæq; præceptis optimè cognitis, ad reliquarū artiū fastigium contendant. Quam viā iucundam, facilem, breuem, & quasi cōpēdiariam, non modò non asperam atque arduam, aut longam esse cōperiēt. Quod ut facilius cōsequātur, hi tres libri artificium dicēdi à veteribus traditū breuiter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de Inventione est, sexdecim argumentorum loci sunt explicati, simul

cum

cum his quæ ad permouendos animos
ex iisdem locis eruūtur: præcepta etiam
quædam sunt exposita ad exhortationē
& deliberationem accommodata: in se-
cundo verò qui dispositionis præcepta
cōtinet, de orationis partibus, de statu,
iudicatione, & ea cōtrouersia que ex in-
terpretatione scripti existit: præterea de
ratiocinatione, enthymematis, inductio-
ne, & exemplo agitur: & quoniam fre-
quens mentio facta est ab antiquis au-
tōribus Epicherematis, Sōritis, & Di-
lemmatis, eorum vis explanatur. Ter-
tius denique liber docet orationis or-
natū qui est in verbis vel simplicibus,
vel coniūctis: itaque de verbis nouis, de
inuisitatis, de tropis, de luminibus ver-
borum & sententiarum, de origine, cau-
sa, natura, & v̄su orationis aptę ac nu-
merosae: tū ad extremum de memoria &
pronūciatione in eo differit. Sed quò
maiior v̄tilitas ex eloquētia percipi po-
sit, Christianis præceptis diligenter ea
purganda est. Ut enim bonus agricola
vitem, quæ syluescit & in omnes par-
tes nimia funditur, ferro coērcens, tum
fructu lātiorem, tum aspectu pulchrio-
rem reddit; sic eloquentia, si amputetur
errorū inanitas, in quod delapsa est vitio
homī-

hominū diuinās leges ignorantūs, suam admirabilem speciē recuperabit: Excidatur igitur mentiendi licentia, quam seuerē diuinis præceptis interdictā Oratori Quintilianus &c antiqui Rethores concedunt: amputetur procacitas, & vitium illud tēterimū lacerādi alios probris, contumeliis, maledictis, cui vtinam ne Demosthenes & Cicero tātoperē indulsisserent: resecetur arrogantia, & inanis laudis appetitus, qui aciem animi perstringit: intelligatur, iniquum esse tenebras auditoribus offundere, ne verum perspiciant, & suffragium atque sententiam dicendo corrumpere, quod à Græcis & Romanis oratoribus est factitatum. His tot, tantisque deletis maculis, cōtinuò existet & illa diuina & cœlestis Christianæ eloquētiæ pulchritudo: quæ tātō erit præclara magis, & eximia, quātō diligentius ad omnium hominū utilitatē conferetur, & ad celebrandas Dei Opt. Max. laudes, qui sermonem homini dedit ad societatem & coniunctionē cum hominibus tuendam. Hæc est illa Christiana eloquētia, qua Gregorius & Basilius nobilissimum par amicitiæ, doctrinæ, sanctitatis, plurimū præstiterūt, Iuliani amētissimi & profligatissimi ho-

13 PRO O E M I V M .

Itis religionis impetus omnes fregerūt :
hac excelluit Athanasius vir sanctissi-
mus , quem nec saeuissima periculorum
tempeſtas, nec humanorum commodo-
rum aura potuit vñquam de suo cursu
dimouere, quin Arriij impium & cōſce-
leratum comprimeret furorem: hac flo-
ruerunt Chrysostomus, Ambrosius, Au-
gustinus, Hieronymus, Cyprianus qui
Christianæ Reipubl. fecerūt lumen lō-
gè clarissimum vt alios quam plurimos
omittam , quorū copia digna est Chri-
ſtiani nominis gloria. Hos tales ac tan-
tos viros qui volet imitari colat Chri-
ſtianam eloquentiam , quæ ex diuina-
rum rerum cura & contemplatione , ex
Christi Iesu amore, ex maximarum de-
nique artium studiis efflorescit.

DE

DE ARTERHE- TORICA LIBER I.

*Quid sit Rhetorica, quod eius
officium & finis.*

C A P. I.

RHETORICA est, vel ars, *Quint. l.*
vel doctrina bene dicendi. *2. cap. 14.*
Ars est quæ cognitis, peni- *Cicero i.*
tusque per spectis, & in vnu de *Orat.*
exitu spectantibus, & nū- *Aristo. i.*
quam fallentibus rebus continetur. *Elle Rhet. e. i.*
autem eloquentiæ artem perspicuū est: *Cic. 2. de*
erenim cū plerique temerè, ac nulla ra- *Orat. 88*
tione causas in foro dicant, nōnulli au- *89.*
tem propter consuetudinem aliquā cal-
lidiūs id faciant, nō est dubium, quin si *Quint. li.*
quis animaduerterit, quid sit, quare alij *2. e. 17. i.*
melius, quam alij dicāt, id possit notare *de Orat.*
ergo id qui toto genere fecerit, is si non *i. 3. 8.*
planè artem, at quasi artem quamdam *De Inne.*
inuenerit: Bene dicere est optimis sētē- *li. 7. e. 6.*
tiis verbisque lectissimis dicere. Retho-

zo DE ARTE
ricæ officium est, dicere appositè ad per-
suasionem, finis persuadere dictione.

De utilitate dignitatéque eloquentia.

C A P. II.

1. de Or. **D**ignitas eloquētiæ, vel ex eo intel-
10. ligi potest, quod in öni libero po-

Quint 1. pulo, maximèque in pacatis tranquillif-
2. c. 16. que ciuitatibus præcipue semper floruit,

seperque dominata est. Quid enim aut tam iucundum cognitu , atque auditu , quām sapientissimis sententiis, grauissi- misq; verbis ornata oratio, & perpolita, aut tam potens , tamque magnificum ,

2. de Or. quām hominum animos vnius oratione
35. conuerti? Quid admirabilius , quām res

splendore illustrata verborū ; Oratoris est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sentētia , eiusdem & languētis populi incitatio, & ef- frēnati moderatio. Eadē facultate fraus hominum ad perniciem: & integritas ad salutē vocatur. Quis cohortari ad virtu- tē ardētiūs ? quis à vitiis acriūs reuoca- re? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatiūs? quis cupi- ditatem vehemētius frangere accusādo potest, quis mōrōrem leuare mitiūs co- solando? Ac ne plura, quæ sunt penè in- numerabilia, consecpter , comprehēdam

breui, sic enim statuo : perfecti oratoris moderatione , & sapientia non solum ipsius dignitatem, sed & priuatorū plurimorum, & vniuersæ Reip. salutē maximē contineri. Quò maiorigitur est eloquentiæ vis , hoc est magis cū probitate iungenda, summāque prudētia : quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidē oratores effecerimus , sed furentibus quædam arma dederimus.

*I. de Or.
& de Cl.
2 3.*

De materia Rhetorica.

C A P. III.

ARtis materia est in qua omnis ars & ea facultas quæ cōficitur arte , versatur: ut si medicinę materiā dicamus morbos ac vulnera , quòd in his omnis medicina versetur. Itē quibus in rebus versatur facultas oratoria, eas res matetiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes excepta dialectica , & eloquētia : quòd cæteræ ferè artes se ipsæ per se tuētur singulæ : bene dicere autē, quod est sciēter, & peritè, & ornatè dicere, nō habet definitā a liquā regionem, cuius terminis septa tueatur Omnia quæcumque in hominū disce-

*Quint. lib.
4. 6. 5.*

ptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur, aut eloquentiae nomen relinquendum est: materia enim oratori ad dicendum subiecta, quæstio est..

De Questione. C A P. IV.

In par.

QVæstionū duo sunt genera: alterum infinitum, quod Græci ~~τέλος~~ Cicero propositum vocat: alterum certum & definitum, quod ~~τέλος~~ illi, Latini vel causam, vel cōtrouersiam solent appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur hoc modo, Expeté-dâne sit eloquētia. Causa est, quæ certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotijs cernitur hoc modo, An Socrates iure fuerit ab Atheniensibus damna-tus. Propositi duo sunt genera: cognitionis alterum, cuius scientia est finis, ut an Solis magnitudine multis partibus terra supereretur: alterū actionis, quod re-fertur ad efficiendum quid, ut si quæra-tur quibus officijs amicitia colenda sit. Hæc cùm in propositis quæstionibus, genera sint eadē in causas transferūtur, Sed causarum tria sunt genera, iudicij, deliberationis, exhortationis, quæ quia in laudationes maximè conseruit, pro-prium habet ex eo nomen laudationis.

In Top.

79.

i. de Or.

41.

*De Exornatione, Deliberatione,
& Iudicio.*

C A P . V .

IN exornatione duæ sunt partes , laus & vituperatio . Tempus tum præsens , tum præterium . Spectat autem orator honestatem præcipue cùm laudat , turpitudinē cùm vituperat , mouetque auditores ad delectationē . Deliberatio continet in se suasionem , & dissuasionē , tempus verò futurum . Finis , quem sibi proponit orator in consilio dando , est utilitas & spes : aut reformidatio deliberatis . Iudicium habet in se accusationem , & defensionem : cuius finis iustorum & iniustorum quæstione , sævitia , aut clementia iudicis continetur .

*Quomodo hypothesis ad thesin
reuvocanda sit.*

C A P . V I .

Maneat ergo & infinitas & finitas *Cic. Par.* quæstiones ad oratores pertinere . 61 . Sed est consultatio quasi pars caussæ quædam . Inest enim infinitum in definito , & ad illud tamen referuntur omnia . *In To. & Quint. li.* Quare illa pars orationis , qua est de genere vniuerso , totas causas sæpe continet . *3.c.5.*

*Cic. de
Orat. 3.*

Quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controuersiæ, quod Græcè ~~zērōdys~~ dicitur, id ita dici placet ut rāducatur ad perpetuam quæstionē, atq; de vniuerso genere dicatur, nisi cūn de vero ambigetur, quod quæri cōiectura solet. Exempli causa, finita est, An Aristotelis philosophia sit perdiscenda: eius quasi pars quædā est illa infinita; An philosophia sit perdiscenda, ad quā orator finitā transferet. Sunt enim ornatissimæ orationes hæ quæ latissimè vagātur, & à priuata ac singulari controuersiæ ad vniuersi generis vim explicandā conserunt, & cōuertunt, vt ij qui audiunt, natura & genere & vniuersa re cognita, de singulis rebus statuere possint. Itaque Orator excellens à propriis personis & temporibus semper, si potest auocat controuersiā. Latiū enim de genere, quam de parte disceptare licet, vt si quod in vniuerso sit, probatur, id in parte, sisit,

I. de Or. probari necesse fit.

79.

I. de In-

uent. 3.

De partibus Rhetorice.

C A P . V I I .

*Q*VINQUE sunt partes, & quasi membra eloquentiæ: inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronunciatio. Oportet enim inuenire quid dicat, inuencta

uenta disponere, deinde ornare verbis, post memoriae mandare, tum ad extremum agere. Inuentio est excogitatio rerum verarum aut verisimilium, quæ questionem probabilem reddant. Dispositio *Auct. ad* est rerum inuentarum in ordinem distri *Her. l. 14* butio. Elocutio est idoneorum verborum *ca. 14.* & sententiarum ad inventionem accommodatio. Memoria est firma animi rerum ac verborum ad intentionem perceptio. Pronunciatio est, ex rerum & verborum dignitate corporis & vocis moderatio. Nec audiendi quidam, qui iudicium sextam esse partem voluerunt: adeo enim tribus primis partibus est permistum (nā nec inuentio sine eo, nec dispositio, nec elocutio fuerit) ut pronūciationē quoque vel plurimum ex eo mutuari putē: nec inuenisse credendus est qui nō iudicavit: quod similiter in aliis partib⁹ quibus iudicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet eloquentiā rem unam esse omnium difficilimā: quibus enim ex quinque rebus constare dicitur earum unaquæq; est ars ipsa magna per se. Quare quinque artium concursus maximarum, quantam vim quantamq; difficultatem habeat, existimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricae partes.

Quint. l.
Dap. 3.

De. clav.
Orat. 25.

omnino. At inuenire, disponere, eloqui, memoria complecti, & pronunciatore, opera sunt oratoris.

*Quibus rebus eloquentia comparetur,
ac primum de natura.*

CAP. VIII.

Quin.li.

3. 6. Ci.

1 & 2 de

Ora. 88.

Auct. ad

Her. li. I.

de Orat.

123.

II 4.

E Loquétia quę quinque supradictis constat partibus; natura, arte, exercitatione & imitatione cōparatur: imitationē enim quāvis Quintilianus arti, Cicero exercitationi subijciat, rectiō tamē alij ab utraq; segregarunt. Ergo de singulis, quoniam maximi sunt momēti & ponderis, aliquid dicendum est. natura igitur primum, atque ingenium ad dicendum vim affert maximam: neque verò quibusdā scriptoribus artis ratio dicēdi & via sed natura defuit. Nam & animi atque ingenij celeres quidam motus esse debent: qui ad excogitandū, acuti, & ad explicandū ornandūmque sint vberes, & ad memoriam firmi atque diuturni: & si quis est, qui hęc putet arte accipi posse (quod falsum est) præclarè enī se res habeat, si hęc accendi, aut commoueri arte possint, inseri quidem, & donari ab arte non possunt omnia (sūt enim illa dona naturæ) quid de illis di-

cet, quæ certè cum ipso homine nascuntur, linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, cōformatio quædam & figura totius oris & corporis? Neque hæc ita dico, vt ars aliquid limare nō possit (neq; enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrina, & quæ optima, aliquo modo acui tamen & corrigi posse:) sed sunt quidam aut in lingua hæsitan-
tes, aut ita voce absoni, aut ita vultu mo-
tisque corporis vasti atque agrests, vt
etiam si ingenijs atque arte valeant, ta-
men in oratorum numerum venire nō
possint: sunt autem quidam ita naturæ
muneribus in ijsdem rebus habiles, ita
ornati, vt nō nati, sed ab aliquo Deo fi-
eti esse videātur. Magnum quoddam est
onus atque munus; suscipere, atque pro-
fiteri, se esse omnibus silentibus vnum,
maximis de rebus magno in conuentu
hominum audiendum. Adeſt enim ferè
nemo, quin acutius, atque acrius vitia in-
dicente, quam recta videat. Ita quidquid
est, in quo offēditur, id etia illa quæ lau-
danda sunt, obruit. Neque hæc in eā sē-
tentia disputo, vt homines adolescentes,
si quid naturale fortè nō habeat, omni-
no à dicēti studio deterreā: multis enim
honori fuit illa ipsa, quācumque assequi
potue-

De Arte. CAP. IX.

De Orat.

183.

3. de Or.

146.

2. de Or.

156.

3. de Or.

145.

AD naturam optimam ars adiungi debet, quæ à natura profecta est: notatio enim naturæ, atque animaduersio peperit artē Ego enim hanc vitā intelligo esse in præceptis omnibus, nō ut ea sequuti oratores eloquentiæ laudem sint adepti, sed quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam obseruasse atque delegisse, sic esse nō eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum, quod tamen nō reiicio, est enim, si minus necessarium ad benedicendū, tamen ad cognoscendum non illiberale. Habet igitur ars hāc vim nō ut aliquid cuius in ingeniis nostris pars nulla sit, pariat, & procreet, verūm ut ea quæ sunt orta iā in nobis, & procreat, educet atque cōfirmet. Obseruatio autem earum rerum, quæ in dicendo valēt: ipsa per se, si eloquentes facere posset, quis esset nō eloquēs: quis enim hęc nō facilē, vel certè aliquo modo posset ediscere. Itaque intelligendū est alia quędam ad consequendum eloquentiā esse maiora, sed ars nō est ea quidem negligenda, quā ego, si nihil dicam adiuuasse, mentiar. Habet enim quędam quasi

ad cōmouendum oratorem , quō quid 2. de Or.
que referat,& quō intuens, ab eo quod 223.
cūque sibi proposuerit, minus aberret.

In præceptis enim hanc vim,& hāc vti-
litatem esse arbitror, non vt ad reperiē-
dum quid dicamus,arte dicamus,sed vt
ea quæ natura, quæ studio,quæ exerci-
tatione cōsequimur,aut recta esse cōfi-
damus,aut praua intelligamus,cū, quō

referēda sint,didicerimus. Qua de cau- De elar.
sa studiosè Rhetorica colēda est,vt quæ Orat.

viam & rationem dicendi doceat. Eisi
namque magnis ingeniis prædicti quidā
dicēdi copiam sinē oratione cōsequan-
tur ars tamē est dux certior quam na-
tura,quoniā sinē doctrina,etiam si quid 4. de Fi-
bene dicitur,tamen id quia fortuitō fit nib.

semper paratum esse nō potest. Aptissi-
mè profectò quod M. Tullius de excel-
lenti virtute scripsi, idem ad præstantē
eloquentiā transferri potest: vt multos
homines excellēti ingenio & eloquētia
fuisse,& sinē doctrina,naturæ ipsius ha-
bitu per se ipsos copiosos & ornatos ex-
titisse fate amur:adiungamus etiam,sæ-
pius ad orationis laudem naturam sinē
doctrina,quam sinē natura valuisse do-
ctrinam,sed cūm ad naturam eximiam,
atque illustrem accesserit ratio quædā
confort

Pro Are

30 DE ARTE
cōformatiōque doctrinæ, tum illud, ne-
scio quid præclarum, ac singulare sole-
re existere contendamus.

De Exercitatione.

C A P. X.

I. de Or. I N prēstāti natura quā ars expoliuit,
Iij8. exercitatio absolutionem, perfectio-
nēmque dicendi consummat. Quocirca
interest permagni, studium & ardorem
quemdā amoris assumere, sine quo, cūm
nihil quidpiā egregium, tum certè elo-
quentiam nemo vñquam assequetur. Ex
hoc ardore nascitur exercitationis dili-
gentia, vt causa aliqua posita consimili
causarum earum, que ad oratorem defe-
rūtur, dicamus quām maximē ad veri-
tatiē accommodatē. Sed plerique in hoc
vocem modō, neque eam scienter, & vi-
res exercēt suas, & linguæ celeritatem
citant, verborūmque frequentia delectā-
tur: in quo fallit eos, quod audierunt: di-
cendo homines vt dicant, efficere solere:
verē enim etiam illud dicitur, peruersē
dicere homines peruersē dicēdo facilli-
mē consequi. Quamobrem in istis ipsis
exercitationibus etsi vtile est etiā subi-
tō sēpe dicere, tamen illud vtilius, sum-
to spatio ad cogitandum, paratiūs atque
accuratiūs dicere. Caput autē est (quod

vt

ut verè dicā) minimè facimus (est enim magni laboris, quem plerique fugimus) quamplurimum scribere: Stylus optimus est, & præstantissimus dicendi effector, ac magister, neque iniuria: nam si subitam & fortuitam orationē commentatio & cogitatio facile vincit, hanc ipsa profectō assidua & diligens scripture superabit. Iam vocis, & spiritus, & totius corporis, & ipsius linguae motus excitationes, non tam artis indigent, quam laboris. Exercenda est & memoria, ediscendis ad verbum quamplurimis & nostris scriptis & alienis: atque in ea exercitatione nō sanè mihi displiceret adhibere, si censueris, etiam istam locorum, simulacrumque rationem, quæ in arte traditur.

De Imitatione.

C A P . XI.

ET si ad illud genus oratorum præstatium, magnificum atque preclarum natura ipsa aliquem ducat; tamē ea non satis proficere potest, nisi eodē studio atque imitatione intendat, atq; ita dicere consuescat, ut tota mente illos atque omni animo intueatur. Ergo hoc sit primū in præceptis meis, ut demonstremus quem imitetur, atque ita, ut quæ maximè

maximè excellant in eo quem imitabitur ea diligentissimè persequatur. Nihil enim aliud causæ est cur ætates extulerint singulæ singula propè genera dieendi, nisi quòd semper fuit aliquis, cuius se similes pleriq; esse vellent. Hanc igitur similitudinē, qui imitatione assequi volet, tum exercitationibus crebris, atque magnis, tum scribēdo persequatur. Intuēdi sunt etiam non solum oratores sed etiam actores, ne mala cōsuetudine ad aliquam deformitatem, prauitatēmque veniamus.

Quoniam de Rheticæ definitione, dignitate, fine, officio, & materia dictum est, quòdque sint eius partes explicamus, & naturam, artem, exercitationē, imitationem, ad eloquētiā consequēdam necessarias esse ostēdimus, sequitur ut de singulis eius partibus differamus.

De Inuentione.

C A P . X I I .

Quoniam igitur primū Oratoris mūnus est inuenire, dabit operam ut inueniat quemadmodum fidē faciat his quibus volet persuadere, & quemadmodum motū eorum animis afferat Fidem facit orator argumētis mouet incitādo aut ad voluptatem, aut ad molestiā au-

tem

ad metum, aut ad cupiditatē : tot enim
sunt motus geneta, partes plures gene-
rum singulorum. Cūm enim omnis ani-
mæ commotio ex opinione boni alicu-
ius, aut mali nascatur, lātitia & cupidi-
tas ex opinione boni nascuntur, ægri-
tudo & metus in malorū opinione ver-
santur. Est igitur ægritudo siue mole-
stia, opinio recens præsentis mali, in
quo demitti contrahique animo rectum
esse videatur. Voluptas, opinio recens
boni præsentis, in quo effetti rectum vi-
deatur. Metus, opinio impendentis mali,
quod intolerabile videatur. Cupiditas,
opinio venturi boni, quod sit ex usu iam
præsens esse, atque adesse. Opinio autem
quæ in omnes superiores definitiones
includitur, est imbecilla assensio. In pro-
posito fidem solum facit orator, in causa
verò fidem, & motum, de quo mox di-
cemos.

Quid inuentio, quid argumentum

& argumentatio.

C A P: X L I I .

Part. II

I Nuentio est ex cogitatio argumenti : Part. II
argumentum est probabile inuentum
ad faciendam fidem : vel aliter, est tra-
tio rei dubiæ faciens fidē. Fides verò est Part. II
firma opinio: ut si velis fidem facere, elo-

quentiam etiam esse expetendam, exco-
gitosque illud argumentum, nimur
esse artē bene dicendi, possis hoc modo
argumentationem concludere: Ars bene
dicendi est expetenda: ea est eloquentia:
est igitur eloquentia expetenda. Est au-
tem argumentatio argumēti explicatio,
qua Dialectici pressius, & religiosus,
oratores ornatiūs, & liberius utuntur.
Topic. 8.

Quotuplia sint argumenta.

C A P. XIV.

Topic. 18.

In par. 5.

ARgumenta partim in eo ipso, de
quo agitur, hærent; quo circa insita
dicuntur: partim extrinsecus assumuntur,
quæ remota vocātur: quoniam absunt,
longeque ab eo, de quo agitur, disiuncta
sunt: ut si dicas eloquentiam esse expe-
tendam, quod bene dicendi sit ars, ratio
est insita in eo, de quo agitur: eloquentia
enim est ars bene dicendi. Sin expetendā
dicas, quod Aristoteli, vel Ciceroni, vel
Platoni ita visum sit, ratio erit remota:

auctoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suapte natura esset expetenda sine illorum commendatione.

De numero locorum.

C A P. XV.

LOCI, vnde argumenta insita eruuntur *In Top.*
numero sunt sedecim, alia enim 13.
ducuntur à definitione, alia à partiū enu- *In Part.*
meratione, alia à notatione; alia conju- 17.
gata appellantur; alia ex genere, alia ex
forma, alia ex similitudine, alia ex diffe-
rentia, alia ex contrario alia ex adiunctis,
alia ex antecedentibus, alia ex consequē-
tibus, alia ex repugnātibus, alia ex causis
alia ex effectis, alia ex comparatione *Lib. 6.*
maiorum, aut parium, aut minorum. *at-* *cap. 1.*
gumenta extrinsecus assumpta. Quinti-
lianō sunt sex, præiudicia, fama, tormenta,
tabulæ, iuslurandum, testes.

De definitione.

C A P. XVI.

DEfinitio est oratio, quæ id quod de-
finitur, explicat, quid sit: ut Virtus *In Top. 6.*
est recta animi affectio: Rhetorica est *In Top.*
doctrina dicendi. Definitionum multa 26. &
sunt & genera, & præcepta, sed ad huius 27.
libri institutum ea nihil pertinent, tan-
tum est dicendum, quis sit definitionis

36. DE ARTE
modus. Sic igitur veteres præcipiunt:
Cùm súpseris, quæ sùt ei rei, quam de-
finire velis cù aliis cōmunia, eò usque
persequi, dum proprium efficiatur, quod
nullam in aliā rem transferri possit: vt
hoc, Rhetorica est ars, cōmune adhuc:
multa enim genera sunt artiū, vt Grā-
matica, Dialectica; vnum adde verbum.
Dicendi, iam à communitate res disiun-
cta videbitur, vt sit explicata definitio.
Rhetorica est ars dicendi. Hæc facultas

In Orat. 316.
definiendi debet esse in eloquēte, vt de-
finire rem possit; est enim explicāda sē-
pe verbis mēs nostra de quaue re, atq;
inuolutæ rei notitia definiēdo aperiendā
est. Definitio enim quasi inuolutum

Decla. 352. euoluit id de quo quæritur. Sed id ora-
tor non faciet tā pressē & angustē quā
in illis eruditissimis disputationibus fi-
eri solet, sed cù explanatiūs, tū etiā ubi-
tiūs, & ad commune iudicium, popula-
remque intelligentiā accōmodatiūs. Sic

de Orat. Cicero quid sint optimates definit, cùm
E7. pro ait: Sed genus vniuersū (vt tollatur er-
S. ssio. tor) breui circūscribi & definiri potest:
omnes optimates sunt, qui neq; nocē-
tes, nec natura improbi, nec furiosi, nec
malis domesticis impediti. Argumēti à
definitione talis est formula; Ius ciuile

In Top.

est æquitas constituta iis qui eiusdem sunt ciuitatis, ad res suas obtinendas : eius autem æquitatis utilis est cognitio: utilis est ergo iuris ciuius cognitio.

Top. 32.

Sæpè etiam definiunt & Oratores & Poëtæ per translationem verbi ex similitudine cum quadam suavitate, quos licet imitari, ut si adolescentiam florem ætatis, senectutem occasum vitæ velis definire.

De partium distributione.

CAP. XVII.

ARgumento à partiū distributione *In Top.*
sic est vtendum, nullam vt partem
relinquamus. Ut si velis probare callidi-
tatem nō esse virtutem, à virtutis parti-
bus quæ quatuor sunt, Prudētia, Iusti-
tia, Fortitudo, Temperantia, sic probare
possis. Omne quod honestū est, id qua-
tuor partium oritur ex aliqua: aut enim
in perspicientia veri, solertiaq; versatur,
aut in hominum societate tuenda, tri-
buendoque suum vnicuique, & rerum
contractarum fide, aut in animi excelsi
inuictiq; magnitudine ac robore, aut in
omnium quæ sunt, quæq; dicuntur or-
dine, & modo: in quo inest modestia, &
temperantia: calliditas ex nulla illarum
partium oritur: non est igitur virtus.

33.

C A P. XVIII.

Quint. lib. I.c. 5. **E**nem inquirit, à Cicerone dicta est notatio. Ea s̄apē vtuntur Oratores, & Poëtæ: vt Ouidius.

In Top. **E**st via sublimis cœlo manifesta sereno,

Io. Ouid. **L**aetæ nomē habet, candore notabiliss ipse.

Mer. li. I. **A** senibus nomen mite senatus habet.

Fast. 5. **N**ā quia ver aperit tūc omnia, dēsaq; cedit
Frigoris asperitas, fœtaque terra patet,
Aprilē memorant ab aperio tēpore dictam.

Fast. lib. 5. **V**is hu-
ius Exē-
pli est. **A** notatione sumitur argumentū, cūm
ex vi nominis elicetur, hoc modo. Si
consul est, qui consulit patriæ, non igi-
tur Piso consul, qui eam euertit.

De Coniugat is.

C A P. XIX.

COniugata dicūtur, quæ sūt ex ver-
bis generis eiusdem. Eiusdē autem
generis verba sūt, quæ orta ab uno variè
commutantur, vt sapiens, sapienter, sa-
pientia. Ex hac verborum coniugatione
huiusmodi argumento usus est Ouid.

Aurea nunc verè sunt facula: plurimus
auro Venit honos.

Et Iuuenalis.

Sūmū crede nefas, animam preferre pudori,
Et propter vitam viuendi perdere causas.

Cicero etiam : Cùm enim esset omnis *In Pison.*
 causa illa mea , consularis & senatoria ,
 auxilio mihi opus fuerat & consulis, &
 senatus. Est & illud elegans in primis,
 Homo sum, humani nihil à me alienum *Terent.*
 puto. Cicero lib. de Orator. hoc vtitur *in Heaut.*
 exemplo , Si pietati summa tribuenda
 laus est, debetis moueri, cùm Q. Metel-
 lum tam piè lugere videatis.

De genere, & forma.

C A P. XX.

Genus est, quod sui similes commu- *de orat.*
 nione quadam, specie autem diffe- *l. 189.*
 rentes, duas, aut plures complectitur par-
 tes. Partes quas genus amplectitur, for-
 mæ dicuntur: ut virtus est genus, plures
 enim formas , quatuor scilicet comple-
 stetur. Prudentiam, Iustitiam, Fortitudi-
 nem, & Temperantiam : quæ sunt simi-
 les, virtutis communione: ut prudentia
 enim, sic iustitia, sic fortitudo, sic tempe-
 rantia virtus est. Hinc perspicuum fit ,
 quid sit forma: est enim pars generi sub-
 iecta. Argumentum à genere sic tracta-
 tur, Virtutis laus omnis in actione cōsi-
 stit, prudentia igitur laus omnis in acti-
 one consistit Ex forma autem. Quod iu-
 stitia est, vtique virtus est.

C 4

De similitudine, & dissimilitudine.

CAP. XXI.

Similitudo est, que traduxit re quam-

piam ad aliquid ex re dispari simile.

Aus. ad Ex ea sumitur argumentum hoc modo,
Her. li. 4. Cicero. Sed nimis, ut quidam morbo
50. & sensus stupore suavitatem cibi non
sentiunt: sic libidinosi, auari, facinorosi,
verae laudis gustum non habent. Ouid.

Trist. lib. Scilicet ut fuluum spectatur in ignibus
aurum.

1. Eleg. 4. Tempore sic duro est inspicienda fides.

Ex dissimilitudine, siue differentia duci-
tur hoc modo argumentum.

1, de Or. Si barbarorum est in diem viuere: no-
nstra consilia sempiternum tempus spe-
ctare debent.

De contrariis.

CAP. XXII.

Contrariorum genera sunt quatuor,

Arist. in cap. de opposit. C. in Top. 47. **C**aduersa, priuantia, que inter se con-

ferunt, & contradicentia. Aduersa sunt,

que in eodem genere plurimum differunt: ut virtus, vitium: que cum animi habitus sint, plurimum inter se differunt:

ut bellum, pax: sapientia, stultitia: ex quibus argumenta talia existunt: Si stulti-

tiam fugimus sapientiam sequamur: & bonitatem, si malitiam. Hinc illud Drácis apud Virgilium.

*Nulla salus bello, pacem te poscimus
omnes.*

Perinde enim est , atque hoc, Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero. Quid, cùm fatentur satis magna vim esse in vitijs ad miseram vitam, nónne fatendū est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? Cōtraria, enim contrariorum sunt consequentia. Priuantia sunt habitus, & eius priuatio: vt lux, tenebræ, scientia, inscitia: humana, inhumanitas : præpositio enim, in priuat verbum ea vi, quam haberet : si, in præpositum non fuisset. Ex his ductum est illud Cic. in Miloniana : Eius igitur mortis sedetis vltores , cuius vitā, si putetis per vos restitui posse, nolitis. Tertio loco sunt ea quæ inter se conferuntur , vt duplum , simplum: datum acceptum : miles, & imperator: docere, & discere Ex hoc loco est illud Cice. Ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus , cùm in accepto tanta sit gloria? & item hoc: non igitur periculum est ne quis putet magna arte & honesta , turpe esse docere alios id , quod

Tob. libo

II.

Tuscs.

Topic.

Pro Masso
cello.

In Orat.

lib. 8.
Top.

ipſis fucrit honestissimum discere. Huc
pertinet Virgiliandum illud.

Arma rogo genitrix nato.

Vltimo loco sunt negantia valde contra-
ria agentibus: vt si hoc est illud non est:
ex quibus necesse est alterum verum
esse, alterum falsum:

De Adiunctis.

C A P. XXIII.

In Top.
50.

ADiuncta funt ea quæ cum re sunt
coniuncta: yt locus, vt tēpus, vt ea
quæ rem circūstāt: yt vestitus, & comi-
tatus hominē circumstant, & apparatus,
colloquia, pedum crepitus, strepitus ho-
minum, rubor, pallor, cæteraque quæ su-
spicionem possunt mouere. Latissimè
itaque patent adiuncta:nam & quæ in
hominis sunt siue animo, siue corpore,
vt virtus, vt vitia, vt oris vel pulchritu-
do, vel deformitas, aliisque innumera cō-
prehendunt. Ab his sumit argumentum
Cicero pro Milone, cùm ait: Videamus
nunc id quod caput est, locus ad insidias
ille ipse, vbi congressi sunt, vtri tandem
fuerit aptior: & multa deinceps: & paulò
pōst. Videte tunc illum, primum egrē-
dientem ē villa subito, cur vesperi: quid

necessè est tardè? quid conuenit præ-
fertim id temporis? & pro Cornelio, huc
quisquam incredibili quadam, atque in-
audita grauitate, virtute, constantia,
præditum, fædera scientem neglexisse,
violasce, rupisse, dicere audebit: loquitur
autem de Pompeio.

De antecedentibus & consequentibus.

CAP. XXIV.

Antecedentia sunt ea, quæ sic ante- *Arist.* 2.
cedunt consequentia, ut cum ipsis *Rhet.*
necessariò cohærent: qua ratione ab ad- *cap. 2.*
iunctis distinguuntur: coniuncta enim *Cic.* in
nunquam necessariò cohærent cum his, *Top.*
quibus adiuncta sunt. Argumenti ab an- *Arist.* 2.
tecedentibus talis est formula. Ortus est *10. ca. 2.*
sol, igitur dies est. Consequentia verò *in Top.*
sunt, quæ rem necessariò cōsequuntur:
ab eis dicitur argumētum, cūm ratio rei
dubia faciēs fidem sumitur à consequē-
tibus hoc modo: Dies est, igitur ortus *Phil.* 7.
est sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis
in **A**ntonium, Luculentam tamen ipse
plagam accepit, ut declarat cicatrix: pro-
bat enim, quoniam cicatrix magna esset,
vulnus quoque fuisse magnum.

Repugnantia neque certa lege, neq;
numero inter se dissidet, qua ratio-
ne à contrarijs atque dissimilibus discer-
nuntur: Exempli gratia, amare & odio
habere cōtraria sunt: amare verò, & no-
cere, & lādere: & conuitiis insectari, re-
pugnantia sunt. Argumēti à repugnan-
tibus talis est formula: Amat illum, igit-
tur non insectatur illum conuitiis. Hor-
tensius non erat aduersarius Ciceronis,
aut obrectator: semper enim est alter
ab altero adiutus, & communicando, &
mouendo, & fauendo.

De causis.

Cic. de si. **C**Ausa est, quæ sua vi efficit id cuius
est causa: ut vulnus mortis, cruditas
morbi, ignis ardor. Eius quatuor sūt ge-
nera, finis, efficiens, forma, materia. Finis
est cuius gratia fit aliquid, ut domus finis,
est usus; belli pax; hominis beata vita.

Ar. lib. 8. Ab eo dicit argumentū hoc modo Ci-
Physi. cero contra Epicureos. Hi nō viderunt,

cap. 3. ut ad cursum equum, ad arandum bouē,

De finib. ad indagandum canem: sic hominem ad
duas res, ut ait Aristoteles, intelligendū
& agendum, esse natum quasi mortale

Dcum

Deum :contráque, vt tardam aliquam & languidam pecudem ad pastum & procreandi voluptatem , hoc diuinum animal ortum esse voluerunt, quo nihil mihi videtur absurdius. Hui⁹ enim loci hæc vis est: homo natus est ad intellegendum & agendum , nō igitur ad pastum & voluptatem est ortus. Efficiens causa est , qua aliquid est , vt sol diem efficit,toto cœlo luce diffusa. Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores : Caret epulis, aiunt , extructisque mensis, & frequentibus poculis , caret ergo vinolentia, cruditate , & insomnijs. Cuius loci vis in eo est, quod vbi causa deest, effecta, quæ ex illa oriuntur , nullo esse modo possint. Et Nisus, vt Eurialum seruet , se auctorem cædis profitetur.

*Me, me, adsum qui feci, in me conuerisse
ferrum*

*O Russli, mea fraus omnis, nihil iste, nec
ausus,*

Nec potuit.

Forma est oratio rei, & nota per quā res est id quod est, & à rebus alijs distinguitur, vt animus est hominis forma : hic enim causa est, vt homo sit, eumq; à rebus alijs distinguit. Sic dom⁹, sic nauis,

In lib. dge
Senecte.

En. lib. 9°

Arist. 2.
Ph. sic. 3.

sic ignis, sic terræ, cæterarūmque rerum sua forma est, vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea dicitur argumentum hoc modo, animi hominum immortales sunt homines igitur ad æternitatem, immortalitatēmque beatæ vitæ aspirare debent. Materia est, ex qua, & in qua res sunt: ut statuæ æs, argentum pateræ, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentum: Corpus hominis mortale est, ab eius igitur societate, & contagione immortalis animus seuocandus est.

Lib. 2. Ex hoc loco Regia solis apud Ouidium,
Met. li. 8. Arma Æneæ apud Virgilium: multa
A.F. 5. signa sublata à Verre, à Cic. describuntur. Ex his causarum generibus tāquam
in Ver- ex fonte, non modo in Caussis, sed in
rem. omni scribendi genere magna argumen-
 torum suppetit copia. Licebit igitur di-
 ligenter, eo cognito, non modo Oratori-
 bus, & Philosophis, quorum est propri-
 us, sed Historicis etiam, & Poëtis multa
 & varia, & copiosa ex eo facile depro-
 mere.

Arist. 2. *De Effectis. Cap. XXVII.*
Post. c. 7. *E*ffecta sunt ea quæ sūt orta de cau-
Cir. i⁴ sis. Eorum, ut causarū, quatuor sūt
Tep. 10 genera: est enim suus effectus, & finis, &
 efficientis causæ, itēmque formæ, ac me-

tetiae. Quæ autem sint singularum causarum effecta, cognitis causis intelligitur: ut enim, quod effectum est, quæ fuerit causa demonstrat, sic causa effectum indicat. Nam si finis belli pax est, bellum eius pacis, quæ bello quæritur, effectus est: codémque modo dies solis effectus est: & homo corporis, & animi: quorum illud materia eius est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentam.

Virtus facit laudem, sequenda igitur:
at voluptas infamiam, fugienda igitur.

De comparatione.

C A P. XXVIII.

Locus à comparatione simplex qui Arist. 2: laudem est, sed dupliciter tractatur: à Top.ca.4: comparatione nimium maiorum, vel & 2. minorum, vel parium. A comparatione Rhet. maiorum ducitur argumentū hoc modo, si quod magis videtur conuenire, non conuenit, ne id quidem quod minus: ut, non me fecellit, Catilina, non modò res tata, tam atrox tam incredibilis, verū id, quod multò magis est admirandū, dies: etenim si summi viri, & clarissimi ciues Saturnini & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modò se non contaminarunt, sed etiam

honestarunt, certè verendum mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuiū interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret.

A minoribus ad maiora ducitur argumentum hoc pacto, si quod minus videtur conuenire, tamen conuenit, ergo & id quod videtur magis, Ouid.

*Vt corpus redimas ferrū patieris, & igneis,
Arida vel sitiens ora lauabis aqua,*

*In Epist. Vt valeas animo, quidquam tolerare ne-
Lib. I. ad gabii?*

Lollium. At premium pars hac corpore maius habet.

Et Horatius.

*Vi iugulent homines surgunt de nocte la-
trones.*

Vt te ipsum serues, non expurgisceris?

Et Cicero; Capitolum, sicut apud maiores nostros factum est, publicè gratis coactis fabris, operisque imperatis, exædisceari, atque effici potuit? maiore igitur ratione nauis Cybea: & in Catil. I. Serui mehercle mei si me, &c.

Partium autem comparatio nec elationem habet, nec submissionem, est enim æqualis. Multa autem sunt quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ita ferè cōcluduntur

cluduntur. Eripuit contra Remp. pecunias; ergo & largitus est: & si tibi non licuit imperare nauē Mamertinis fœderatis, non licuit imperare Taurominitanis ^{2. de Or.} item fœderatis: aut si illis iure est imperata nauis, etiam fidis potuit imperari. ^{lib 5. de Accen.}

*De argumentis remota*s*.*

C A P. XXIX.

Argumenta siue remota, siue assumpta, non èò dicuntur sine arte, quòd ita sint, sed quòd ea non parit oratoris ars, sed fortis ad se delata, tamen arte tractat. Ea Cicero in Topicis testimonij ^{In part.} nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit omne id, quod ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidē. Sed ad intelligendum erit facilius, si cum Quintiliano in præjudicia rumorē, & fainam, tormēta, tabulas, iuriurandū, & testes ea diuidam⁹: Quę ut ipsa per se ^{Lib. I. à cap. I. usque ad 7.} carent arte, ita summis eloquentiæ viribus & alleuanda sunt plerumque, & refellēta. Quare genus harū rerum, quę ad oratorem deferebantur meditatum, in perpetuum usum similiūm rerū veteres oratores habebant. Nunc translatus ab

oratoribus ad Iurisconsultos iudicijs, & veterum oratorum scripta intelligamus, cognoscenda sunt.

De praividicijs, & testibus.

CAP. XXX.

CÆteris quatuor omissis, quæ facilem intelliguntur, de prævidiciis, & testibus dicamus. Prævidiciorum vis omnis tribus in generibus versatur Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt iudicatae, quæ exempla rectius dicuntur. Iudicijs ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen ductum est, qualia in Milonem à senatu facta dicuntur. Aut cum de eadem causa est pronunciatum. Veteres oratores & pro testibus, & contra testes magno labore dicebant, ut è pluribus Ciceronis orationibus, maximè que oratione pro Flacco appareat. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius: & ut de rumore, fama, tormentis, iurevitando, pluribus agendum sit.

De usu, & utilitate locorum.

CAP. XXXI.

Hos locos multa commentatione, atque meditatione paratos, atque expeditos, qui volet in dicendo excellēs esse, habere debet. Atque ut quæque res

ad dicēdum erit suscep̄ta, tum denique
scrutari locō ex quibus argumēta eruat.
Quæ quidem ei, qui mediocriter ea mo-
dō considerarit, studio adhibito, & vſu
pertractata esse possūt. Est enim utilissi-
mū noſte regiones, intrā quas veneris, &
peruestiges quod quæras. Vbi cūm lo-
cum omnem cogitatione ſepſeris, si mo-
dō vſum rerum percallueris, nihil effu-
giet, atque omne quod erit in re occur-
ret, atque incident. Ut enim ſi aurum, cui,
quod eſſet multifariam deſſoſſum, com-
monſtrare aliquid vellet, ſatis eſſe debe-
ret, ſi signa, & notas oſtenderet locorum:
quibus cognitis, ille ipſe ſibi foderet, & id
quod vellet paruo labore, nullo errore
inueniret: ſic hās argumentorum notas
indicare ſatis eſt, quæ illa quærenti de-
monſtrantvbi ſint. Reliqua cura, & co-
gitatione eruntur.

2. de.
Ora. 17.

4.

Qui modus in argumentis adhibendus.

CAP. XXXII.

Nec verò imprudenter quisquā vte-
tur hac copia, ſed omnia expēdet
& ſeliget. Non enim ſepe nec in omni-
bus cauſis, ex iisdē eadē argumentorum
momēta ſunt. Iudicium ergo adhibebit,
nec inueniet ſolū quid dicat, ſed etiā ex-
pendet. Nihil enim feracius ingenij, ijs

præsertim, quæ disciplinis exculta sunt: sed ut segetes fœcundæ & vberes, non solum fruges, verum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus, sic interdu ex illis locis, aut leuia quædā, aut à causis aliena, aut non vtilia gignuntur. Quorū ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Illud autē intelligendum ex his locis & ad faciendam fidem, & ad efferendum motum auditorum animis, materiam petit. Sed quia difficile est, etiā si locorum naturam cognoueris, ex illis ea, quæ ad mouēdos animos valēt, erere, de affectibus mouendis separatim dicamus, illud iterum monentes, nihil plenē esse siue ad docendum, siue ad mouendum accommodatum, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

De effectibus. Cap. XXXIII.

Maxima vis existit oratoris in hominum mentibus permouendis, quod amplificatione sit. Est enim amplificatio grauior quædam affirmatio: quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in amplificatione ponenda sint, tuc dicemas, cum ad elo-

cutionis præcepta venerimus. Rerum amplificatio sumitur ex eisdem locis omnibus, quibus illa quæ dicta sunt ad fidem : maximèque definitiones valent congregatae, & consequentiū frequētia, & contrariarum, & dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictio, & causa, & ea quæ sunt orta de causis, maximèque similitudines, & exempla.

*De Amplificatione à definitionibus**conglobatis.***C A P. XXXIV.**

A Definitionibus cōglobatis est illa Ciceronis amplificatio. Historia In Cat.
verò, testis temporum, lux veritatis, vita Orat. 4.
memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, qua voce alia nisi oratoris immortalitati commendatur? Est & illud ex ex eodem loco in primis illustre exemplum eiusdem pro Sestio: Ignari quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret, quæ in tempestate saeva, quieta est, & lucet in tenēbris, & pulsâ loco manet tamen atque hæret in pattia; splendetque per se semper, nec alienis vñquam fôrdibus obsolevit. Vbi sunt quinque quasi definitiones, tum historiæ, tum virtutis congregatae: raro enim adhi-

betur ab oratore definitio, ad amplificandum, quæ genere declaretur, & proprietate.

De amplificatione à consequentium frequentatione.

C A P. XXXV.

A.7.2.

AConsequentium frequentatione est illa in Verrē amplificatio. Constitue nihil opis esse in hac voce, Ciuis Romanus sum, iam omnes prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maximè paruit, Ciubus Romanis ista defensione p̄excludens.

De amplificatione à contrariarum rerum confictione.

C A P. XXXVI.

Eph. 2.6.

ARerum contrariarum, confictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium: Tam autem eras excors, ut tota in oratione tecum ipse pugnares, ut non modo nō coherentia inter se diceres, sed maximè disuncta, atque contraria, ut non tanta mecum, quanta tecum

tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebare, pœna affectum querebare. Ita quod propriè meū est laudasti: quod totius senatus est, reprehendisti: Nam cùm comprehensio fontiū mea, animaduersio senatus fuerit, homo disertus non intelligit, eum quem contradicit, laudari à se eos apud *Philip.* dicit, vituperari. Et in eisdem orationibus: *O* spectaculum illud non modò hominibus, sed vndis ipsis, & littoribus luctuosum, cedere patria seruatorem eius: manere in patria proditores. Et in Catilinam: *Hoc* verò quis ferre possit; inertes *Orat. 2.* homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes vigilantibus? *E*x hoc loco etiam est illud eiusdem in Pisonem & Gabiniū. Qui latrones igitur, siquidem vos consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnū nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas Consulis; non capiunt angustiæ pectoristui, non recipit leuitas ista, non egestas, non infirmitas ingenij sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam grauem, tam seueram.

In Epif.

*De amplificatione à dissimiliū, & inter se
pugnantium rerum confictione.*

C A P. XXXVIII.

Philip. 2.

A Dissimiliū rerum confictione sumpta est eleganter amplificatio illa Ciceronis: O tecta ipsa misera, quam dispari Domino, quamquam quomodo iste Dominus, sed tamen quam à dispari tenebantur studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diuersorium: quæ in illa villa ante dicebantur quæ cogitabantur? quæ litteris mandabantur? iura populi Romani, monumenta maiorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque doctrina: at verò de inquilino fñon enim Domino) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant paumenta vino, madebant parientes, ingenui pueri cum mèritorijs, scorta inter matresfamilias versabantur. At illa ex contentione pugnantiū rerum. Quia in re mihi ridiculè es visus esse inconsans: qui eundem & læderes, & laudares, & virum optimum, & hominem improbissimum esse dices: eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas: & socium fraudasse arguebas.

L. Ros.

Cem.

*De amplificane à causis conglobatis: &
his quæ orta sunt de causis.*

C A P. XXXVIII.

CAUSÆ ETIAM, & EA QUÆ SUNT DE CAU-
SIS ORTA, MULTUM VALENT AD AMPLIFI- In Orat.
Pro S. f.
CANDUM, SI CONGLOBENTUR: CICERO MULTAS
& VARIAS CAUSAS, PROPTER QUAS MULTI ES-
SENT AB EO ALIENIORES, IUNXIT HOC MODO:
CUM ALIJ ME SUSPICIONE PERICULI SUI NO
DEFENDERENT, ALIJ VETERE ODIS BONORUM
INCITARENTUR, ALIJ INUIDERENT, ALIJ OBSTA-
RE SIBI ME ARBITRARENTUR, ALIJ VLCISCI DO-
LOREM SUUM ALIQUEM VELLENT, ALIJ REM
IPSAM PUBLICAM, ATQUE HUNC BONORUM
STATUM, OTIUMQUE ODISSENT, & OB HASCE
CAUSAS TOT TAMQUE VARIAS ME VNUM DE-
POSFERENT. ORTA VERÒ DE CAUSIS AD AM-
PLIFICANDUM ADHIBUIT CONTRA M. ANTO-
NIUM, DOLETIS TRES EXERCITUS P. R. INTER-
FECTOS? INTERFECIT ANTONIUS. DESIDERATIS
CLARISSIMOS CIUES, COS QUOQUE VOBIS
ERICPIUIT ANTONIUS: Auctoritas huius or-
dinis afflita est, afflixit Antonius: OM-
NIA DENIQUE, QUÆ POSTEA VIDIMUS MALA
(QUID AUTEM MALI NON VIDIMUS) SI RECTE
RATIOCINABIMUR, VNI ACCEPTA REFERUNTUR
ANTONIO. EX HOC LOCO MEZENTIJ IMMA-
NEM CRUDELITATEM AUGET EUANDER apud Liber. I.
VIRGILIIUM.

*Quid memorem infandas eades? quid factis
tyranni.*

*Efferat? Dij capiti ipsius, generique reseruet.
Morsua quinetiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusque manus, atque ori-
bus ora.*

*Tormenti genus, & sanie taboque fluentes,
Complexu in misera, longa cum morte...ne-
cabat.*

*De amplificatione à similitudine,
atque exemplo.*

C A P. XXXIX.

*Cicer. in Verrem, non enim Caryb-
Verrem 7. C*idim tam infestam, neque cyllam
nautis, quam istum in eodem fredo fu-
isse arbitror. Virgilius etiam ex hoc loco
Aeneid. I. pulchritudinem Æneæ pulcherrimis
carminibus amplificauit.

*Restitit Aeneas, claraque in luce resulfit,
Os, humerosque Deo similis: námque ipsa
decoram*

*Casarem nato genitrix, lumenque iuventa
Purpureū, & laicos oculis adflarat honores,
Quale manus addunc ebori decus, aut ubi
flavo.*

Argentum, Parvusve lapis circu datur auto.

Idem mirificè expressit vim, qua Æneas
in Turaum hastam coniecit:

Cunctanti telum Aeneas fasale coruscat,

Sorribus fortunam oculis, & corpore toto

Eminus intorquet: murali concita nunquam

Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tatis

Dissultant crepitus, volat atri turbinis instar

Exitium dirum hastæ ferens.

Ab exemplis vero est illa Ciceronis am-

plificatio pro Milone. Quamobrem rete-

retur eadem confessione Titus Annius, *Pro Mi.*

qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua

Marius, qua nosmetiphi. Et in Catilinâ,

An vero vir amplissimus P. Scipio Pon-

tifex Maximus, Tiberiu Gracchum me-

diocriter labefactantem statum Reipub.

priuatus interfecit: Catilinam vero or-

bem terræ cæde, atque incendiis vastare

cupientem, nos Consules perferemus?

nam illa nimis antiqua prætereo, quod

Qu. Seruilius Hala. Sp. Melium nouis

rebus studentem, manu sua occidit.

Ancidet.

Orat. I.

Qua sunt ad amplificandum adhibenda.

CAP. XL.

Si causa patitur, ea sunt ad amplificā- *in Partibus*
dum adhibenda, quæ magna haben- 36.

tur? quorum est duplex genus. Alia enim magna natura videtur, alia vsu. Natura, vt cœlestia, vt diuina, vt ea quorum obscuræ causæ, vt in terris mundoque; admirabilia quæ sunt: ex quibus, similibusque si attendas, ad augendum multa suppetunt. Vsu habentur magna, quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementius, quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam aut charitate mouentur homines, vt Dei, vt patriæ, vt parentum, aut amore, vt fratrū, vt conjugum, vt liberorum, vt familiarium: aut honestate, vt virtutū, maximèque earū quæ ad communionem hominum, & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes sumuntur ad ea retinenda; & in eos, à quibus ea violata sunt, odia incitatur, & miseratione nascitur, proprius locus augendi in his rebus, aut amissis aut amittendi periculo. Quamvis enim neque ad probandum, neque ad amplificandum, adhiberi quicquā potest, quod ex locis petitum non sit, tamen ea ipsa, quæ petuntur à locis ad amplificandum, magna esse debent. Sic fecit Cicero in Catilinā cùm ait: Quapropter de sūma salute vestra & populi Romani P.C de vestris coniugibus ac liberis, de aris, ac fociis, de fanis

De Q. rat.
2.36.

ac templis, de totius orbis tectis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deque vniuersa Repub. decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter. Pleraque omnia sumpta sunt è loco ab adiutatis, sed sunt vsu magna. Virgil. etiā cùm Iulij Cæsar is deplorat mortem à rebus natura magnis, quas ad locos suprà dictos referre tamen possis, amplificationem duxit.

*Ille etiā ex extincto miseratus Casare Rōmam
Cūm caput obscura nītidū ferrugine tecit,
Impiaque aeternam timuerūt secula noctum.
Quam vsque ad libri finem elegantissime
persequitur.*

Quid in amplificatione seruandum.

C A P. X L I.

Nihil in amplificatione nimis enucleandū est. Minuta est enim omnis diligentia, hic autem locus grandia requirit. Illud est iudicij, quo quaque in causa genere vtamur agendi. In illis enim causis, quæ ad delectationē exornantur, iij loci tractādi sunt, qui mouere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum ac malorum, enumerationes, & exempla valent plurimum: in iudicijs accusatori, sc̄rè quæ ad iracundiam, reo ple

plerūmque quæ ad miserationem perti-
nent. Nonnumquam tamen accusator
misericordiam mouere potest, & defen-
sor iracundiam.

*Cur quadam inuentionis præcepta ad cauſa-
rum genera deniur accommodata, &
de dignitate exornationis.*

C A P. XLII.

Part. 3.

ET si ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inuen-
tio, tamen veteres oratores de generibus caufarū (ut discentium minuerent labo-
rem) seorsum præcepta tradiderunt. De
præceptis autem exornationis in primis
dicendum est. Nam latum genus est, sa-
néque varium, ut quod ad laudādos cla-
ros viros, & ad improbos vituperāndos
fuscipliatur: & ad aliorum etiam vel ani-
malium, vel carentium anima laudem,

Quint. li.

3. cap. 1.

Lib. 4.

Part.

vel vituperationē adhibeantur: ut Ci-
cero laudes Pōpeij in Oratione pro lege
Manilia, Siciliæ in libris accusationis in-
Verrem: studiorum verò humanitatis in
oratione pro Archia Poëta exornauit.
Accedit etiam ad eius commendationē,
quod nullum est genus orationis, quod
sit vberius ad dicendū, aut utilius ciui-

eratibus esse possit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum, vitiorumque versetur. Conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus lenitor tractandos, magis quam ad fidem faciendam, aut confirmandam accommodare. Proprium enim laudis est, res amplificare, & ornare. Quam ob causam Aristoteles, & postea Cicero, & Quintilianus idoneam maximè inter omnia genera causarum existimauerunt ad scribendum exornationem.

Ex tempore praterito quomodo laus ducantur.

CAP. XLIII.

LAUS hominum, cuius cognita praescepta facile ad res alias transferentur, diuiditur in tempora, quodque ante eos fuit, quoque ipsi vixerint. In his autem qui vita functi sunt, etiam quod est insecurum. Ante hominem patria, ac parentes, maioresque erunt; quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati pulchrum erit, aut humilius genus nobilitasse factis. Illa quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit, tempore trahentur, quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, ut in diao Ioanne Bapti-

Arist. lib.

2. Rhet.

c. 6. &

Quint. li.

3. cap. 7.

Quint.

li. 3, c. 3.

Quint.

lib. 1. cap.

ista, multisque aliis viris sanctissimis.

De tempore quo vixit is, qui laudatur.

CAP. XLIV.

Ipsius laus hominis ex animo, & corpore, & extrâ positis peti debet. Externa sùt, vt educatio, opes diuitiae, propinquia, amici, potentia, gratia, ceteraque huiusmodi. In corpore vero sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia.

Quint. li. Qui hæc habuerit, laudabitur, quod bene
3. c. 7. illis fit usus: si non habuerit, quod sapiē-
Cicer. de ter caruerit: si amiserit, quod moderatē
Orat. lib. tulerit. Et quamuis & corporis & fortui-
2. 342. ta, quæ dicuntur bona, in se verā laudē
 non habeant, quæ deberi virtuti vni pu-
 tatur, tamen quod ipsa virtus in earū re-
 rum usu, ac moderatione maximè cerni-
 tur, tractanda etiā in laudationibus hæc
 sunt. In quibus est summa laus, non ex-
 tulisse se in potestate, non fuisse insolentem
 in pecunia, non se prætulisse aliis
 propter abundatiā fortunæ: ut opes &
 copiae non superbiae videantur ac libidi-
 ni, sed bonitati, ac moderationi facultati-
 tem, ac materiam dedisse. Inter corpo-
 ris vero bona, forma quæ viriutē signifi-
 cat, facile laudatur, quod elegantissi-
 mè Latin⁹ Poëta his verbis significauit.

*Tusasur fauor Euryalum , lachrymaque
decora.*

*Gratior & pulchro veniens in corpore vir-
tus.*

Sed horum omnium leuior , at animi *Quintil.*
semper vera est laus : quæ quoniam à lib. 3. 6.
virtute proficiscitur, de illa nunc dicen- 7
dum est.

*De animis bonis , & virtute , qua
scientia cernitur.*

C A P. XLV.

Virtutis duplex est vis : aut enim *In par.*
scientia cernitur virtute, aut actio- 76.
ne. Nā quæ prudētia, quæ calliditas, quæ-
que grauissimo nomine sapientia appel-
latur, hæc scientia pollet vna : quæ verò
moderandis cupiditatibus regendisque
animi motibus laudatur, eius est munus
in agendo. Prudentia est rerum expetē-
darum, fugiendarumque scientia. Sapiē-
tia autem virtutum omnium princeps ,
est diuinarum, humanarumque rerum
sciētia. Sunt autem aliæ quasi ministræ ,
comitesque sapiētiæ: quarum altera, quæ
dialectica dicitur , quæ sūt in disputādo
vera, atq; falsa , quibusque positis , quid
sequatur, distinguit, & iudicat. Altera est

Offic. 2.

oratoria. Nihil enim est aliud Eloquen-
tia , nisi copiosè loquens sapientia , quæ
ex eodem hausta genere, quo illa quæ in
disputando, vberior est atque latior , &
ad motus animorum , vulgique sensus
accommodatior. Studia etiam omnium
bonarum artium ad hunc locum perti-
nent.

De virtute quæ in actione consistit.

C A P. XLVI.

Offic. I.

Virtus quæ in actione posita est tres
habet partes, Iustitiam, Fortitudi-
nem, Temperantiam. Iustitia est virtus
quæ in hominum societate tuenda , tri-
buendóque suum cuique, & rerum con-
tractatum fide versatur: Illa erga Deum
religio, erga parentes pietas, vulgo au-
tem bonitas, creditis in rebus fides , in
moderatione animaduertendi lenitas ,
amicitia in benevolentia nominatur.
Fortitudo est considerata perieulorum
susceptio & laborum perpessio, cuius est
liberalitas in ysu pecuniae. Temperantia
est rationis in libidinem , atque in alios
non rectos impetus animi firma & mo-
derata dominatio. Custos verò virtutum
omnium, deinceps fugiens , laudemque
maximam consequens , Verecundia est.

Offic. II.

In part.

1. 2 de

Inuent.

863.

In Part.

77.

Part. 79.

*Quomodo laus ab hoc loco sit
ducenda.*

CAP. XLVII.

ET quoniā singularum virtutū sunt certa quædā officia, ac munera; & sua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude Iustitiæ, quid cum fide, quid cū æquabilitate, quid cū huiusmodi aliquo officio, is qui laudabitur, fecerit. Huc spectat illa Ser. Sul-
pitij laus apud Ciceronē. Nec verò si lebitur admirabilis quædā, & incredibili-
lis & penè diuina eius in legibus inter-
pretandis, & æquitate explicāda, sciētia.
Omnes qui ex omni ætate hac in ciui-
tate intelligētiā iuris habuerunt, si vnu
in locū cōferantur, cū Ser. Sulpitio non
sunt cōparādi. Neque enim ille magis iu-
ris cōsultus, quā iustitiæ fuit. Itaq; quæ
proficisciēbatur à legibus, & iure ciuili;
sēper ad facilitatē, æquitatēmq; refere-
bat: neq; cōstituere litium actiones ma-
lebat, quām cōtrouersias tollere. Itēmq;
in cæteris res gestæ ad cuiusque virtutis
genus & vim & nomen accōmodabun-
tur. Gratissima autem laus eorum fa-

De Orat.

2. 344.

*Philip. 9.**de O-*

2. 345.

ctorū habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento, ac præmio quæ verò etiā cum labore, periculo ipsorū hæc habēt uberrimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatissimè possunt, & audiri facile. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa alijs, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certè gratuita.

Philip. 9. Hinc seruum Sulpitiū mirificè Cicero laudat, quod difficillimo Reipu. tēpore, graui periculosoque morbo affectus, auctoritatem Senatus, salutēmque populi Romani vitæ suæ præposuerit, cōtraque vim grauitatemque morbi cōtenderit, ut ad castra Antonij, quod senatus cū mi-

de O. serat, perueniret. Magna etiam illa laus

346. & admirabilis videri solet, tulisse casus sapiētē aduersos, non fractū esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatē.

Mil. Sic Cicero, Milonis in graui ac difficiili tempore vultum semper eundem & vocem, & orationem stabilem ac non mutatam commendat, & eius infractum, & excelsū animū extollit. Sumendæ autē res erunt aut magnitudine præstabiles, aut nouitate primæ, aut genere ipso singulares. Eiusmodirerū plenæ sūnt orationes Ciceronis pro Ilege Manilia &

pro M. Marcello, in quarum altera Cn. Pompeium, in altera Iulium Cæsarem laudat, neque enim paruæ, neq; vñstatæ, neque vulgares admirationes, aut omnino laude dignæ videri solent. Est enim cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. Sic apud Virgilium Augustus Cæsar cum his comparatur, quorum erant illustres vi-
ctoriae.

Nee verò Alcides tantum telluris obiuit, Libr. 9.
Fixerit aripedem ceruam licet, aus Eri- Aeneid.
manthi

Placarit nemora, & Lernam tremefacerit
arch.

Nec qui pampineis victor iuga flectit ha-
benis

Liber, agens celso Nisa de vertice tigres.

Et Cicero in Philippicis Marcum Antonium cum Tarquinio Superbo comparat: & D. Brutus, qui regnare non patiebat Antonium, beneficia in Republica maiora esse docet, quam L. Brutus, a quo Tarquinius expulsus est. Philip. 4.

*De tempore, quod finem heminie
 in sequitur.*

Part. 83. **N**e mores eorū, quorum vita laudabitur silētio præteriri debebūt, si modò quid erit animaduertēdum, aut in ipso genere mortis, aut in ijs rebus, quę mortem erunt consecutæ. In tempore autem, quod finem hominis insequitur, insunt habiti post mortem honores, decreta virtutis, p̄m̄ia, res geste iudiciis hominum comprobatae. Afferrunt etiam laudem liberi parentibus, v̄bes conditoribus, & leges latoribus, artes inuentoribus, nec non instituta quoque autorib⁹. Hinc est illud Ciceronis de Ser. Sulpitio, Quamquam nullum monimētū clarius. **S**. Sulpitius, relinquere potuerit, quam effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenii, filium, cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Et in alia oratione: Romulum, qui hanc vrbem condidit, ad deos immortales, benevolentia famaque sustulimus. Omnis ordo supradictus in vituperatione constabit tantū in diuersum, id quod in Orationibus Ciceronis in Pisonem in Vatinium, in M. Antonium, maximęque ex secunda Philippica animaduertere licet.

Quint. li. **z. cap. 7.** **i**udiciis hominum comprobatae. Afferrunt etiam laudem liberi parentibus, v̄bes conditoribus, & leges latoribus, artes inuentoribus, nec non instituta quoque autorib⁹. Hinc est illud Ciceronis de Ser. Sulpitio, Quamquam nullum monimētū clarius. **S**. Sulpitius, relinquere potuerit,

Philip. 9. rit, quam effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenii, filium,

In Cail. cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Et in alia oratione: Romulum, qui hanc vrbem condidit, ad deos immortales, benevolentia famaque sustulimus. Omnis ordo supradictus in vituperatione constabit tantū in diuersum, id quod in Orationibus Ciceronis in Pisonem in Vatinium, in M. Antonium, maximęque ex secunda Philippica animaduertere licet.

De laude urbium.

C A P. XLIX.

LAUDANTUR VRBES SIMILITER ATQUE HOMINES. NAM PRO PARENTE EST CONDITOR, & MULTUM AUTHORITATIS AFFERT VETERITAS, & VIRTUTES, AC VITIA CIRCA RES GESTAS, EADÉMQUE IN SINGULIS.ILLA PROPRIA, QUAE EX LOCI POSITIONE, AC MUNITIONE SUNT. CIUES ILLIS, UT HOMINIBUS LIBERI, DECORI. AD HUNC LOCUM PERTINET ILLUD VIRGILIJ DE VRBE ROMA.

*En buius, natae, auspiciis illa inclyta Roma,
Imperium terris, animos aquabis olympos.
Sepiemque una sibi muro circuadabat arces,
Felix prole virium.*

IDEM ETIAM POËTA ITALIÆ LAUDES ELEGANTISSIMÈ CELEBRAUIT EX HIS LOCIS, IN SECUNDO LIBRO GEORGICORUM.

De deliberatione.

C A P. L.

QUÆ TRADITA SUNT EXORTATIONIS PRÆCE. PTA, MULTUM AD SENTENTIAM DICENDAM VALÉT: QUA PLERÙQ; EADĒ ILLIC LAUDARI, HIC SUADERI SOLENTE. IN DELIBERĀDO FINIS EST DIGNITAS: AD QUĀ OMNIA REFERUNTUR IN CÓSILIO DÁDO, SENTENTIÁQ; DICENDA. Sunt autē & IN SUADEndo, & IN DISSUADĒDO TRIA PRIMÙM SPECTĀDA, QUID SIT DE QUO DELIBERETUR, QUI SINT QUI DELIBERĒT, QUI SIT QUI SUADET,

*Quint.
li. 3. c. 7.*

Aenei. 6.

*de Ora. 2.
Quint. li.
3. c. 8.*

*Quint.
lib. 5.
cap. 3.*

Philip. 7.

*Art.
Rhet. lib.
4. Cic.
de Ora. 2.*

Rem de qua deliberatur, aut certum est posse fieri, aut incertū si incer-
tum, hæc erit quæstio sola, aut potētissi-
ma. Sēpe enim accidit vt prius dicamus,
ne si possit quidem fieri esse faciendum:
deinde fieri nō posse. Cūm autē de hoc
quæritur, cōiectura est, vt, An Rex Ale-
xander terras vltra Oceanū sit inuentu-
rus. Sic ait Cic. Pacem cum M. Antonio
esse nolo, quia turpis est, quia pericula-
sa, quia esse non potest. Quæ tria diligē-
tissimè in oratione explicat. Quædā &
fieri posse, & futura esse credibile est,
sed aut alio tēpore, aut alio modo. Par-
tes suadēdi in vniuersū sūt tres, prima
est, vt doceam⁹ effici posse id quod sua-
demus: secūda deinde honestū esse: po-
strema verò esse vtile. In primis itaque
videndū est, an effici possit id quod sua-
demus: nā si quid effici non possit, deli-
beratio tollitur, quāuis & honestum, &
vtile sit. Videndū etiam est quām facilē
possit: nā quæ perdifficilia sunt, perinde
habēda sūt, ac si effici nō possint. Et cū
de necessitate attendemus, & si aliquid
non necessarium videbitur, videndum
tamē erit, quam sit magnū. Quod enim

per magni interest , pro necessario s̄apē *Lib. 18.*
 habetur. Est apud Titum Liuium p̄e- *ab urbe*
 clara P. Scipionis oratio in qua & posse *cond.*
 Annibalem in Africa vinci demonstrat:
 & ad dignitatem populi Romani , fa-
 mémque apud reges, ḡtēsque externas
 pertinere , non ad defendendam modò
 Italiam, sed ad inferenda etiam Africæ
 arma, videri Romanis, animum esse : &
 in primis esse utile requiescere aliquā-
 do diu vexatam Italiam , yri, populari-
 que inuicem Africam.

De his qui deliberant.

C A P : L I I .

Diuersi sunt deliberatiū animi: & *Quint.*
li. 3.c. 8.
 siue consultent plures, siue singuli
 in vtrisque differentia est. Quia & in
 pluribus multum interest, senatus sit, an
 populus : Romani , Hispani, an Galli :
 & in singulis, Cato, an Cicero: Cæsar,
 an Pompeius deliberet. Proinde intuē-
 da, sexus, dignitates , ætas, sed mores
 p̄cipue discrimen dabunt. Duo enim
 sunt hominum genera , alterum indo-
 cūm , & agreste, quod antefert semper
 vtilitatem, honestati: alterum expeditū,

74 D'E ARTE
quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

De prima parte suadendi.

C A P . L I I I .

Offic. I. **S**i honestatis pulchritudo cerni oculis posset, mirabiles sui amores excitarer. Sed quoniā genus hominū ad honestatē natum, malo cultu, vanisq; opinionibus corruptum est, diligēti cohortatione opus est. Et honesta quidē apud honestos suadere facillimum est, si verò apud turpes recta obtinere conabimur, ne videamur exprobrare diuersam vitæ sectā, cauendum est. Et animus deliberatis non sola virtutis commendatione permouendus, sed laude, vulgi opinione, & secutura utilitate: aliquando verò magis obijciendo aliquos si diuersa fecerint, metus. Nā præter id, quod his leuissimi cuiusque animus facilimè terretur, necio an naturaliter apud plurimos plus valeat malorū timor, quam spes bonorum. Sola virtutis commendatione incendit militum animos Cato apud Lucanum, ad aggrediendum iter difficilimum & periculosissimum.

In par.
21.
Lib. 9.

O quibus una salus placuisse castra se-
cuisse.

Indomita cervice mori, componere mentes
Ad magnum virtutis opus, summosque la-
bores.

Quam orationem pulchra illa claudit
sententia.

Serpens, fuisse, ardor, arena,
Dulcia virium. Gaudet patientia duris:
Latius est, quoties magno sibi constat hone-
stum.

Sæpe etiam cōtrouersia inter hominum
sententias in illo est, utrum sit honestius
Affirmant autem viri sapientissimi om-
ne officium, quod ad cōiunctionē homi-
num, & ad tuendam societatē vales an-
teponēdum esse illi officio, quod cogni-
tione & scientia cōtinetur. In ipsa autem
cōmunitate sunt gradus, ex quibus, quid
cuique præstet, intelligi potest, ut prima
Deo Optimo Maximo, secunda patriæ,
tertia parētibus: deinceps gradatim re-
liqua reliquis debeantur. Ex quibus at-
que similibus intelligimus, quomodo
hanc suasionis partem quæ ad honesta-
tem pertinet, tractare debeamus.

CAP. LIV.

*Quint.**li. 3. c. 8.**Lib. 5.**Decad. 3.**2. de Ora.*

335.

AN sit autem facile, magnum, iucundum, sine periculo, ad quæstionem pertinet utilitatis. Suasor itaq; vel omnia hæc, vel eorum pleraq; inesse in eo, quod suadet, ostendet. Qui verò dissuadet, ille difficile, paruum, iniucundum, periculosum mōstrabit. Hoc modo Fabius Maximus apud T. Liuium, ne P. Scipio in Africam traijciat, contendit, cum Annibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiam obsideat. Nam nunc quidem præterquam quod in Italia, & in Africa duos diuersos exercitus alere, ærarium non potest, præterquam quod vnde classes tueamur, vnde commeatibus præbēdis sufficiamus, nihil reliqui est: periculi tandem quantum adeatur, quem fallit? Deinde grauiter & sapienter difficultates multas, & pericula commemorat quæ futura sint ni Consul vterque in Italia retineatur. Eodem modo propositis duobus utilibus, vtrum sit utilius cōtrouersia est. Cum autem species utilitatis cum honestate certat, qui utilitatē defēdet, cnumerabit cōmoda pacis, opū, po-

tētiæ, vestigium, præsidij militum, vtilitatemque cæterarum rerum, quarum frumentum vtilitate metimur, itemque incommoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Salustium ad nefarium facinus, quod ille maximū atque pulcherrimum vocat, cōjuratos hortatur. Vobis (inquit) Salust.
domi est inopia, foris æs alienū, mala res de Cat.
spes multo asperior, deniq: quid reliqui
habemus præter miseram animā? Quin
igitur expurgescimini? enī illa, quā sæpe
optastis, libertas: præterea diuitiæ, de-
cuss, gloria in oculis sita sunt. Curio si-
militer apud Lucanum specie vtilitatis
Iulium Cæsarē ad ciuile bellū hortatur.
Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris, Libr. I.
Pars quota terrarum: facili si pralia pauca
Gesseris euenui, tibi Roma subegerit orbem.
Qui ad dignitatem impellet, maiorum
exempla, quæ erunt vel cum periculo
gloriosa, colliget, posteritatis immortalē
memoriam augebit, vtilitatem ex laude *1. de Orat.*
nasci defendet, semp̄rque eam cum di-
gnitate esse coniunctam. Hæc autem *Quint.*
exercitatio defendendi speciem vtilitatis *lib. 38.*
contra honestatem, in qua una vera est
vtilitas, ad scholarum exercitationes vti-
lis est: nam & iniquorum ratio noscen-
da est, ut melius & qua tueamur.

De Orat.
2. 333.

Quint.
lib. 3. c. 8.

MUltum etiam refert quæ sit persona dicentis: suadere enim aliquid, aut dissuadere, grauissima est persona. Nā & sapientis est consilium explicare suū de maximis rebus: & honesti & diserti, vt mente prouidere, auctoritate probare, oratione persuadere possit. Anteacta vita si illustris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas affert expectationem, videndum est, ne ea quæ dicuntur, ab eo qui dicit, dissentiant. At contraria summissorem quedam modum postulant. Nam quæ in alijs libertas est, in alijs licentia vocatur: & quibusdam sufficit auctoritas, quosdam ratio ipsa ægrè tuctur.

Quædam in deliberatione obseruanda.

C A P. L V I.

De Orat.
2. 337.

Ad consilium de Repub. dandum, caput nosse Rempublicam; ad dicendum, verò probabiliter nosse mores ciuitatis, qui quia crebro mutantur genus quoque orationis est sepè mutandum. In Senatu minori apparatu di-

ecendū est , sapiens est consiliū, multiq;
alijs dicendi reliquendus locus, vitanda
etiam ingenij, ostētationisque suspicio.

Concio capit omnem vim orationis,
& grauitatē , varietatemque desiderat ,
maximāque pars orationis admouenda
est ad animorum motus Hoc videre est
in quibusdam Ciceronis orationibus
contra M. Antonium in Senatu habitis,
quę cūm sint elegantes & disertæ , nul-
lum tamen apparatus habent At ora-
tio pro lege Manilia, & orationes de le-
ge Agraria , multò magnificenter ha-
bent & ornatius genus dicendi.

Vis autem ad suadendum exemplo-
rum est maxima , aut recentium , quo
notiora sint, aut veterū, quo plus autho-
ritatis habeat. Plerumque enim viden-
tur respondere futura præteritis , habe-
turque experimentum velut quoddam
rationis testimoniū Suadet Fabius Ma-
ximus in Senatu, ne P. Scipio Annibale
in Italia relicto in Africā traijciat: Dies
me deficiat (inquit) si Reges , Impera-
torēsque temere in hostiū terras trans-
gressos, cū maximis cladibus suis, exer-
cituiūque suorum , enumerae velim.
Deinde vetus affect Atheniensium exē-
plum, qui clavis in Siciliam transmissa,

Arist. 2.

Rhet.e.

Quint.

lib. 3. ca-

s.

In Pars.

10.

Rēpublicam suam in perpetuum affixerunt. Et nouum M. Attilij, qui in ea ipsa Africa, annis ante quadraginta, in prælio vicit, & captus est.

Sequebatur, ut ea, quæ iudicijs æcommodata sunt, explicarentur: sed quia iudiciorum mutata ratio, ut ea præcepta parum sint necessaria efficit, & ex orationibus Ciceronis, & locis supradictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facile cognosci possunt, sequitur ut de secunda parte Rhetoricae dicamus.

DE ARTE RHETO.

RICA, LIBER II.

De Dispositione.

C A P. I.

Secundus hic liber dispositionis præcepta continebit, quæ Oratori per utilia sūt, & maximè necessaria. **Quid enim** diligenter argumenta inuenisse cōferet, nisi pari diligentia quæ inuenta sunt, collocentur? Excellentis ducis virtus non magis in deligendo fortissimo quoque milite ad bellum, quam in instruendo ad pugnam & aciem cernitur: & si quam in corporibus nostris, aliorumve animalium partem permutes, atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen, & artus etiam leuiter loco moti, perdunt, quo viguerunt, usum: & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimento. Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur necesse est, & sine rectore fluit, nec cohereat sibi; multa repetat: multa transfeat,

velut nocte in ignotis locis errans:
nec initio, nec sine proposito, casum po-
tius quam consiliū sequatur. Quapro-

D e Inuen. pter hic liber dispositioni seruiat. **E st**
I. In part. autem dispositio rerum inuentarum in
ordinem distributio. Cuius in infinita
questione ordo est ferè idem, qui expo-
situs est locorum. In definita autē adhi-
benda sunt illa etiā quæ ad motus ani-
morū pertinēt. Atque eò fit, ut vtamur,
Exordio, Narratione, Confirmatione, Per
oratione. Hæ sūt enim quatuor oratio-
nis partes, per quas inuenta distribui-
mus. Quarum duæ valent ad rem docē-
dam, narratio, & confirmatio; ad impel-
lendos animos duæ; principiū & perora-
tio, de quibus sigillatim dicendum est.

D e Exordio.**C A P. II.**

Quint li. **E**xordium est oratio animū oratoris
4.c. 4. **I**d oncē comparans ad reliquam di-
Aristo. 3. c. **E**tionē. Id fieri tribus maximē rebus in-
Rhet. c. ter autores plurimos constat, si bene-
14. uolū, attentū, docilem auditore feceri-
In Part. mus: quorū primus locus, id est, ut amicē
audiāmur, est in personis nostris, audito-
rū, aduersariorū: è quib⁹ initia beneuo-
lētiæ cōciliandæ cōparantur aut meritis
nostris, aut dignitate, aut aliquo genere

virtutis & maximè liberalitatis, officij,
 iustitiæ, fidei cōtrariisq; rebus in aduer-
 sarios cōferēdis: & cū auditoribus aliqua
 conianctionis, aut causa, aut spe signifi- Pro Cn.
 canda. Cic. pro C. Rabirio perduellionis Rabiri.
 reo. Me cum amicitiæ vetustas, cū digni-
 tas hominis, tū ratio humanitatis, tum
 meæ vitæ perpetua cōsuetudo, ad C. Ra-
 biriū defēdendum est adhortata: tū verò,
 ut id studiosissimè facerem, salus Reip.
 Consulare officium: Consularus deniq;
 ipse, mihi vna vobiscū, cum salute Reip.
 commendatus coēgit. Hæc autem accu-
 ratè in eo exordio & ornatè explicat. In Pro P.
 oratione verò pro P. Sylla sic ait. Quam- Syl.
 quam ex huius incōmodis magnā ani-
 mo molestiam capio, tamen in ceteris
 malis facilè patior, oblatum mihi tem-
 pus, in quo boni viri lenitatē meā, misé-
 ricordiāque notam omnibus quondam
 nūc quasi intermissam agnoscerent: im-
 probi, ac perditī ciues edomiti, atq; vi-
 cti præcipitante Repub. vehementē me
 fuisse atque fortem, conseruata mitē ac
 misericordem faterētur. Et pro Cn. Plā- Pro Cn.
 cio suam cum iudicibus coiunctionē si- Plansio.
 gnificat his verbis. Nūc autē vester, iu-
 dice, cōspectus & confessus iste reficit,
 & recreat mentem meam, cūm intueor

& contempler vnumquemque yestrūm:
video enim hoc in numero neminē, cai
mea salus chara non fuerit, cuius nō ex-
tet ia me suū meritum, cui non sim ob-
strictus memoria beneficij sempiterna.
Itaque non extimesco, ne Cn. Plācio cu-
stodia meæ salutis apud eos qbsit, qui
me ipsū maximè saluū videre voluerūt.
At in oratione pro P. Quinctio vim ad-
uersariorū, & gratiā, inuidiam vocat, &
C. Aquilium, cōsque qui in consilio ade-
rant, orat, atque obsecrat, vt multis inju-
rijs iactatam atque agitatam æquitatem
in eo tandem loco consistere, atque cō-
firmari patientur. Intelligenter autē vt
audiamus, & attentē, à rebus ipsis ordi-
dum est : sed facillimè auditor discit, &
quid agatur intelligit, si complectare ab
initio genus, naturāmque causæ; si defi-
nias, si diuidas; si neque prudentiam eius
impedias cōfusione partium, nec memo-
riam multitudine. Sic exorditur Cicero
pro A. Cluentio: Animaduerti Iudices,
omnem accusatoris orationem in duas
diuisam esse partes. Quam distributionē
ait certum sibi esse in defensione seruare,
vt omnes intelligent nihil eum nec sub-
terfugere voluisse reticēdo, nec obscura-
te dicendo. Ut attentē autem audiamur,

Pro P.
Quinct.

Parlit.

Pro A.
Cluent.
Partit.

trium rerum aliqua consequemur. Nā aut magna quædam proponemus, aut necessaria, aut cōiuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractauit in exordio nobilissimæ orationis pro domo sua : Quod si villo tempore magna causa in sacerdotum populi Romani iudicio, ac potestate versata est, hæc profecto tata est, ut omnis Reipublicæ dignitas, omnium ciuium salus, vita, libertas, aræ, socii, dij penates, bona, fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatique commissa, creditaque esse videantur. Verum ex his quæ proposita sunt, aliud, atque aliud pro varietate causarum desiderari patet.

Quint.li.
5. cap. 1.

De generibus causarum.

CAP. III.

Genera porto causarum, plurimi quinque fecerunt, honestum, humile, dubium vel anceps, admirabile, obscurum. Sunt quibus recte videatur adiici turpe, quod alij humili, alij admirabili subjiciunt. Admirabile autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In ancipiti maximè benevolum iudicem, in obscuro docilem, in humili attentum parare debe-

Quin.li. 4
cap. 1.

mus: nam honestum quidem ad conciliationem satis per se valet, in admirabili, & turpi remedij opus est: & ideo quidam exordium in duas dividunt partes, principium & insinuationem, ut sit in principijs recta benevolentia & attentionis postulatio, quæ quia esse in turpi causæ genere non possit, insinuatio surrepat animis maximè ubi frons causæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur.

Quint. Et quidem quibus aduersus hæc
li. 4.c. 1. remedii sit medendum, consilium ex

Ad He- causis sumetur. Illud in uniuersum præ-
ren.lib. 1. ceptum sit, ut ab eis quæ lèdunt ad ea
quæ prosunt refugiamus. Si causa labo-

Cic. de rabimus, persona subueniet; si persona,
Inuen. causa: his etiam de causis insinuatione
vtendum est, si aduersarii oratio auditorum
animos occupauerit, vel si dicendū
apud fatigatos est: quorum alterum pro-
mittendo nostras probationes, & aduer-
sus eludendo vitabimus: alterum & spe
breuitatis, & iis, quibus attentum fieri
auditorem docuimus. Urbanitas etiam
oportuna reficit animos, & unde cun-
que petita auditoris voluptas leuat tæ-
diūm.

Cuiusmodi exordia esse debeant.

C A P. IV.

Exordia semper cum accurata, & a-
cuta, & instructa sententiis, apta ver- 2.3.5.
bis; tum causarum propria esse debent.
Prima est enim quasi cognitio, & com-
mendatio oratoris in exordio, quae con-
tinuo cum qui audit, permulcere atque
allicere debet: maxima autem copia
exordiorum ad auditorem alliciendum
aut incitandum ex his trahitur, qui ad
motus animorum conficiendos inerunt
in causa: quos tamen totos in exordio
explicati non oportebit, sed tantum
impelli primò auditorem leniter, ut iam
inclinato reliqua incumbat oratio.

De vitiis Exordii,

C A P. V.

Hæc autem sunt vitia certissima ex-
ordiorum, quæ summopere vitare De Inven-
oportebit: vulgare, commune, commu- lib. I. ad
tabile, longum, separatum, translatum, Her. I.
contra præcepta. Vulgare est quod in
plures causas potest accommodari, ut
conuenire videatur. Commune est quod
nihil minus in hanc, quam in contraria

partem causæ potest conuenire. Com-
mutabile est, quod ab aduersario potest
leuiter mutatum, ex cōtraria parte dici.
Longum est, quod pluribus verbis, aut
sententijs, vltra quam satis est, produ-
citur. Oportet enim vt ædibus, ac tem-
plis vestibula & aditus, sic causis pro-
positione rerum principia præponere.
Separatum est, quod non ex ipsa causa
ductum est, nec sicut aliquod mem-
brum annexum orationi. Translatum
est, quod aliud conficit, quam causæ
genus postulat: vt si quis docilem faciat
auditorem, cum benevolentiam causa
desideret: aut si principio vtatur, cum
insinuationem res postulet. Cōtra præ-
cepta est, quod nihil eorum efficit, quo-
rum causa præcepta de exordijs tradū-
rur, hoc est, quod eum, qui audit nec be-
nevolum, nec attentum, nec docilem
reddit; aut, quo profecto nihil peius est,
vt contra sit, facit.

De exordio quadam in genere iudiciali.

CAP. VI.

z. de Ora.

Quint.

lib. 4. c. 1.

Dictum est de exordio in commu-
ni, restat vt breuiter, si quid in fin-

gulis generibus in exordio proprium est, adiçciamus. Et vt à iudiciis incipiamus, veteres Oratores diligenter id curabāt, vt in genere iudiciali ex ipsis visceribus causæ sumerent exordia: iudicem conciliabant, non tantum laudando cū, sed laudem eius ad utilitatem causæ suę coniungentes, allegādo pro honestis dignitatē illæsam, pro humilibus iustitiam, pro infelicibus misericordiā, pro lēsis scueritatem, & similiter cetera: metum nonnunquā amouebant: vt Cicero pro Milone, ne arma Pompeij cōtra se disposita putaret, laborauit: nonnunquā adhibebāt vt idem in Verrem facit: dabant etiam operam, ne ostentarent in principijs curam. Non semper autem exordio vrebantur: sed in honestis, in paruis etiam atque frequentibus causis, ab ipsa re, omisso exordio, incipiebant.
De exordio in exhortatione, & in deliberatione.

C A P. VII.

PReterea, quę de exordio dicta in genus demonstratiuum facile trāsferri possunt, illud est notandum, exordia in eo esse maximè libera, vt Aristoteles existimat. Nā & longè à materia dīci, & ex aliqua rei vicina possūt. In delibera-
 tione verò sāpē nulla, vel brevia esse

*Aetio. 2.**Aristo.**Rhet. lib.**3. cap. 14.**Quin. li.**4. c. 1 Cie**de Orat.**Rhet. ad**Ale. c. 31.**& Quin.**li. 1. c. 8.*

Non enim supplex, ut ad iudicem, venit
Orator, sed hortator, atque author.
Quare cum principio vtetur, proponere
qua mente dicat, quid velit, quibus de
rebus dicturus sit, debet: hortarique ad
se breuiter dicentem audiendum.

De narratione.

C A P. VIII.

Quint.
li. 4. cap. 2.
In Part.

Quint. ll.
4. cap. I.
In Part.

Narratio est rerum explicatio, &
quædam quasi sedes ac fundamē-
tum constituendæ fidei. Oportebit au-
tem eam tres habere res, ut breuis, ut
aperta, ut probabilis sit: per quas effici-
tur, ut auditor intelligat, meminerit,
cedat. Erit autem breuis narratio, si cō-
stet simplicibus verbis, & semel vnaquę-
que res dicatur: tum etiā si reciderimus
omnia, quibus sublatis neque cognitio-
ni quicquā, neque vtilitati detrahatur:
non tamen inornata debet esse breuitas,
alioqui sit indocta. Erit autē perspicua,
si verbis vſitatis, si ordine tēporum con-
seruat, si nō interrupto narrabitur. Pro-
babilis autē erit, si personis, si tēporibus,
si locis ea quæ narrabūtur consentiēt: si
cuiusque facti & euēti causa ponetur: si
testata dici videbuntur: si cum hominum
opinione, authoritate: si cum lege, cum
more, cum religione coniuncta: si prohibi-

tas narratis significabitur, si antiquitas, *In Part.*
 si orationis veritas, & vita fides. Cicero- 31. & 1.
 ni vsgemeter placet, vt iucunda, & sua- de Orat.
 uis sit narratio, eamque suauē esse nar- 319. &
 rationem ait, quæ habet admirationes, *Quin.li.*
 expectationes, exitus inopinatos: quæ 4 cap. 2.
 interpositos motus animorū, colloquia
 personarum, dolores, iracundias, metus,
 luctuas, cupiditates.

Quande narratione vtendum sit.

C A P. IX.

IN iudiciis quando vtendum esset, aut non esset narratione, id erat consilii. Nec enim, si nota res esset, nec dubium erat quid gestū esset, narratio adhibebatur, nec si aduersarius narrauerat, nisi si refellebatur. In exortatione vero narratio nō erit vlla, quæ necessariò consequatur exordium: sed si quæ inciderit, *Aristo.* cùm aliquid eius, de quo loquemur, nobis narrandum sit cum laude vel virtute, *Rhet. 4.* præceptio narrādi de hoc loco petitur. Nec multum sanè s̄epe in de- *cap. 29.* liberatione narrandum est: est enim narratio præteritarum rerum aut præsentium; *Cic. in* sua fio autē futurarum. Priuata certè de- *Part.* liberatio narrationem nunquam exiget, *Quint. li.* eius duntaxat rei, de qua dicenda sen-

3. cap. 8

tentia est, qua nemo ignorat id, de quo consulit: extrinsecus possunt pertinen-
tia ad deliberationem multa narrari: in
concionibus sàpè est etiam illa, quæ
ordinem rei docet, necessaria. Nunc ad
confirmationem transeamus.

De Confirmatione.

C A P. X.

*de Ora.
2. 333.*

Sequitur confirmatio, in qua sugge-
renda sunt firmamenta causæ con-
iuncta, & infirmandis contrarijs, & no-
stris confirmandis: náque vna in causis
ratio quedam est eius orationis, quæ ad
probandam argumentationem valet: ea
autem & confirmationem, & reprehen-
sionem quærit Sed quia nec reprehendi
quæ contradicuntur possunt; nisi tua
cōfirmes: neque hæc confirmari, nisi illa
reprehendas: idcirco hæc natura, & tra-
statione, & utilitate cōiuncta sunt. To-
ta autē spes vincendi, ratioque persua-
dendi in hac parte posita est. Nam cùm
argumēta nostra exposuerimus, cōtra-
riaque dissoluerimus, absolutè nimirū
erit à nobis oratoris muneri satisfactū.
Vtrūque igitur poterimus cōmodè fa-

cere, si constitutionem causæ cognouerimus.

Quid sit status.

C A P. XI.

Status est quæstio, que ex prima cau-
sarum cōflictione nascitur, vt, si in-
rentio accusatoris: Sylla coniurasti cum
Catilina: depulsio verò defensoris: non
coniuraui: ex hac prima conflictione na-
scitur illa quæstio, coniuraueritne Sylla
cum Catilina, quam quæstionem vel
status, vel cōstitutionem Oratores ap-
pellant. Status autem appellatio dicitur
ducta vel ex eo, quod ibi sit primus cau-
sus congressus, vel quod in eo causa
consistat.

Quint. li.

3.c.6.

Quint. li.

ibidem.

Quo sint status.

C A P. XII.

CVM tria sint, quæ in omni disputa-
tione queruntur, sit necne, quid sit,
quale sit, sit ut constitutiones quoque
tres sint. Prima coniecturalis, in qua sit,
necne quærimus, vt, sit, necne infidia-
tus Miloni Clodius? Secunda autem
nominis vel definitionis, cū quid sit ali-
quid, & quo nomine afficiendum inue-
stigamus, vt, fueritne Cæsar Rex, ty-
rannus, an dictator? Tertia, in qua de
vtilitate, honestate, æquitate differuntur

Cice. in

Top. & in

Part. 33.

Quint.

li. 3.c.6.

déque his rebus, quæ his sunt contrarie, ut, Recte fecerit Romulus, cum fratrem interfecit? Eius constitutionis partes sunt duæ, quarum una absoluta, altera assumptua nominatur.

Ad Her.

Li. I. Cic.

de Inu. I.

& Quins.

lib. 7. c. 4.

Absoluta est, cum id ipsum quod factū est, ut aliud nihil foris assumatur, recte factum esse dicemus. Ea est eiusmodi: Pater filium verberauit, is iniuriarum cum patre agit; pater nihil aliud defendit, nisi licere filium à patre verberari. Assumptua est, cum aliquid necessariò foris assumitur, ut iure factum esse aliquid confirmemus: ut Milo damnetur, nisi foris assumat, à Clodio sibi esse factas insidias. Hæ tres constitutiones & in exornatione, & in deliberatione, & in iudicio reperiuntur.

Deratione, firmamento, & indicacione.

C A P. XIII.

Cice. in
Parl. ad
Herē. I.
de Inu.
lib. I. &
Quint lib
I. cap. II.

Rationem appellant Oratores eam, quæ assertur à reo, depellendi criminis causa, quæ nisi esset, quod defēderet, non haberet: firmamentum autem, quod contrà, ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest. Ex rationis autem, & ex firmamenti confictione, & quasi concursum quæstio exoritur quædam, quam iu-

dicationē appellant, in qua, quid deve-
niat in iudicium, & de quo disceptetur,
quæri solet, hoc modo: Orestes cū cō-
fiteatur se interfecisse matrem, nisi attu-
lerit rationē peruerit defensionē, ergo
affert eam. Illa enim, inquit, patrem meū
occiderat. Tum contra rationē defen-
sis, firmamentū ab accusatore subiicitur,
hoc modo: Sed nō abste occidi tamen,
neque indemnata pœnas pendere o-
portuit. Ex coniunctione rationis & fir-
mamenti iudicatio cōstituitur, hoc mo-
do: Cum dicat Orestes se patris vlciscē-
di causa matrem occidisse, rectūmū fu-
erit à filio sinè iudicio Clytemnestram
occidi. Ergo hac rationē iudicationem
reperire conuenit, ad quam, omnem ra-
tionem totius Orationis conferri opor-
tebit. Nam primus status diffusam ha-
bet quæstionem: rationum verò & fir-
mamentorū contentio adducit in angu-
stum disceptionem. Ea in conjectura
nulla est: nemo enim eius, quod negat
factum, rationem aut potest, aut debet,
aut solet reddere. Itaque in his causis ea-
dem & prima quæstio, & disceptatio est
extrema.

*Quo statu questio, que in scripto existit,
contineatur.*

C A P. XIV.

Quintil.

lib. 7.c. 4.

Cic. lib. 1.

de Inuēt.

ad Autor.

Herem.

lib. 1.

Quint.

li. 7.c. 9.

Sæpe ex scripti etiā interpretatione existit cōtentio, quod quatuor modis potest cōtingere. Aut enim defēditur non id scriptū dicere, quod aduersarius velit, sed aliud: id autem contingit, cum scriptū ambiguū est, ut duę differētessētentiae accipi possint: tū opponitur scripto volūtas scriptoriss; tum scripto scriptum contrariū assertur; aut ex eo quod scriptū est, aliud quoque quod scriptū nō est ducimus. Ita sunt quatuor genera quæ controuersiā in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti, & voluntatis, scriptura cōtraria, ratiocinatio. Ambiguum hoc modo: Testamento quidam iussit poni statuā auream hastam tenentem: queritur, An statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materiæ. Ex discrepantia verò scripti & voluntatis eiusmodi oritur controuersia. Lex est, Peregrinus si murum ascenderit, capite puniatur; cùm hostes murum ascendissent, peregrinus eos depulit, petitur.

lit petitur ad supplicium, ille volitatem *Item lib. 7*
allegat scriptoris. Ex cōtrarijs scripturis *cap. 8.*
hoc modo existit contentio: lex est. Vir
fortis optato præmium quod volet: &
altera lex est: Magistratus ab arce ne di-
scedito: Magistratus qui fortiter egit,
optat hoc præmium, vt ab arce liceat
discedere, lex illi posterior opponitur,
ipse verò priore se tuetur.

In ratiocinatione verò quæritur, an *Idem lib.*
vbi propria lex non est, simili sit vtrēndū *9. cap. 8.*
vt lex est, lanas Tarento vehere nō li-
ceat, quidā oves vexit, & si nulla lex cer-
ta est, quæ factū eius nominatim prohi-
beat, tamē illa quæ similis est accusatur.
Itaque ex eo quod certum est, id quod
incertum est dicit hæc controvērsia:
quod quoniam ratiocinando fit, nomen
etiam ratiocinationis accepit. Hæc qua-
tuor controvērsiarū genera, quæ in scri-
pto nascuntur, semper in qualitatis sta-
tum cadere cum Cicerone debemus
existimare, vt in primo genere discep-
tetur, vtrum æquum sit ex differentibus
sententijs accipi: in secundo verò, ver-
bāne plus, an sententiae valere debeant:
in tertio, vtram legem sequi sit iustius:
in quarto, oportetne legem similem *de Orat.*
ad factum quod venit sine lege in iudi- *2.*

Quomodo status tractetur.

CAP. XV.

De Orat.

2.

IUDICATIO CUM EST CONSTITUTA, PROPOSITA ESSE DEBET ORATORI, QUÒ OMNES ARGUMENTATIONES REPERTÆ EX INUENIENDI LOCIS CÓNIANTUR: QUOD EST SATIS EI, QUI VIDET, QUID IN QUÓQUE LOCO LATEAT, QUIQUE ILLOS LOCOS TANQUAM THESAuros ALIQUOS ARGUMENTORUM, NOTATOS HABET. QUIBUS IN MÉTC & COGITATIONE DEFIXIS, & IN OMNI SE AD DICENDUM POSITA EXCITATIS, NIHIL ERIT QUOD IN VULLO DICENDI GENERE, ORATOREM POSSIT EFFUGERE: DILIGENTER TAMEN ORDINEM COLLOCATIONEMQUE ARGUMENTORUM ATTÉDET, & CURABIT, VT FIRMISSIMUM QUODQ; SIT PRIMUM, DUM EA, QUÆ EXCELLANT, SERUENTUR AD EXTREMUM: SI QUÆ ERÜT MEDIOCRIA (NAM VITIOSIS NUSQUAM ESSE OPORTET LOCUM) IN MEDIAM TURBAM CONIUCIANTUR. RELIQUUM NUNC EST, QUANDO DE ARGUMENTORUM LOCIS, & CAUSATUM CONSTITUTIONIBUS DICTÙ EST, VT RATIONEM, QUÆ EXPOLIUNTUR AB ORATORE ARGUMEN- TA, QUORUM PROPRIA SEDES EST IN CONFIR- MATIONE, ACCURATÈ DOCEAMUS.

De Argumentatione.

C A P. X V I.

Argumentatio est argumēti vel explicatio, vel artificiosa expositio: Sed ea cōficitur cùm ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumperferis, ex quibus id efficas, quod aut dubiū, aut minus probabile per se videtur: dubiis enim probari dubia quomodo possunt? Pro certis autē habemus primū quæ sensibus percipiuntur, ut quæ videmus, audimus: deinde ea, quæ communi hominum opinione, atq; sententia sunt cōprobata, ut afficiendos esse honore parētes. Præterea quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione, si non omnium hominum eius certè ciuitatis, aut gentis, in qua res agitur, in mores accepta sunt: si quid inter utrāq; partē conuenit: si quid probatum est, denique, cuicunque aduersarius non contradicit. Probabilium autem genera sunt tria, vnū firmissimum, quod ferè accidit, ut liberos à parentibus amari: alterum vellut propensius, cum, qui recte valeat in crastinum peruenturum. Tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ad proban-

Cicero in
Part 45.
Eic.lib. x.
de Inven.

44.
Quint. li.
5. cap. 3.
Ibidem li.
5. cap. 10.

dum verò id quod est dubium, hoc modo: id quod probabile est, potest adhiberi: si dubiū, an Catilina cōiurarit, sumatur illud quod credibile est. Homines æris alieni magnitudine oppressos, eos denique egentes, & sumptuosos facile adduci ut coniurent, iam id quod dubium erat, efficitur probabile, Catilinam coniurasse. Sed hæc Oratores nō tenuiter more Dialecticorum, sed copiosissimè expoliunt: Dicitur autem illa argumenti expositio, argumentatio, de cuius quatuor partibus, ratiocinatione, inductione, enthymemate, & exemplo breuiter & enucleatè disserimus.

De Ratiocinatione.

C A P. XVII.

Ratiocinatio, quā & syllogismum, & epicherema Græci vocāt, cōstat propositione, cum qua eius ratio iungitur, deinde assumptione, & eius probatio est, postremò complexione. Propositione per quam breuiter locus is exposuitur, ex quo omnis vis ratiocinationis lib. I. emanet oportet. Propositionis vero apud Quint. lib. probatio est per quam breuiter id quod expositum est rationibus firmatum Heren. probabilitius, & apertius fit. Assumptio lib. I.

per quam id quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. Assumptionis approbatio, per quam id quod breuiter sumptum est rationibus firmatur. Complexio per quam id quod cōficitur ex omni argumentatione breuiter exponitur. Hoc modo fit proposi-
tio, Melius gubernantur ea quæ cōsilio geruntur, quā quę sine cōfilio admini-
strātur: deinde subjiciatur ratio. Exerci-
tus enim is, cui præpositus est sapiens
imperator, omnibus partibus cōmodius
regitur, quā m̄is qui stultitia & temeri-
tate alicuius administratur. Assumptio
deinde ponitur. Nihil autem omnium
rerum melius, quām omnis mūdus ad-
ministratur. Assumptionis probatio ad-
iūgitur. Nā & signorum obitus, & ortus
definitum quemdam ordinem seruat, &
annuæ commutationes non modo sem-
per eodem modo fiunt, verū ad vtilita-
tes quoque rerum omnium sunt accō-
modatæ. Tertio loco inducenda est cō-
plexio, quæ id infert quod ex superiori-
bus partibus cogitur, hoc modo, Con-
silio igitur mundus administratur. Hæc
vberius & doctiūs dicuntur in oratione,
sed præcipiendi ratio, hanc simplicem &
apertam breuitatem requirit.

I. De In-
uent.

Quot sint partes ratiocinationis.

CAP. XVIII.

Cic. lib. i. de Inuent. 57. **E**X supradictis manifestum est, nihil referre siue tripartitam, siue quinquepartitam putas esse hanc argumentationem. Commodior tamē illa partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est, quod sit, si propositionem & eius rationem unā partem existimemus: alterā verò assumptionem, & eius exornationē: at si separe propositionē à ratione, & assumptionem ab exornatione, in quinq; partes distributa erit. Cū proposītio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est. Assumptio etiam cūm perspicua est, nullius approbationis indiget. Quod si & proposītio, & assumptio perspicuae sint, vtraque approbatione præterita, ratiocinationem conficiemus, hoc modo: Summopere virtus expetēda est: At prudentiam esse virtutem in confessō est: Summopere igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater, posterimus: non semper à propositione ordientes, sed interdum à comple-

Quin. lib. 5. cap. 14.

Cicer. de Inuent. lib. i.

Cicer. in Part. lib. 1. de Inuent. 66.

xione ab assumptione nonnunquam.

De Enthymemate.

C A P. XIX.

Enthytema est imperfectus syllogismus, vel ut alii definunt, syllogismi pars. Ratiocinatio enim tripartita est, ex tribus igitur eius partibus si una preteratur, bipartita sit argumentatio, quae est Enthymema: ut, omnes artes sunt expetenda, igitur expetenda est eloquétia. Intelligitur enim assūptio. Propositione vero præterita fit Enthymema, hoc modo: Eloquétia est ars: igitur est experēda. Optimum autem videtur Enthymema, quod fit ex pugnantibus, quod etiam solum Enthymema quidam vocant, non quod non omnis argumētatio bipartita, proprio nomine Enthymema dicatur, sed ut Homerus propter excellentiā cōmune Poëtarum nomen effecit apud Græcos suum, sic cūm omnis argumentatio bipartita, Enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur acutissima, sola propriè nomen cōmune possidet. Eius generis est illud Cic. Eius igitur mortis sedetis vñtores, cuius vitā si putetis per vos restituī posse, nolitis. Et illud Miciplæ ad Iugurtham apud Salustium. Quem alienum fidum post

Quin. lib.

s.c. 10.

14.

Quin. lib.

s.c. 5.

Cicer. in Top.

inuenies, si tui hostis fueris? Enthymemate s̄epius vtuntur Oratores, quā ratiocinatione: quod mouit Aristotelem, ut Enthymema syllogismum oratoriū esse diceret, Enthymema, Quintilianus commentum, aut commentarym interpretatione lib. 1. c. 1. & lib. I. post. c. I. lib. 1. c. 1. interpretatur, quo nomine, cum possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita signatur. Alij propterea credunt bipartitam argumētationem Enthymema appellatā quod in animo maneat condita illa pars, quæ silentio est præterita.

De Inductione.

C A P. XX.

Inductio est oratio, quæ rebus nō dubijs captat assēptionē auditorum: quibus assensionibus facit, ut illis dubia quædam res, propter similitudinē earū rerum quibus assenserint, probetur: vel, Inductio est argumētatio, quæ ex plurib⁹ collationibus peruenit quò vult, hoc modo: Quod pomū generosissimū puto quod optimū: & equus qui velocissimus, & plura in eundē modum. Deinde cuius rei gratia illā proposita sūt. Ita hominū non qui claritate nascēdi, sed qui virtute maximè excehet, erit generosissimus, Hoc genere argumentationis plurimū,

*Aris. lib. I.**in 1. c. 1.**& lib. I.**post. c. I.**lib. 1. c. 1.**Quint. li.**I. c. II.**Cicer. in Topic.*

Socrates usus est, propterea quod nihil
afferre ad persuadendum volebat, sed ex
eo quod sibi ille dederat, qui cum dispu-
tabat aliquid confidere malebat, quod
ille ex eo quod iam concessisset, neces-
sarium approbare debebat. Sed in oratio-
ne perpetua dissimile est. Etenim sibi
ipse responderet Orator, Poëtæ vehemen- *Arist. 11.*
ter inductione delectantur: sed maxi- *Met. c. 4.*
mè omnium eam frequentauit Ouidius *Cicero de*
apud quem & multa, & præclara sunt *inuent. I.*
exempla, nos vero erimus contenti. Probat
ille ad consolandam uxorem hac indu-
ctione, asperas res & tristes segetem, ac
materiam esse gloriae.

Materiamq; tuos tristis virtutibus imple,
Ardua per præcep's gloria vadit iter.

Hectora quis noſſet, felix ſi Troia fuiffe?

Publica virtus per mala facta via eſt *Trist. 4.*
Ars tua Thify iacet, ſi non ſit in aquore *Eleg. 3.*
fluctus:

Si valeant homines, ars tua Phœbe iacet,
Qua latet, inque bonis ceſſat non cognita
rebus,

Apparet virtus, arguiturque malus.

Hoc in genere duo sunt diligenter cauē-
da, primū, ut illud quod inducemus pro
ſimilitudine, eiusmodi sit, ut ſit necesse
concedi: deinde ut illud cuius confir-

mandi causa fiet inductio , simile ijs rebus sit , quas res quasi non dubias antē induxerimus . *De Exemplo.*

C A P . X X I .

Aristotel. **E**xemplum, est inductio imperfecta,
Rhe. 1.ca. vel; quod idē est , Inductio Rheto-
2. & lib. rica. Cicero pro Milone: Negant intueri
2. cap. 20. lucem esse fas ei, qui à se hominem esse
Quin. lib. occisum fateatur: in qua tandem virbe hoc
5. cap. 18. homines stultissimi disputant? nempe in
ca , quæ primū iudicium de capite vedit
M. Horatij fortissimi viri, qui nondum
libera ciuitate, tamē populi Romani co-
mitiis liberatus est, cum sua manu soro-
rem esse imperfectam fateretur. Aliqui
Locus su. Aristotelem summum in omni scientia
prædictis virum , temerè ausi sunt reprehendere,
& lib. 2. quòd exemplum genus argumētationis
Prier. cap. fecerit: sed magnus ille vir, & acuta mēte
24. & li. prædictus, maius quiddā perspexit: nimi-
1. Post. c. rum exēplum esse argumentum quidem
1. à similitudine , sed in argumentatione
positum, efficere nouū argumentationis
genus, quod à ratiocinatione , & induc-
tione sine controversia differt, Enthy-
memata autem esse non potest, cū in En-
thymemate sēper generale aliquid , vel
ponatur, vel intelligatur: in exēplo verò
ex una re singulari alia inducatur. Vnde

fit, ut sit quartum argumentationis genus, quod ea ratione ab inductione separatur, qua Enthymēta à syllogismo disiungitur.

De Epicheremate.

CAP. XXII.

Quamvis argumentationis partes omnes sint iam expositæ, tamen opere pretium fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid Dilēma sit, explicare: nam authores, & quidem grauissimi eorum mentionē fecerunt. Ea vbi explicata fuerint, facilè intelligetur, cur nouæ argumentationis partes non debent existimari. Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, non nunquam eam argumentationis partē, quam Cicero ratiocinationem appellavit, de qua paulò antè dictum est. Aliquando etiam Epicherema vocat breuiter comprehensam ratiocinationem, cuius omnes partes in unam conferuntur, hoc modo: Sine causa Dominum seruus accuset? Similis enim est locus apud Ciceronem pro rege Deiotaro, quem seruus apud Cæsarem accusabat. En crimē, en causa, cur regē fugitiūs, dominum seruus accuset? vbi vehemēs argu-

Quin lib.
s. cap. 14.

Pro Rege
Deiotaro.

mentum Epicheremate inclusum & insuolatum est. Erit autē absoluta rationeūnatio si hoc modo euolueris: sine causa non debet dominum seruus accusare: hic medicus est seruus Deiotari, non igitur debet sine causa dominum accusare.

De Sorite.

C A P . X X I I .

Sorites. **S**orites contrā multas argumētationes aceruatim conuoluit, atque complectitur, vnde nomē etiā inuenit. Cic. scripsit de eo in libris de diuinatione his verbis: Si necesse sit inquit, Latino verbo liceat acerualē appellare, sed nihil opus est, vt enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorū: sic Sorites satis Latino sermone tritus est. Pulchrum imprimis est eius exemplum apud eundē Ciceronem. Atq; si etiā hoc natura præscribit vt homo homini, quicumque sit, ob ea ipsam causam, quod is homo sit, consultum velit, necesse est secundum eandem naturam, omnium utilitatem esse cōmunem. Quod si ita est, vna cōtinemur omnes, & eadem lege naturæ, idque ipsum si ita est, certè violare alterū lege naturæ prohibemur: verum autem primum, verum igitur & extremum, Sed

Lib. 2.
Offic.

apertissimè concludit **Sorites** ille, qui
est in quinta Tusculanarū: propositum
enim erat probare, Quod esset honestū
id solum esse bonum: id autem sic pro-
bat. Etenim quicquid sit quod bonum
sit, id expetendum, quod autem expetē-
dum, id certè approbandum, quod verò
approbandum, id gratum, acceptūmque
habēdum. Ergo etiā dignitas ei tribuē-
da est. Bonum igitur omne laudabile, ex
quo efficitur, ut quod sit honestū, id sit
solum bonum: In quo **Sorite**, cū per sex
quasi gradus ad complexionem perue-
niatur, quinque ratiocinationes inclusæ
sunt. Sed hoc argumentandi genus sæpè
solet esse fallax, atque captiosum: dum
enim minutatim, & gradatim multa ad-
duntur, periculosissima respondentī tela
texitur, retexere igitur oportet, & seorsum
singula considerare: sic facilius vni-
uersa frangentur. In hoc disputandi ge-
nere frequentes fuerunt Stoici & Zeno,
qui eorum inuentor & princeps fuit: sed
maximè omnium illo delectatus dicitur
Chrysippus, ut **Socrates** inductione.

De Dilemmate.

C A P. X X I V.

Dilemma est in quo vtrum conce-
feris reprehenditur. **Cicer.** patriam

In 5. Tus.

Cicero.
Acad.

Persius
Sat. 5.

*Cicero de cū Catilina sic agentem inducit: Quam-
Inuen. de ob rem discede, atque hunc mihi timore
Orat. l. eripe: si verus, ne opprimat: si falsus, ut
tandem aliquādo timere desinam.* Et in
Epistola ad Quintum fratrem: Si impla-
cables sunt iracundia, summa est acer-
bitas: si autem exorabiles, summa leni-
tas. Dictum est autem dilema, quod ita
utrinq; premat, ac urget, ut ex alterutra
parte capiat aduersarium: qua de causa
cornutus etiam syllogismus vocatur: sic
enim argumentationis cornua in eo
disponuntur, ut qui alterum effugerit, in
alterum incurrit. Cicero complexione
appellat. Ea si vera est, nunquam repre-
hendetur: si falsa, duobus modis dilue-
tur, aut conuersione, aut alterius partis
confirmatione. Cum viderem, inquit Var-

In Acad. lib. 2. ro apud Ciceronem, philosophiam Grē-
cis literis diligentissimè explicatā, exi-
stimaui, si qui de nostris eius studio te-
nerentur, si essent Grēcis-literis eruditī,
Grēca potiūs, quā nostra lecturos: si nō
Grēcorum artibus & disciplinis abhor-
terent, ne hæc quidē curaturos, quas sine
eruditione Grēca intelligi non possunt:
Gel. lib. 5. cap. 10. itaq; ea scribere nolui, quæ nec indocti
intelligere possent, nec docti intelligere
curarent. Hoc dilemma dcinde Cicer. in

cum conuerit hoc modo : Imò verò & Latina legent, qui Græca nō potuerūt; & qui Græca poterunt, nō cōtemnent sua. Veterum scriptis celebrata est cōuersio ea, qua Euathlus discipulus Protagoræ præceptoris dilemma elusit. Alterius partis confirmatione reprehendetur, si dicceret Cicero: Et si doctis minus esset necessarium, tamen indoctis Latinè scribendo consuli debere. Non est autem cur quisquam existimet eomplexionem genus esse argumentationis à quatuor illis, de quibus suprà dixi, diuersum. Est enim ratiocinatio imperfecta, quæ à duabus partibus contrariis ducitur, cui si assumptionem subiunxeris, efficies ratiocinationem perfectā, hoc modo : Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas : sin autem exorabiles, summa lenitas: sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles: igitur in illis summa est acerbitas, vel summa lenitas.

De configuratione. C A P. XXV.

Expositis generibus argumentationum, reliquum est, ut rationē, qua refutandæ, ac reprehendendæ illæ sunt, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest: Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quæ dicta sūt ab

Quin. lib.
5 cap. 13.
Cic. 2. 46
Orat.

aduersario debent utrumque dissolui, & hæc est propriè reprehensio: quām cum cōfirmatione, v̄su & natura, & tractatio-
ne coniunctam esse diximus. Est autem

De lnuē t. reprehensio, per quam argumentando
lib 1. aduersariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut eleuatur. Hæc fonte in-
uentionis eodem utetur, quo utitur cō-
firmatio, propterea quod quibus ex locis
aliqua res confirmari potest, ijsdem po-
test ex locis infirmari. Quare inuentio-
Quint. li. nem & argumentationum expolitionē
9. cap. 3. sumptā ex illis, quæ antè p̄cepta sunt
hanc quoque in partem orationis trans-
ferti oportebit. Sed ut facilius ea quæ

Cicero in contradicuntur, diluere aut infirmare
Orat. pro possimus, obseruare debemus, aut totū
Cluent. esse negandum, quod in argumētatione
aduersarius sumpserit, si perspicuè falsū
erit, ut p̄d Cluentio Cicero eum, quem
dixerat accusator epoto poculo conci-
disse, negat eodem die mortuum: aut re-
darguēda esse ea quæ pro verisimilibus
sumpta sunt Primum dubia sumpta esse

Quintil. pro certis, deinde etiam in perspicuè
lib 5. c. 14. falsis eadem posse dici.

Tū ex his quæ sumpserint non effici
quæ velint: accedere autem oportet ad
singula, sic vniuersa facilius frangentur.

Quo

*Quomodo sint argumentationes oratoria
tractanda.*

C A P. XXVI.

IN oratione insunt aliquādo & ratio-
cinationes breuiter cōclusæ, & aper-
ta enthyememata & inductiones atque
exépla, subtili quadam & breui oratio-
ne comprehensa. Quod ut reprehenden-
dum non est, ita diligentissimè est curā-
dum, ne syllogismorum & enthyemema-
tū turba conferta oratio sit: Dialecticis
enim disputationibus, quām oratorijs
actionibus erit propior ac similior, quod
lōgē aliter esse debet. Locuples enim, &
speciosa vult esse eloquentia: quorū ni-
hil consequetur, si cōclusionibus certis,
& crebris & in vnā propē formā caden-
tibūs concisa: & contemptū ex humili-
tate & odium ex quadam seruitute, & ex
copia satietatē, & ex amplitudine fasti-
dium tulerit. Feratur igitur nō semitis,
sed cāpis: non vti fontes angusti fistulis
colliguntur, sed vt latissimi amnes totis
vallibus fluat: ac sibi viam, si quando nō
acceperit, faciat. Adhibetur in argumē-
tando varietas, & iucunda quædam di-
stinctio: figuris verborum, & ornamētis
sententiarum argumētatio expediatur.
Quò fuerit enim yberior, ac suauior: cō

*Quin.lib.
5.cap.14.*

*Cicero in
Part.*

De Peroratione.

CAP. XXVII.

Cicero in Part. 12. **E**xrema pars orationis est perora-
tio, quæ diuisa est in duas partes,
Quin. lib. 6 cap. 2. amplificationē & enumerationē. Augen-
di autē & hic est proprius locus in per-
orando, & in ipso cursu orationis decli-
nationes ad amplificādū dantur, confir-
mata re aliqua, aut reprehensa. Omnes
habere, in quibus sanè sunt frequentissimi, tamen aliæ quoq; partes recipiunt, sed breuiores, ut cùm ex his plurima sint
referuanda. At hic, si usquā totos elo-
quentiæ aperte fontes licet: hic deniq;
efficiendum est oratori, ut nō modò au-
ditores, qui sua sponte se dant, & quæ
impellit ipse, inclinent atq; propendent
penitus incitentur, sed ut quietos etiam
& lāguentes possit vi orationis permo-
uere. In quo etsi plus est operis, tantam
vīm habet tamen illa, quæ rectè à bono
Poëta dicta est Flexanima, atque om-
nium regina rerum oratio, ut nō modò

inclinantem eligere , aut stantem inclinare , sed etiam aduersantem , & repugnarem, ut imperator bonus ac fortis , capere possit. Quod usque eò magnum est, atq; præclarum, usque eò admirabile, ut in eo penè sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de amplificatione dicta sunt, valdè conducent : sed illud caput est, in quo optimi & grauissimi authores una voce consentiant, ut omnes animi motus, quos Orator adhibere volet auditoribus , in ipso Oratore impressi sint, atq; inuisti. Neque enim facile est perficere ut incitentur Cice. 2. de alii. nisi is, qui dicit, iis ipsis sensibus, ad Orat. quos illos adducere vult, permoueatur. Horat. in Ut enim nulla materies tam facilis ad arte Poe. exardescendum est, quæ nisi admoto 2. de Ora. igni, ignem concipere possit : sic nulla 190. meas est tam ad comprehendendam Quin. lib. vim Oratoris parata, quæ possit incendi, 6. cap. 1. nisi inflammatus ipse ad eam, & ardens accesserit. Primum est igitur , ut apud cum , qui dicit, valeant ea, quæ valere apud auditores volet : afficiatúrq; priùs quam afficere conetur. Nihil autem opus est simulatione, & fallaciis , ut roties omni animi motu concitetur Orator. Ipsa enim natura orationis

eius, quæ suscipitur ad aliorum animos permouendos, oratorem ipsum magis etiam, quam quemquam eorum qui audiunt permouet. Mirum etiam vim habet in hoc ipso imagines rerum absentium ita complecti animo, ut eas cerne re oculis, ac presentes habete videamur, has quisquis bene conceperit, is erit in affectibus potentissimus. Hæc, quæ dicta sunt, vera esse indicant multæ Ciceronis perorationes: ut pro Milone, vbi

Pro Milo. ait: Sed finis sit, neque enim præ lacrymis iam loqui possum, & hic se lacrymis defendi vetat. Et pro C. Rabirio

pro Rab. Posthumo: Sed iam quoniam, ut spero, *Posth. mo.* fidem quam potui, tibi præstisti, Posthume, reddam etiam lacrymas, quas debeo. Et paulò post: iam indicat tot hominum heterus, quam sis carus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocē. Alijs

Cicero in Part. autem affectibus, aliæ eiusdem perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem nonnunquam laudatori, sua sori non sè pè, accusatori sèpius, quam reo est necessaria: huius tempora duo sunt, si aut memoriarum diffidas eorum, apud quos agas, vel interiualllo temporis, vel longitudine orationis: vel si frequentatis firmamentis vim est habitura causa ma-

iorem. Quæ autem reperimus, quām breuissimè dicenda sunt, & quod Græco verbo patet, decurrentum per capita: nam si morabitur, non iam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio. Quæ autem enumeranda erunt, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententijs, & figuris utique varianda; alioquin nihil est odiosius recta illa repetitione, velut memoriæ auditorum diffidentis. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostensio memoriæ suspecta, videatur esse puerilis.

DE ARTE RHETORICA, LIBER III.

De Elocutione.

C A P V T I.

Roximolibroratio in-
uēta collocādi atq; dis-
ponendi explicata est.
Hic iā elocutionis ra-
tionem tractabimus, in
qua Oratorem excelle-
re, cætera in eo latere, indicat nomē ip-
sum. Non enim inuentor, aut cōpositor,
aut actor hæc cōplexus est omnia; sed
& Græcè ab eloquendo Rhetor, & Latini-
nè eloquens dictus est. Ceterarum enim
rerum, quæ sunt in Oratore, partem ali-
quam sibi quisque vendicat: dicendi au-
tem, id est eloquendi, maxima vis huic
soli conceditur.

Cic. Ora.
1.6.

Quin. lib.
8. in proœ-
mio.

Eloqui autem est, omnia quæ mente
conceperis promere, atque ad audientes
professe. Sine quo superuacua sūt prio-
ra, & similia gladio condito, atq; intrà
vaginam hærenti. Hoc itaque maximè

docetur; hoc nullus nisi arte assequi potest, hūc studium adhibendū: hoc exercitatio petit, hoc imitatio: hic omnis ætas consumitur: hoc maximè Orator Oratore præstantior. Ideoq; M. T. inventionem quidem, ac dispositionem prudentis hominis putat, eloquentiam Oratoris. Eum autem eloquentem, id est, in eloquendo excellentem, qui ita dicit ut probet, ut delectet, ut flectat. Sed probare necessitatis est, delectare suavitatis, flectere verò victoriæ. Hæc cùm ita sint, meritò tertius hic liber, qui elocutionis præcepta continet, ut duobus superioribus utilior est, sic etiam erit aliquantò longior.

Qua in elocutione spectanda sint.

C A P. II.

HÆc in elocutione spectanda sunt, *de Orat.* ut Latinè, ut planè, ut ornatè ut ad id quodcūq; agetur, aptè congruentérq; dicamus. De ratione puri, dilucidique sermonis, & si permagni eam facere debemus, cum verborum delectus origo sit eloquentiæ locus hic præcipiendi nō est. Nam acquiritur literis, doctrinâque *Cesar,* puerili, & consuetudine sermonis quo- *aut Cic* tidiani: & lectione veterum oratorum, *in Br. de* & Postarum confirmatur. Reliquas *Orat.*

110 DE ARTE
igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiae continetur, explicemus: quæ duæ partes illustrandæ orationis, ac totius eloquentiae cumulandæ (quarum altera dici postulat ornatè, altera aptè) hæc habent vim, ut sit quā maximè iucunda, quā maximè in sensus eorum, qui audiunt, influat, & quā plurimis sit rebus instructa.

De Ornatu.

C A P. III.

3. de O-
rat. 67. **O**Rnatur igitur oratio genere pri-
mūm, & quasi colore quodam &
succo suo, nam vt grauis, vt suavis, vt
erudita sit, vt liberalis, vt admirabilis, vt
polita, vt sensus, vt dolores habeat quā-
tum opus sit, non est singulorum articu-
lorum: in toto spectantur hæc corpore.
Genus igitur dicendi est eligendū, quod
maximè teneat eos qui audiunt, & quod
non solum delectet, sed etiam sine satie-
tate delectet. Sed volenti ornatè dicere,
diligentissimè sylua rerum primūm, sen-
tentiarūmque comparanda est. Rerum
enim copia, verborum copiam gignit: &
si honestas in rebus ipsis, de quibus di-
citur, existit ex rei natura quidam splen-
dor in verbis, facilèque suppeditat om-
nis apparatus, ornatusque dicendi.

De Ornato orationis.

C A P. IV.

OMnis oratio conficitur ex verbis, Cic. 2. de quorum primū nobis ratio sim- *Orat. in* pliciter videnda est, deinde coniuncte. Part. 6. Nam est quidam ornatus orationis, qui Quint. li. ex singulis verbis est: alius, qui ex conti- 8. cap. 3. nuatis coniunctisque constat. Ergo vte- mur verbis, aut ijs quæ propria sunt, & certè quasi vocabula rerum, penè vnā nata cū rebus ipsis aut ijs quæ nouamus & facimus ipsis.

De Verbis simplicibus.

C A P. V.

VErba simplicia natura sūt, alia cō- 3. de Ora. sonantiora, grandiora, leuiora, & in Par. 17 quodāmodo nitidiora; alia contrā. Con- Quint. sonantiora enim sunt, quāquām modera- li. 3. c. 8. tio, & cōcertere; quām, etī modestia, & cō- fligere. Grandiora, immanū, contrucidare, optimus, officiosissimus, quām hæc, magnus necare, bonus, officiosus. Nitidius etiam, bos quā vacca, ut syllabę autē è literis melius sonātibus clariores sūt, ita verba à syllab-

bis magis vocalia : & quo plus quæque spiritus habet, eò pulchrior : & quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, vt aliud alij iunctum melius sonet. In vniuersum quidem optima simplicium creduntur, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis vñquam in oratione erudita locus. Clara vero, ac sublimia materiæ modo cernenda sunt.

Cicer. 6.
Quintil.
Aristoteli.
Rhet. l. 3.
cap. 7.

Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quæ humilia circa res magnas, apta circa res minores videntur: & sicut in oratione nitida, notabile est humilius verbum, & velut macula: ita à sermone tenui, sublime, nitidumque discordat; fitque corruptum, quia in plano tumet; sed hæc ferè aurium quodam iudicio sunt ponderanda, in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. Sed quoniam tria sunt in verbo simpliei, quæ Orator afferat ad illustrandam atque exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut nouatum, aut translatum, de singulis breuiter dicamus.

De verbis inusitatis.

C A P. VI.

INUSITATA sunt prisca ferè ac vetusta, 3. de Ora.
 & ab vsu quotidiani sermonis iā diu 131.
 intermissa, quæ sunt Poëtarum licentia Quin. lib.
 liberiora, quam Oratorum, eoque or- 8. cap. 3.
 namento acerrimi iudicij P. Virgilius Æneid. I.
 vnicè est vsus. *Olli* enim, & *quinā* & *ponē*, & 2.
 pellucent, & similia aspergunt illā (quæ
 etiā in picturis est gratissima) vetustatis
 imitabilem arti autoritatem. Habet
 etiam in oratione Poëticum aliquod
 verbum dignitatem, si raro etiam, & in
 loco adhibetur. Neq; enim est, cur il-
 lud quisquam fugiat dicere, ut Cœlius,
sobolā, aut *ffari*, aut *nūcupari*, & alia mal-
 ta: quibus loco positis grandior atque
 antiquior oratio sœpè videri solet.

De verbis nouis.

C A P. VII.

NOANTUR autem verba, quæ ab eo, 3. de Ora.
 qui dicit, ipso gignuntur, ac fiunt, 152.
 similitudine, aut imitatione, aut infle- Ad Att.
 zione, aut adiunctione verborum. Simi- Cicer. 9.
 litudine: ut *Syllaturit*, à Cicerone for- in Epist.
 matum est, & ab Asinio *fimbriaturit* ad 2. lib.

29. ab ur-
be cond.

Lib. 4.

Carm.

od. 2.

Aene. 9.

similitudinem verbi, proscripturit: & à Li-
uio, sobolescere, ab Horatio, iuuenescere, &
Virgilio, lētescere & ignescere dictum est,
vt feruescere. Imitatione facta sūt, *tinnio*,
rugio, *clangor*, *murmur*, aliaque permulta.
Inflexione, vt à *bibo* *bibofu*, inflexit Laber-
rius Mimographus: Adiunctione *versuti*
loquus, & Expectorare nouauit Ennius.
Sed Græcis magis concessum est finge-
re, audendum tamen aliquando, & si
quid periculosius finxisse videbimur,
quibusdam remediis præmuniēdum est,
Vi ita dicam, *Si lices dicere*, *Quodammodo*,
Permitte mihi sic dicere. In quo non falli-
iudicium nostrum, solicitudine ipsa ma-
nifestū erit. Nunc quoniam de verbis in-
usitatis, & nouis dictū est, de tropis: nam
illis verba transferuntur exponamus.

De Tropis.

C A P . V I I I .

Quint. li.

8. cap. 3.

Tropus est verbi vel sermonis à pro-
pria significatione in aliā cum vir-
tute mutatio: vt cùm dicimus, *latus* sege-
tes, verbū *latus*, à propria significatione
qua lātos homines dicimus, ad segetes
cum virtute transfertur. Sunt autē tro-
pi numero vndecim. In uno verbo sep-

prim Metaphora: Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœia, Catachresis, Metalepsis: In oratione vero
quatuor: Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, & Hyperbole de quibus tametsi
nondum de eo dicamus ornatu, qui ex
coniunctis, continuatisque verbis con-
stat, breuiter scribemus, ne iterum de
Tropis differere cogamur.

*Quint. li.
8.c. 6.*

De Metaphora.

CAP. IX.

INcipiamus igitur ab eo, qui cum fre-
quentissimus est, tum longè pulcher-
rimus, translatione dico, quæ Metapho-
ra Græcè vocatur: latissimè enim patet.
Nam necessitas genuit inopia coacta &
angustiis, post autem delectatio, iucun-
ditasque celebrauit. Nā ut vestis frigo-
ris depellendi causa reperta primò, post
adhiberi cœpta est ad ornatum etiam
corporis, & dignitatem: sic verbi trâsla-
tio, instituta est inopiae causa, frequen-
tata delectationis. Est autem translatio,
cum nomen, aut verbum propter simi-
litudinem transfertur ex eo loco in quo
proprium est, in eum in quo proprium
deest: aut translatum Proprio melius
est, Id facimus, aut quia necesse est, aut
quia significantius, aut quia decentius.

*Metapho-
ra.*

*Aristotel.
Rhet.li.3.
cap.2.
Quint. li.
8.cap.6.*

153. Nam *gemmare vites, luxuriam esse in be-*
ne. ad *bis, latas segetes, etiam rustici necessitate*
Hal. 4. dicunt; *Oratores durum hominem aut as-*
perū. Non enim proprium erat, quod da-
Quin. lib. rent his affectionibus nomen: *Iam incē-*
8. cap. 6. *sum ira, inflammatum cupiditate, & la-*
psum errore: significādi gratia. Nihil enim
hōrum suis verbis, quam his accersitis
magis proprium erat. Illa ad ornatum,
lumen orationis, & generis claritatem
& concionum procellas, & eloquentiæ
Pro Mil. 3. flumina: ut Cic. pro Milone, Clodium
de Ora. *fontem eius gloriæ vocat, & alio loco se-*
getem, ac materiam. Illud autem admirā-
*dum videtur, quid sit, quod omnes trās-*f*-
tatis & alienis magis delectentur verbis,
quā proprijs, & suis. Nā si res suū nomē,
& proprium vocabulū non habet, ut pes
*in naui, ut in vite *gemma*, necessitas cogit*
Arist. 6. quod non habeas, aliunde sumere: sed in
To. cap. 2. suorum verborum maxima copia, tamē
Rho. 5. homines aliena multò magis, si sunt ra-
tione translata, delectant. Causa autem
cap. 4. illa est quod translatio est similitudo ad
Quin. lib. unum verbum contracta: similitudine
8. cap. 6. autem mirificè capiuntur animi. Eò ta-
& Cic. 3. men distat, quod illa comparatur rei,
de Orat. quam volumus exprimere: hæc pro ipsa
*re dicitur. Comparatio est, cum dico fe-**

cisse quid hominem vt leonem: transla-
tio, cum dico de homine, leo est.

Quotuplex est translatio.

C A P. X.

Metaphoræ autem vis omnis qua- Quin. libo.
8. cap. 6.
druplex est. Cū in rebus anima-
libus aliud pro alio ponitur: vt Liuus
Scipionem à Catone *allatrari* solitum
refert. In anima pro alijs generis eiusdem
sumuntur; vt concentu virtutum nihil
est suauius. Aut pro rebus animatis in
anima, vt:

Duo fulmina belli,

Eneid. 6.

Scipiadas. Aut contra.

Sedet inscius alto

Eneid. 2.

Accipiens sonitum saxi de vertice postor.

Præcipueq; ex his oritur mira sublimi-
tas, quæ audaci & proximè periculum
translatione tolluntur, cum rebus sensu
carentibus actum quemdam ad animos
damus, qualis est,

Pontem indigatus Araxes.

Eneid. 8.

Et illa Ciceronis, Quid enim tuus ille, Pro Lig.
Tubero, distictus in acie Pharsalica
gladius agebat? cuius latus ille mucro
petebat? qui sensus erat armorum tuo- 3. de Ora.
rum? In translatione primùm fugienda 160.

est dissimilitudo, qualis est in illo Ennij,
Cæli ingentes fornices. Deinde viden-
dum est, ne lögè simile sit ductum: *Syrtim*

s. de Ora. patrimonij scopulū, libentius dixerim. *Ca-*
126. Qu. *rybdin* bonorum: *voraginem* potius Faci-
lib. 3. c. 6. lius enim ad ea, quæ visa, quā ad illa, quæ
audita sunt, mentis oculi feruntur. Sunt
quædā & humiles translationes, ut *Saxea*
est verruca: quædā maiores, quām res
postulat, ut *Tepetas* comessationis: quæ-
dam minores, ut, *comessatio* tempestatis.
Ut modicus autem atque opportunus
eius usus illustrat orationē, ita frequēs,
& obscurat, & rædio cōplet: continuus
verò in allegoriā, & ænigma exit. Quod

s. de Ora. si vereare, ne paulò durior translatio es-
199. se videatur, mollienda est præposito sā-
pè verbo, ut si olim M. Catone mortuo
pupillum senatum quis relictum dicat,
paulò durius: fin ut ita dicam, pupillū,
aliquanto mitius est. Etenim verecunda
debet esse translatio, ut deducta esse in
alienum locum, non irruisse; atque ut
precario, non vi venisse videatur. Dilige-

Quint. li. genter etiam cauendum est, ne omnia
8. cap. 6. quæ Poëtis permitta sunt, cōuenire ora-
tioni putemus nec enim, pastorem po-
puli, authore Homero, dixerim, nec *vo-*
lucres pennis remigare, licet Virgilius in

apibus ac Dædalo speciosissimè sit v̄sus. 4. Georg.
 Modus autem nullus est florentior in & Aenei.
 singulis verbis, nec qui plus luminis af- 6.
 ferat orationi, eoque in illo explicando
 meritò longiores fuimus.

De Synecdoche.

C A P. XI.

Synecdoche tropus est, in quo ex par-
 te totum, aut contrà, aut ex antece-
 dentibus sequentia intelliguntur. Quæ
 descriptio octo illos modos cōprehen-
 dit quibus sit Synecdoche, quos graui-
 simi scriptores tradiderunt. Ex parte to-
 tum intelligitur, ut ex puppi nauis: ensis
 ex mucrone: aut ex tecto domus, Cice-
 ro: Mucrones eorum à iugulis nostris
 reicimus. Hūc pertinet, cum vel ex uno
 plures significantur. Liuius: Romanus
 prælio victor: & Virgilius:

Συνεκδοχὴ.
 Gracē intellectio dicitur.
 Aut. ad Heren.
 In cap 3.
 Orat.
 Aene. 2.

Hoc est habet muros.

Vel genus, ex forma, id est parte illi
 subiecta: Virgilius:

Dentesque Sabellicus exacuit sus.

pro quo quis sue: vel ex materia res vniuersa:qua ratione & ferrum pro gladio: & pius pro naui,& aurum atque argentum pro aurea, & argentea pecunia sumitur. Cicero:homines instructi & certis locis cum ferro collocati. Contrà verò & ex toto pars declaratur: ut in illo Virgili.

Aene. 12. Fontemque, ignemque ferebant.

De genere est, cùm aut è pluribus unus intelligitur. Cicero ad Brutum, populo, inquit, imposuimus, & Oratores vissimus:cùm de se tantum loqueretur. Aut à genere pars illi subiecta Virgilius:

Aene. 12. Prædámque ex unguibus ales
Proiecit fluvio. Pro Aquila.

Ex antecedentibus sequentia monstratur:ut cùm ait idem Poëta,

Eclog. I. Aspice, aratra iugo referunt suspensa
Quint. li. iuuinci.

3. cap. 6. Ut ex his perspicuum est. quæ hoc & proximo capite dicta sunt, translatio permouendis animis plerūque, & signandis rebus, ac sub oculos subiecti reperita est: synecdoche variare sermonem potest, ut ex uno plures intelligamus, parte totum, specie genus, præcedentibus

sequentia, vel contra: omnia liberiora
poëtis, quam oratoribus.

De Metonymia.

C A P. XII.

MEtonymia, est tropus, in quo causas, per effecta; vel effecta per causas, vel ex eo quod continet, id quod μίστη. continetur, vel rem è signo intelligimus. Graci, vel Per causas effecta declaramus, cum inventor, aut alicuius rei author pro re inuenta ponitus. Virgilius.

*Onerantique canistris
Dona laborata Cereris.*

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem frequenter pro eorum scriptis ponimus. Cicero lectitasse Platonem studiosè; audiuisse etiam Demosthenes dicitur. Ex effectis autem causa significatur, cum sacrilegium deprehensum, & scelus dicimus pro scelerato. Hinc mœstem timorem, tristem feneſtutem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt auctores. Virgilius:

Metonymia.

μίστη.

Graci.

inventor.

author.

re.

inuenta.

ponitus.

Virgilius.

Aut. ad

Her. De-

nomena-

tionē ap-

pellat.

Ænei. 8.

Decla.

Ora. 121.

Æneid. I. *Mortuumque timorem, Mittite.*

Horatius.

*Pallida mors aquo pulsat pede pauperum
tabernas,*

Regumque turres.

Ex eo quod continet, id quod continet venustè etiam intelligitur. Sic bene moratæ vrbes vocantur, sic seculum felix: sic Roma pro Romanis. Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur. Virgilius.

Calo gratissimus annis, id est, cælestibus.

Æneid. 7. Cicero: ut omittam illas omnium doctrinarum inuentrices Athenas, in quibus summa dicendi vis, & inuenta est & perfecta. Athenas dixit pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cum ex possessore, res quæ possidetur: aut ex duce exercitus significatur, Virgilius.

Æneid. 2. *Iam proximus ardet.*

Vcælegon, id est, Vcælegonis domus.

Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuoratur: & ab Annibale apud Cannas cæsa sexaginta millia dicimus,

id est, ab eius copijs. Et signo denique res monstratur, vnde toga quæ pacis erat insigne & otij, pro pace: & fasces usurpantur pro magistratu. Virgilius.

Non illam populi fasces: non purpura Georg.

Regum

Flexit.

Metonymiam, vt ait Cicero, Rhetores *Iu gOrat.* hypallagen vocant.

39.

De Antonomasia.

C A P . X I I I .

Antonomasia ponit aliquid pro nomine, vt Euersor Carthaginis & *μάντας*. *Αὐτερο-*
Numantiae, pro Scipione: Romanæ elo- *Graci*
quentiæ princeps, pro Cicerone. Epithe- *Aut.* *ad*
ton autem, siue Latinè malis dicere ap- *Her. li. 4.*
positum, nō est tropus, quia nihil vertit: Pronomi-
necesse est enim semper, vt id quod est *nationem*.
appositū, si à proprio diuiseris per se si-
gnificet, & faciat Antonomasiam. Nam
si dicas, ille qui Carthaginem & Numā-
tiam euertit, Antonomasia est, si adie-
cetis Scipio, appositorum: Apposito & fre-
quentius & liberiū Poëtæ utuntur, nā-
que illis satis est cōuenire verbo, cui ap-
ponitur; & ita, dentes albi, & humida vi-

na, apud eos non reprehenduntur. Apud oratorem nisi aliquid efficitur redundant.

Arist. lib. 3. Rhei c. i. & Quin. lib. 8. c. 5. Tu autem efficitur, si sine illo, quod dicatur minus est; qualia sunt, O scelus abominandum! O deformem libidinem! Ex natura autem res tota maximè translationibus: cupiditas effrenata, & insana substrunctiones. Solet etiā fieri aliis adiunctis Epitheton tropis, apud Virgilium, *Turpis egestas & tristis senectus.* Verumtamen talis est ratio huius virtutis, ut sine appositis nuda sit, & velut incompta oratio; ne oneretur tamen multis: Nam sit longa, & impedita.

Aeneid. 6.

De Onomatopœia.

CAP. XIV.

*O'ropha-tonouīay
Graci.*

*Aus. ad Her. Nominationē appellat,
lib. 4. Quib. 6. c. 1.*

ONOMATOPŒIA, est fictio nominis, Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per Onomatopœiam posita, qui primi sermonem fecerūt, aptantes affectibus nomen. Nam mugitus & sibilus, & murmur, & vagitus, aliquaque quamplurima inde venetūt. At nunc ratiō & cū magno iudicio hoc genere vtendum est: ne noui verbi assiduitas odium pariat: sed si commode quis eo vtatur, &

rarò, non modo non ostendet nouitatem,
sed etiam exornabit orationem.

De Cat: chresti.

CAP. XV.

A Bülio, Καταχένη appellant, est in Orat. quæ verbo simili, & propinquo, pro 94. certo & proprio abutitur, hoc modo, vi- res hominū breves sunt, aut parua statuta, aut longum in homine consilium, aut ut paucō sermone: aut cum grandem orationē pro magna, minutum animum pro parue dicimus: sic Virg.

In stirpe equum diuina Palladii ar-
te ædificant.

Et quam prostrinus omnia
Perlegerent oculis.

Æneid. 2.

Æneid. 6.

Sic Pyxides cuiuscumq; materiæ sunt, &
parricida matris quoque, aut sororis in-
terfector dicitur. Abutimur autem ver-
bis propinquis, non solum in iis, quæ
nomen non habent, vt de pyxide, &
parricida diximus, sed etiam in iis quæ
habent, vt grauius oratio, equum adificant,
perlegerent oculis, vel quod delectat,
vel quod licet. Sed hoc interest inter-

Quin. lib.

8. cap 6.

In Orat.

3. de Ora. abusionem & translationem, quod abusio licet impudens non sit, est tamen licentior, & audacior quam translatio: ex quo apparet duos hos tropos ita similes esse, ut tamen sint diuersi.

De Metalepsis.

C A P. XVI.

Quint. li. Superest ex his, qui aliter significant,
8. cap. i. Metalepsis, id est, trasumptio ex alio
Eclog. 2. in aliud velut viam praestans.

Quin. ib. Tropus autem est rarissimus, & maxime improprius. Virgilius.

Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.

Gradatim enim ab aristis ad spicas, à spicis ad segetes, ab his ad æstates, ab æstatibus ad annos acceditur. Idem etiam Poëta in primo libro Æneid sic ait.

Speluncij que ab didit atris.

Vbi speluncæ nigræ, aut per hoc crassæ
& obscuris tenebris circumfusæ, ad extre-
mum deniq; infinita altitudine depre-
ſæ intelliguntur.

C A P. XVII.

A Allegoria, quam inuersione inter-
pretamur; aliud verbis, aliud sensu
ostendit, ac etiam interim contrarium,
Virgilius:

*Sed nos immensū spatijs confecimus & quor
Et iam temp̄o, equum spumanter soluere
colla.*

Habet usum talis allegoriæ frequenter
oratio, sed raro totius, plerumq; apertis
permista est tota, apud Cic. talis est: Hoc
miror enim, querorq; quemquā homi-
nem ita pessundare alterum verbis vel-
le, ut etiā nauē perforet, qua ipse nau-
get. Illud commistum frequetissimum.
Equidem cæteras tempestates, & pro-
cellas in illis dumtaxat fluctibus con-
cionum, semper Miloni putauit esse sub-
eundas: nisi adiecisset fluctibus concio-
nū, esset allegoria, nunc eam miscuit. Il-
lad vero longè speciosissimū genus ora-
tionis in quo trium permista est gratia,
similitudinis, allegoriæ, & translationis:
Quod fretum, quem Euripū tot motus
tamque varias habere creditis agitatio-
nes, commutationes, fluctus: quantas
perturbationes, & quantos astus ha-

ANN. 170-
pia.Aut. ad
Her. Per-
mutatio-
nem vocab
lib. 4.
Geor. 2.

Pro A

bet ratio comitiorum. Dies intermissus
vnus, aut nox interposita s̄pē perturbat
omnia, & totam opinionem parua nō-
nunquam commutat aura rumoris. Nā
id quoque in primis est custodiendum,
vt quo genere cœperis translationis, hoc
desinas. Multi enim cum initium à tem-
pestate sumpserunt, incendio aut iuina
finiunt, quæ est in consequentia rerum
fœdissima. Cæterum allegoria paruis
quoque ingeniis, & quotidiano sermo-
ni frequentissimè seruit: nā illa in agen-
dis causis trita; Pedem conferre, & iugu-
lum petere, & sanguinem mittere, inde
sunt. Allegoria quæ est obscurior, æni-
gma dicitur, vitium profectò; siquidem
dicere dilucidè, virtus: quo tamen &
poëtæ vtuntur. Virgil.

*Treis pateat cæli ſpatium non amplius
vlnas.*

Et Oratores nonnunquam, vt in Triclinio Coa, in cubiculo Nola.

De Irenia.

C A P . X V I I I .

ἐιρωνεία
Ariſt. in- **I**N genere, quo cōtraria ostenduntur,
ironia est, quā illusionem vocant, quę

non solū aliud sensu, aliud verbis ostendit: sed contrariū. Ea aut pronunciatio-
ne intelligitur, aut persona, aut rei na-
tura. Nam si qua earum verbis dissentit, tunc La-
apparet diuersam esse orationis volun-
tatē. Cic. in Clod. Integritas tua te pur-
gauit, mihi crede, pudor eripuit, vita an-
teacta seruauit: & Turnus apud Virgil.

Aut. ad
Her. lib. 4.
vocat per
mutatio-
nem.

Méque timoris
Argue tu Drance, quando tot cadiſ aceruos Alex. cap.
Toucrorum tua dextra dedit. 20. &
Quin. lib.

De Periphrasi.

CAP. XIX.

Cum pluribus verbis, id quod uno, aut paucioribus dici potest, expli-
catur. Periphrasin vocant circuitum lo-
quendi, qui est apud Poëtas frequentis-
simus ut Virgilius,

meippe-
atis.

Circuitus
est Aut.

Tempus erat quo prima quies mortalibus ad Her.
agris lib. 4.

Incipit, & dono diuūm gratissima serpit. Aeneid. 2.
Et iam summi procul villarum culmina 1. Eclog.
fumant,

Maiorésque cadunt altis de montibus
umbra.

Et apud Oratores non rarus, semper tamen astricior: quidquid enim significari breuius potest, & ornatus latius ostenditur, periphrasis est. Verum ut cum deossem habet periphrasis, ita cum in vitium incidit perissologia dicitur: obstat enim quidquid non adiuuat.

De Hyperbato.

C A P. XX.

4 ad Her. **H**yperbaton, id est, transgressio, est,
3. de Ora. quæ verborum perturbat ordinem
Quint. li. peruersione, aut transfectione. Peruersio-
8. cap. 6. ne ut vulgo, mecum, tecum, secum; apud
I. Æneid. Oratores & historicos, quibus de rebus;
Pro Clu. apud Virg. *maria omnia circum.* Trans-
 iectione, ut animaduerti iudices omnem
 aecusatoris orationem in duas diuisam
 esse partes. Huiusmodi transfectione, quæ
 rem non reddit obscuram, multum pro-
 derit ad continuationes, de quibus postea
 dicitur: in quibus oportet verba sicuti
 ad Poëticum quendam extruere nume-
 rum, ut perfectè & perpolitissimè possint
 esse absolutæ. Poëtas quidem etiam ver-
 borum diuisionem faciunt transgres-
 sionem:

3. Georg. *Hyperboreo septem subiecta trioni.*
Quod oratio nequaquam recipiet.

De Hyperbole.

C A P. XXI.

Hyperbole est ementiens superie- *ad Coll.*
ctio, cuius virtus est ex aduerso *Superla-*
pars augendi, Virgilius : *tio est.*

Geminique minantur in calum scopuli. *Aut. ad*
Et fulminis ocyor alis. *Her. lib. 4.*

Cicero in Antonium, Quæ Charybdis *Quint. li.*
tam vorax, Charybdim dico; quæ si fuit, *8. cap. 6.*
fuit animal vnum: Oceanus medius fi- *Aeneid. 1.*
dius vix videtur, tot res, tam dissipatas
tam distantibus in locis positas, tam ci-
tò absorbere potuisse. Illud Virgilij ad
minuendum :

Vix offibus harent.

Sed tam in augendo quam in minuendo *Aeneid. 5.*
seruetur mensura quedam. Quamuis est *Eclog. 2.*
enim omnis hyperbole ultra fidem, non
tamen esse debet ultra modum.

De ornatu qui est in verbis coniunctis.

C A P. XXII.

Sequitur continuatio verborum, que *3. de Ora.*
duas res, maximè collocationē pri-
mum, deinde modum quemdam, for-

māmque desiderat. Tum & verbis, & sententiis oratio conformanda est: de quibus post tropos aptissimè dicemus; deinde de collocatione, postremò de modo & forma, id est numeris, qui sunt adhibendi in oratione, differemus.

De Figuris.

C A P. XXIII.

Quid sit figura.
Quin. lib.
6.c.9.

Figura (sicut nomine ipso patet) est cōformatio quædam orationis, remota à communi, & primum se offerente ratione. Differit autē à tropis figura, quia propriis verbis figura fieri potest, quod in Tropos nō cadit; vt, fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani: figura est in verbo geminato in sua significatione permanente. Illud tamen norandum coire frequenter in eadem sententia, & tropum & figuram. Tām enim translati verbis quām propriis figuratur oratio, vt, Qui spem Catilinæ mollibus sententiis aluerunt, coniurationēmque nascentem corroborauerūt. Aluerunt, & corroborauerunt translata sunt, & similiter desinentia, similitērque cadentia,

De generibus figurarum.

C A P. XXIV.

SIc ut omnem orationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu, *Aut. ad* & in verbis. Ut vero natura prius est *Her. lib.* concipere animo res, quam enunciare: 4. ita de his figuris antea loquendum esset, 3. *de Ora.* quae ad mentem pertinent: sed facilitatem secuti de figuris verborum prius dicemus. Est autem verborum exornatio, quae ipsis sermonis insignita continetur perpolitione. Inter conformacionem verò verborum & sententiarum hoc interest, quod verborum conformatio tollitur, si verba mutaris: sententiarum permanet quibuscumque verbis ut velis. Nunc vero quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorantem nostrum putat? Repetitio, est verborum figura & interrogatio, figura sententiarum: persæpe enim unus & idem locus & verborum & sententiarum ornamenti illuminatur: muta verba, Quid agat & moliatur, ac denique quid cogitet quem ignorante nostrum putat? Repetitio tollitur, interrogatio permanet, semperque permanebit quibuscumque verbis ut velis. Sed quoniam parum inter

authores conuenit de numero, & nominibus figurarum, & in eo etiam magna discrepantia est: quod aliquæ à quibusdam inter verborum ponuntur, quæ ab alijs inter sententiarum ornamenta numerantur, nos medium viam secuti, ea de quibus grauissimorum scriptorum maior consensus est, explicabimus.

Quod modis fiant figura verborum.

C A P. XXV.

*Quint. li.
9. cap. 3.* **F**iguræ verborum tribus maximè fiunt modis: per adiectionem, detractionem, similitudinem. Per adiectionem, ut Cic. pro Milone: Occidi, occidi, non Spurium Melium: quo loco, verbū, occidi, figuratè geminatum est. Per detractionem etiam fiunt figuræ, in quibus multum est venustatis: Cicero in Catilinam, abiit, excessit, erupit, euasit; ubi coiunctiones prætermittuntur. Sed tertium genus figurarum quod quandam vocum habet similitudinem, & aures præcipue in se vertit, & animos excitat. Cicero in Oratore: Itaque efficis, ut cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis.

*Pro Milo-
ne.*

Inuent. 2.

De

C A P. XXVI.

Repetitio est, cum ab eodem verbo
ducitur saepius oratio, vel ut Cicero
describit, est eiusdem verbi crebra à
primo repetitio. Quod acriter & insta-
ter fit. Cicero in Catilinam: Nihil agis,
nihil molitis, nihil cogitas, quod ego
non modo audiam, sed etiam videam,
planèq; sentiam. Idem contra Rullum:
Quid enim est tam populare, quam pax?
qua non modo iij, quibus natura sensum
dedit, sed etiam tecta atq; agri mihi la-
tari videntur. Quid tam populare, quam
libertas? quam non solum ab homini-
bus, verum etiam à bestijs expeti atque
omnibus rebus anteponi videtis? Quid
tam populare, quam otium? quod ita in-
cundum est, vt & vos, & maiores vestri,
& fortissimus quisque vir maximos la-
bores suscipiendos putet, vt aliquando
in otio possit esse, præsertim cum impe-
rio ac dignitate.

Conuersio est, cum in idem verbū
conjectur saepius oratio. Cicero in
Antoniū, Doletis tres exercitus populi
Romani interfectos? interfecit Antonius.
Desideratis clarissimos ciues? eos quoq;
eripuit vobis Antonius. Authoritas hui-

Araeogā,
vel Em-
coria.

*Aut. ad
Her.lib. 4.*

Quintil.
lib 9 c. 3.
de Ora. 3.
In Orat.

Inuent. I.

F'moregā,
vel Ar-
tificēr.
Philip. 2.

ordinis afflita est? Afflixit Antonius.

Συμπλο-
κή.

Complectio est quæ repetitione & conuersionem complectitur. Qui sunt qui fœdera sèpè ruperunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt? Carthaginenses. Qui sunt qui Italiam deformatuerunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui sibi postulat ignosci? Carthaginenses. Cice. pro lege Agraria: Quis legem tulit? Rullus. Quis maiorem populi partem suffragijs pruauit? Rullus. Quis comitijs præfuit? Idem Rullus.

Διαδι-
πλωσις.
Inuent. 5.
Lib. 5.
accus.

Conduplicatio est verborū geminatio, quæ habet interdum vim, leporem alias. Geminantur autem verba modis pluribus: aut enim adiungitur idē iteratum, ut Cicero in Cat. Viuis & viuis non ad deponendam, sed ad confirmandā audaciam. Aut idem ad extremū refertur: Cicero in Verrem, Multi & graues dolores inuenti parentibus & propinquis multi. Aut continenter vnu verbum non in eadem sententia ponitur: Cicero pro Ligario, Principum dignitas erat penè par, non par fortasse corū qui sequebantur. Aut post aliquā interiectionem repetuntur. Cicer. Bona

(miserum me, consumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam Cn. Pompeij acerbissimæ voci subiecta præconis. Possunt quoque media respondere, vel primis, ut Virgilius.

Æneid. 7.

*Te nemus Angicia, vitrea te Fucinus
vnda.*

Vel ultimis. Cic. in Veriem, Hæc nauis onusta ex præda Siciliensi: cū ipsa quoque esset ex præda. Interdum sententia tota repetitur. Cicero in eodem libro, Quid Cleomenes facere potuit? non enim possum quæquam insimulare falso. Quid inquam Cleomenes magnopere facere potuit? ille verò apud Ciceronem locus est pulcherrimus, in quo & primo verbo longo interuallo redditum est ultimum, & media primis; & medijs ultima congruunt, Vestrum iam hic factum reprehendit P. C. non meum: ac pulcherrimum quidem factum, verum dixi non meum, sed vestrum.

TRaductio est eiusdem verbī cre- πλακη.
brius positi, quædā distinctio: quæ Gracè lib.
facit, ut cum idem verbum crebrius po- 4. ad Her.
natur, non modò non ostendat animū, 2. de Ora.
sed etiam concinniorem orationem

reddat, hoc pacto: Qui nihil habet invita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere. Item eum tu hominem appellas, qui si fuisset homo, nunquam tam crudeliter vitâ hominis petiisset. At erat inimicus: ergo inimicum sic vlcisci voluit, ut ipse sibi reperiatur inimicus. Item: Diuitias sine diuitium esse: tu vero virtutem prefer diuitijs. Nam si voles diuitias cum virtute comparare, vix fatis idoneæ tibi videbuntur diuitiæ, quæ virtutis pedissequæ sint. Ex eo lèm genere exornationis, cum idem verbum modò ponitur in hac, modò in altera re, hoc modo: Cur eam rem tam studiosè curas, quæ multas tibi dabit

Ant. ad curas? Itē: Amari iucundū est, si cuietur,

Her lib. 4. ne quid insit amari. Item: Veniam ad vos

de Orat. si mihi senatus det veniam. Sed hoc pō-

Quint. li. sterius traductionis genus meritò. Quia

6. cap. 5. etiā in locis frigidū videtur πολύπλοκη

De Ha- quod in multis casibus ponitur, casuum

rufp. ref. commutatio Latinè dicitur. Fit aut in

vno verbo, aut in pluribus. In vno, ut

apud Cicer. Homines te, propter pecu-

niam iudicio liberarunt: hominibus, ini-

uria tui stupri dolori non fuit. Homi-

nies tibi arma, alij in me, alij post in illū

invictum ciuem dederunt: hominum

beneficia prorsus concedo tibi. Et Pleni *Pro. Arc.*
 sunt omnes libri, plenæ sapientū voces,
 plena exemplorum vetustas. Et non mi-
 nus in causa cederet A. Cæcina Sex.
 Ebutij impudentiæ, quām tūm in vi fa-
 cienda cessit audaciæ. Casus enim, pau-
 lò aliter, quām Grāmatici, Rhetores ap-
 pellant, vt fiat etiam verborum: tempus
 ad significantiam sui casus, in pluribus, *Pro. Caci.*
Aut. ad
 vt, Tib. Gracchum Remp. administran- *Her.*
 tem indigna prohibuit, nec diutius in ea
 commorari C. Graccho similiter occa-
 sio oblata est, qui Reipub. virum aman-
 tissimum subitò de sinu ciuitatis eripuit.
 Saturninum fide captum malorum per-
 fidia per scelus vita priuauit. Tuus: ô
 Druse, sanguis domesticos parietes, vul-
 túmq; parétis aspersit. Sulpitio, cui pau-
 lò antè omnia concedebat, cum breui
 spatio non modò viuere, sed etiam sepe-
 liri prohibuerunt. Qui casuum commu-
 nationem cum traductione coniunxerūt,
 aut annominationi subiecerunt, ma-
 gnopere mihi videntur errasse.

SYNONYMIA est cùm verba idē signi-
 ficantia congregantur. Quæ cùm ita
 sint, Catilina, perge quò cœpisti: egredie-
 re aliquando ex urbe; patent portæ,

K;

*Συνώνυ-
μία.**Inuest. 1.**Inuest. 2.**pro Mil.*

proficisci. Et alio loco: Abiit, excessit,
erupit, evasit. Nec verba modò, sed sensus quoque idem facientes aceruantur;
perturbatio istum mentis, & quædam
scelerum offusa caligo, & ardentes fu-
riarum faces excitarunt.

πολιού- **P**oly syntheton, est schema quod cō-
θετον. iunctionibus abundat.
Georg. 3. *Tectumque, Larēmque,*
Armāque, Amycleumq; canem, tressim-
que pharetram.

Κλίψη. **G**radatio repetit quæ dicta sunt, &
priusquam ad illud descendat in
pluribus resistit. Vel, ut cum Cicerone
definiamus Gradatio est, cùm gradatim
sursum versus reditur. Africano virtutē
industria, virtus gloriam, gloria æmulos
comparavit Cicero pro Milone, Neque
verò se populo solum, sed etiam senatui
commisit; nec senatui modò, sed publicis
præsidiis & armis; neque his tantum, sed
etiam eius potestati, cui senatus totam
Rempubl. commisit. In tertio loco, cùm
dicendum fuisset, nec publicis præsidiis,
& armis tantum, consultò, quoniam id
longum erat & insuaue, pro eo dixit;
neque his tantum. Hæc figura apertiorē
habet artem & magis affectatam; id eóq;
esse rarior debet.

*De figuris verborum, que sunt per
detractionem.*

CAP. XXVII.

Sequuntur figuræ, quæ per detrac-
tionem sunt, quæ breuitatis, nouitatís-
que maximè gratia petuntur, quarum
una est synedoche, nō tropus ille, de quo
dictū antea est, sed verborū figura, cùm
subtractum verbum aliquod satis ex
cæteris intelligitur, quod inter vitia
exāphēs vocatur, ut Cælius in Antoniū
stupere gaudio Græcus, simul enim au-
diatur, coepit. Cicero ad Brutum: sermo
nullus, scilicet nisi de te. Quid enim po-
tius? simul intelligitur in priori quidem
parte, est, in posteriori vero, faciamus
aut aliquid simile. Differt ab aposiopesi,
quæ sententiarū est exornatio: quod in
ea vñū verbum, & manifestum quidem
desideratur, ut in superiori exēplo, & in
illo etiā Ciceronis. Data Lupercalibus,
quo die Antonius Cesari: ubi nihil aliud
intelligi potest quam hoc diadema im-
posuit. At in aposiopesi, aut incertum
est, quod tacetur, aut certè longiore ser-
mone explicandum.

Dissolutio est cùm demptis coniun-
ctionibus dissolutè plura dicuntur. τον, αυτ
Cice. Sit in eius tutela Gallia, cuius vir-

virtuti, fidei, felicitati commendata est.

Aus. ad Her. li. 4. Aptæ est hæc figura nō in singulis modò verbis, sed sententijs etiam, vt Cic. pro Archia: Hæc studia adolescentiā alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Dissolutionis autem, & polysynthetici fons unus est, quia acriora faciunt quæ dicuntur & vim quandam præ se ferentia velut sæpius erumpentis affectus. Qui dissolutionem & articulum idem esse putant, falluntur, cum articulus & in 4. ad Here. & apud Cic. idem sit quod incisum.

egro-
ſeuγμα,
& νο-
ſeuγμα
cōprehendit adiū-
tio.

A Diunctio est, in qua unum ad verbum quod primum aut postremū collocatur, plures sententiæ referuntur, quarum unaquæque desideraret illud, si sola poneretur. Fit autē præposito verbo ad quod reliqua respiciat, hoc modò. Vicit pudorem libido, timore audacia, rationem amentia: aut illato, quo plura concluduntur, Nec enim is es Catilina, vt te aut pudor unquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocauerit. Medium quoq; potest esse quod & prioribus & sequentibus suffi-

ciat, ut formæ dignitas, aut morbo de-
florescit, aut vetustate. Quod cùm sit,
coniunctio figura est.

Disjunctio (quā perspicuitatis gra-
tia, quoniam superioribus contra-
ria est, hoc loco tradimus) est cùm eorū,
de quibus dicimus, vnumquódque certo
concluditur verbo. Cicero pro Archia:
Me autem quid pudeat, qui tot annos
ita viuo, iudices, vt ab illis nullo me vn-
quam tempore aut commodum, aut
ocium meum abstraxerit, aut voluptas
auocauerit, aut deniq; somnus retarda-
rit. Et in eadē oratione Homerum Co-
lophonij ciuem esse dicunt suum, Chij
suum vendicant. Salaminij repetunt.
Smyrnæi verò esse suum confirmant.
Σωμοκείωσις, est quæ duas res diuersas
colligat hoc modo: Tam deest auaro,
quod habet, quam quod non habet.

ἀλυτός,
vel ἀν-
ζευγμε-
ον.

Σωμο-
κείωσις.

De figuris verborum tertij generis.

CAP. XXVIII.

Tertium est genus figurarum, quæ
aut similitudine vocum, aut pari-
bus, aut contrariis vertunt in se aures, &
animos excitant.

Cic. 3. de
Orat.

Quin. lib.
9. cap. 3.

Aus. ad
Her. li. 4.

παρονομία. **A** Nnominatio, quā Græci parono-
miasiam vocant, est cūm paululum
immutata verba, atq; deflexa in oratio-
ne ponūtur. Ea multis & variis rationi-
bus conficitur: Adiectione hoc modo,
Cic pro Cluētio, Sic in hac calamitosa
fama, quasi in aliqua pernicioſiſſima flá-
ma. Et, Emit morte immortalitatē. De-
tractione, sic contra eum qui ſe legatio-
ni, immoriturū dixerat, pater Quincti-
Inuen. I. liani; non exigo, vt immoriaris legatio-
ni immorare Commutatione, hoc mo-
do, Cicero in Catilinam, Hanc Reipu-
blicæ pestem paulisper reprimi, non in
perpetuum comprimi poſſe. Translatio-
ne, Videte iudices vtrum homini nauo,
an vano credere malitis. Hæc figura, le-
uis alioqui, ſententiarum pondere im-
plenda eſt. Meritò igitur illa exépla vi-
tādi potius quam imitandi gratia ponit
Quintilianus, Auium dulcedo ducit ad
auium, & non pisonum, ſed Pistorum:
peſſimum verō, Ne patres cōscripti cir-
cumscripti videantur: & raro evenit, ſed
vehementer venit: aliaque ſimilia.

S Imiliter cadens exornatio eſt; cūm
in eadem constructione verborum
duo aut plura ſunt verba, quæ ſimiliter

iisdem casibus effeuntur. *ὅμοιώτερον ὕμεσόν τοις*
 appellat, id est, simile casum, etiam si dis
 similia sint quae declinentur: nec tantum
 in fine deprehenditur, sed respondent
 vel prima inter se, vel mediis, vel extre-
 mis: vel etiam permutatis his, ut, media
 primis, & summa mediis accommoden-
 tur, & quocumque modo poterunt ac-
 commodari. Cic. est idē Verres, qui fuit
 semper, ut ad audiendum projectus, sic
 paratus ad audiendum. Et, qui in his re-
 bus non ita defendatur, ut mediocris
 Prætor: sed ita laudetur, ut optimus im-
 perator. Et, si quantum in agro, locisq;
 desertis audacia potest: tantum in foro,
 atq; in iudiciis impudentia valeret, non
 minus in causa cederet A Cæcinna Sex.
 Ebutii impudentiae, quantum in vi fa-
 cienda cessit audaciæ. Nam in his exē-
 plis casus similes referuntur, audiendum,
 audiendum; projectus, paratus; defendatur,
 laudatur; mediocris Prætor, optimus impe-
 rator; agro, foro; locis desertis, iudiciis; auda-
 cia, impudentia; causa, vi facienda; impu-
 densia, audacie.

Similiter desinens est similis duarum *ὅμοιώτερον*
 sententiarum vel plurium finis, hoc *τοις*
 est cum orationis membra. vel articuli
 simili exitu terminantur, Cicero: ut eius

semper voluptatibus non modò ciues assenserint, socii obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti, tempestatesq; obsecundarint. Nō modò ad salutem eius extinguendam, sed etiam ad gloriam per tales viros infringendā. Et, non minus in causa cederet A. Cæcina
 S:x. Ebutii impudētiæ, quām tum in vi faciēda cessit audaciæ. Et pro Cluentio, vt & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia puniatur. Differt hęc figura à superiori: est enim similiter cadens, tantum casus similis, etiam si dissimilia sint, quæ declinantur: at similiter desinēs in eosdē exitus cadit, vt superiora exempla declarant. Atq; eò fit, vt similiter cadens verbis & nominibus tantum confici possit, cùm similiter desinens illis, etiam quæ declinari non possunt, conficiatur: vt eiusdem nō est & facere fortiter, & viuere turpirer. Deniq; similiter cadens, quo quis, vt dictum est, loco, similiter desinens non nisi in membris & articulis extremis.

*Quin. lib.
9. cap. 3.*

Iσοκολῶν **C**ompar Græci vocant Isocolō, habet membra orationis quæ cōstāt ex pari ferè numero syllabarum: Hoc nō de enumeratione nostra sicut; nam id

quidem puerile est, sed tantum affectus & exercitatio facultatis, ut animi quodam sensu pat membrum superiori referre possimus. Cicero pro lege

Manilia: Extrema hyeme apparuit, in eū *Pro lega*
te verè suscepit: media aestate confecit. *Manil. 4.*
Loquitur autem de bello, quod Pompeius gessit contra piratas. *Tρίχρασος, 9. cap 3.*
est quod tribus constat membris, ut pro-
Cluent, vicit pudorem libido, timorem
audacia, rationem amētia: sit etiam sin-
gulis verbis, ut Cic. in Catil. abiit, ex-
cessit, erupit, euasit.

COntrapositum autem, vel ut qui-
dam vocant Cōtentio, ut Cicero *4. Her. de*
loquitur, contrarium (antitheton Græ-
cis dicitur) nō uno fit modo. Nā & fit si
singula singulis opponātur, ut Vicit pu-
dorē libido, timorem audacia, rationem
amentia. Et bina binis: Non nostri inge-
nij, vestri auxiliij est. Nec semper cōtra-
positum subiungitur, ut in hoc Cicero-
nis pro M: lone. Est enim hæc iudices nō
scripta, sed nata lex: Verūm, sicut Cicer.
dicit, quod de singulis rebus propositis
refertur ad singula, ut in eo quod sequi-
tut: quā non didicimus, accepimus, legi-
mus, verūm ex natura ipsa attipuimus,

ἀντιθέτων
Cicer. pro
Cluen.

Ibidem.

3 de Ora.

hausimus, expressimus. Magnè veteribus curæ fuit, gratiam dicendi è quatuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immodicus, copiosus vtique prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etiam Marcus Tullius, verū & modū adhibuit non ingratæ (nisi copia redun-
det) voluptati, & rem alioqui leuem sententiarum pondere impleuit. Nā per se frigida, & inanis affectio, cùm in acreis incidit sensus, innata videtur esse, non accersita.

*Aντμε-
τυγλη,
vel με-
ταθιος.
Pro Clu.*

Pro Cæ.

Commutatio est cùm duæ sententiæ inter se discrepantes ita effeūtur, vt à priore posterior, cōtraria priori profiscatur: Non vt edam viuo, sed vt viuam edo Item, poëma loquens pictura est, pictura tacitum poëma debet esse. Et apud Ciceronem: Ut & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. Hæc de verborū figuris dicta sunt: in quibus illud notandum est, multas eaurū cadere frequenter in easdē senten-
tias, idq; cum magna venustate. Cicero, Si quantū in agro locisq; desertis audacia potest, tantum in foro, atq; in iudi-
ciis impudentia valeret: Compar est & similiter cadens. Non minus in causa ce-
deret Aulus Cæcinna Sexti Ebutii im-

pudentiæ, quām tunc in vi facienda celi-
fit audaciæ. Compar, similiter cadens,
similiter desinens. Accedit & ex illa fi-
gura gratia, qua mutatis casibus verba
repetuntur. Non minus cederet, quām
cessit.

Correctio est quæ corrigit quod positiū est verbū. Sed ea fit duobus modis: aut enim prius verbum tantum tollit: ut ibi, Te cum & illius largitionibus, & tuis rapinis expleuisses (si hoc est explere, quod statim effundas) &, Atq; hæc ciues, ciues inquam (si hoc nomine eos appellari fas est) de sua patria cogitant: aut priori sublato, pro eo id quod magis idoneum videbitur, reponit: ut sed stuporem hominis, vel dicam pecudis attendite! ô hominem fortunatum: qui eiusmodi nuntios, vel potius Pegasos, habeat. Alia correctio est sententiæ, de qua suo loco dicemus; Dubitatio est, cùm querere videtur Orator, utrum de duobus potius, aut quid de pluribus potissimum dicat: ut venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium, ut amici eius morbum & insaniam; ut Siculi, latrocinium. Ego quo nomine appellem, nescio: tem vobis proponam: vos eā suo nominis pondere peditote.

4. ad He-
ren.

3. de Or.
Phil. 2.

Phili. 2.
pro Quin.

4. ad Hi-
ren.

3. de Ora.
lib. 6.

*Quid verborum figura orationi conferans,
& quid in eis cauendum sit.*

C A P. X X I X.

*Quin.lib.
9.cap.3.*

SI quis autem parcè, & cum res pos-
cit, verborum figuris vtatur, iucun-
diorem faciet orationem: Qui verò im-
modicè & sine iudicio eas adhibuerit,
ipsam illam gratiam varietatis amittet.
Dāda igitur opera est, vt nec multæ sint
supra modum, nec eiusdem generis, aut
iunctæ aut frequentes: quia satietas, vt,
paucitate earū, ita veritate quoq; vita-
tur. Quod de his verborum figuris quæ
nobiles sunt atq; insignes intelligendū
est, nō de illis quæ valdè sunt vītatæ ac
vulgares: quæ etiā si sunt crebriores, cō-
suetas aures minùs feriunt. Ridiculum
enim est neglecto rerū pondere & viri-
bus sententiarum inania verba in hos
modos deprauari. Cū enim figuræ sint
quasi quidam gestus orationis, eas sine
sententiis, sc̄ptari tā est ridiculum, quam
querere habitū gestumq; sine corpore.
Non sunt etiam nimis pensandæ. Scien-
dum verò in primis quid quisq; in orā-
do postulet locus, quid persona, quid
rēpus Maior enim pars harum figurarū
posita est in delectatione: vbi verò atro-
citate, inuidia, miseratione pugnandum
est

est, quis feret contra positis, & pariter
cadentibus, & consimilibus irascentem,
fleantem, rogantem? cum his rebus cura
verborum deroget affectibus fidem; &
ubicumque ars ostentatur, veritas abe-
se videatur.

De figuris sententiarum.

C A P. XXX.

Nunc res ipsa monet, ut deinceps
ad sententiarū exornationes trā-
seamus. Est autē sententiarum exorna-
tio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus
quandam habet dignitatem: Atq; ea de
causa sententiarum ornamenta maiora
sunt. Quo genere, quia pr̄stata omnibus
Demosthenes, idcirco à doctis Orato-
rū est princeps iudicatus. Schemata vo-
cant Græci, quæ maximè ornent ora-
tionem, eaque, ut definitio demonstrat,
non tam in verbis pingendis pondus
habent, quam in illuminādis sententijs.
Nec aliud quidquam est dicere, nisi om-
nes, aut certè plerasque aliqua specie
illuminare sententias.

In terrogatio figura est, quoties non
sciscitādi gratia assumitur, sed instādi.
Quousq; tandem abutere, Catilina, pa-
tientia nostra? & Patēre tua consilia nō
sensis? Et totus deniq; hic locus. Quāto

Cic. I. de

Orat. &

in Orat.

Quin. lib.

9. cap. 5.

Ant. ad

Her. li. 4.

Rufinian.

Aquila,

& Rutti-

lius.

ερωτησις.

Invent. I.

enim magis ardet, quā si diceretur; Diu
abuteris patientia nostra:& Patent tua
consilia. Interrogamus etiam, quod ne-
gari non possit. Cicero pro Cluentio:
Dixitne tandem causam C. Fidiculanus
Falcula? Aut ubi respondendi difficilis
est ratio, ut vulgo uti solemus: Quomo-
do? Qui fieri potest? aut inuidiae, aut mi-
serationis, ut Sinon apud Virg.

*Proclus.**Aene. 2.*

*Neu qua nunc tellus, inquit, qua me
equora possunt*

*Accipere?**Aeneid. 1. Conuenit etiam indignationi.*

*Et quisquam numen Iunonis adores
Praterea?*

Et admirationi.

*— Quid non mortalia pectora cegi,
Auri jacea famae?*

Aeneida. 5. Est interim acrius imperandi genus.

*Non arma expedient, totaque ex urbe
sequentur.*

*Et ipsi nosmet rogamus: Quale est illud
Turni apud Virgilium.*

*Aeneid. 7. Quid agam? cuique iam satiu imma de-
hiseat*

Terra mihi?

*R Espōlio figura est cūm aliud inter-
rogāti, ad aliud, quia sic utilius sit,*

occurritur: cum augendi criminis gratia, ut testis in reū rogatus an à reo fustibus vapulasset. Et innocens, inquit? Tum declinandi, quod est frequentissimum: Quæro an occideris hominem? respondetur, latronem.

SVbie&ctio est, cū orator vel interro- *Anælogia*
gat seipsum, & respōdet sibi: vel cūm *Pro Lig.*
alium rogauerit, non expectat respon-
sum, vt Cicero pro Ligario: apud quem
igitur hoc dico? nempe apud eum qui
cum hoc sciret, tamen me antequam vi-
dit, Reipublicæ reddidit. Et domus tibi
deeras? at habebas: pecunia superabat? at
egebas. Sunt autem interrogandi, &
respondendi sibi non ingratæ vices.

ANteoccupatio, quā Quintilianus *In Orat.*
præsumptionem, Græci prolepsin
dicūt, est cūm id quod obisci potest, oc-
cupamus. Huc pertinet illa Ciceronis
præmunitio cōtra Qu: Cæciliū, quod
ad accusandum descendat, qui semper
defenderit. Verborum quoque vis ac
proprietas cōfirmatur vel præsumptio-
ne: Quamquam illa non pœna, sed pro-
hibitio sceleris fuit; vel reprehensione,
quam alij correctionem appellant.

Correctio est quæ tollit sententiā aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat, & corrigit. Cicero: Italiam ornare, quam domum suā maluit: quamquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior. Est etiā Correctio in verborum exornationibus, de qua suprà dictum est.

Dubitatio est, cum querimus unde incipiendum, ubi definitum, quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit. Eiusmodi exemplis plena sunt omnia, sed unum interim sufficit: Cicero pro C. Acc. pro Cluentio: Et quidem quod ad me attinet, quò me vertam, nescio. Negem fuisse infamiam iudicij corrupti: & quæ sequuntur, &c. itaque quò me vertam nescio, &c. quid agam, iudices? quò accusationis meæ rationem conferam? quò me vertam?

Communicatio nō procul abest à dubitatione, cum aut ipsos aduersarios consulimus. Cicero: Tu denique Labiene quid faceres tali in re ac tēpore cùm ignauit ratio te in fugam. atq; in latebras impelleret, improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret, consules ad patriæ salutem, ac liber-

tatem vocarent; quam tandem autho-
ritatem, quam vocem, cuius sectā sequi,
cuius imperio parere potissimum velles?
Aut cū iudicibus deliberamus, vt Cato,
Si vos in eo loco essetis, quid aliud fe-
cissetis? Et Cicero. Nunc ego Iudices iā
vos consulo, quid mihi facienda putetis, id enim consilij mihi profecto taciti
dabitis, quod egomet mihi necessariō
capiendum intelligo.

I. In Ver.

Prosopopœia est personarū ficta in-
ductio, vel grauissimum lumen au-
gendi: hac & aduersariorum, & nostros
cum alijs sermones, & aliorum inter se
credibilitet introducimus, & suadendo,
obiurgādo, querēdo, laudando, miseran-
do personas idoneas damus. Quin mor-
tuos excitare in hoc genere dicendi cō-
cessum est: Vrbes etiā, populiq; vocem
accipiūt: in quibus hoc modo melior fit
figura: Etenim si mecū patria, quæ mihi
vita mea multò est charior, si cūcta Ita-
lia, si omnis Respub. sic loqueretur, M.
Tulli quid agis? & quæ sequuntur. Sed
magna quædā vis eloquentiae desidera-
tur. Falsa enim & incredibilia natura ne-
cessitatem est, aut magis moueant, quia supra
vera sunt, aut pro vanis accipiātur, quia Gracch.

Ægrotatio-
noiesia.4. Ad Her.
Sermoci-
natio 4 ad
Her. con-
formatio.

Inuent. 8.

Æneid 4.

Varron-
ianus.
Mártir.

diuers. La. vera non sunt. Formas quoq; singimus
Quin. lib. sape, ut fatae Virg. ut voluptatis ac vir-
g. cap. 2. turis (quemadmodū à Xenophonte tra-
Cicer. pro ditur) Prodicus: ut multarum aliarum
Lig. pro rerum, Ouidius.

Mil.

A Postrophe est auersus à iudice sermo, mirè autem valet, siue aduersarios inuadimus: Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? siue ad inuocationem aliquam conuertimus: Vos enim iam Albani tumuli atque luci, siue ad inuidiosam implorationem: O leges Porciæ, legésq; Semproniiæ!

Contra Tullio

H Ypotyposis, quam descriptionem Cicero appellat, & proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, ut cerni potius videatur quam audiri: vel est rerū quasi gerantur sub aspectū penè subiectio, ut actione in Verrem septima: Ipse inflamatus scelere, ac furore in forū venit: ardebāt oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solūm quæ facta sint, an fiant, sed etiam quæ futura sint aut futura fuerint dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicero pro Malone, quæ facturus fuerit Clodius si Præturiā inuasisset. Hæc translatio tēporum erit verecūdior, si preponamus, talia credite

Aut. ad Her. eſide- mōſtratio, ēr deſcri- pto de Ora. 3.

vos intueri: ut Cicero: Hæc quæ non vi-
distis oculis, animis cernere potestis.

A Positopesis, quam Cicero præcisio-
nem non reticentiam, ut Quinct.
existimauit, nonnulli exceptionem ap-
pellant, & ipsa ostendit affectus, vel iræ,
ut Virgil.

*Quos ego: sed metos prestat componere pro Mil.
fluctus,*

Vel sollicitudinis, & quasi religionis: An
huius ille legis, quam Clodius à se in
uentam gloriatur, intentionem facere
ausus esset, viuo Milone, ne dicam con-
suēde nostriū enim omnium non au-
des tantum dicere.

E Thopœia est imitatio vitæ, ac mo-
rum alienorum: magnum quoddā
ornamentum orationis, & aptū ad ani-
mos cōciliandos, vel maximē, sæpè autē
al permouendos: Cicero contra Rullū:
Ieunū tandem magistratus tribuni ple-
bis, concio tandem expectata P. Rulli,
quod & princeps erat Agrariæ legis, &
truculentius se getebat, quam cæteri.
Iam designatus alio vultu, alio vocis
sono, alio incessu esse meditabatus;
vestitu obsoletiore, corpore inculto,
& horrido, capillatior quam antè,
barbaque maiore, ut oculis & aspectu

denunciare vim Tribunitiam, & militari Reipub. videretur.

Eupatoris.

Aut. ad E. Mphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur, vel ut Cicero. est si ro definit, plus ad intelligendum, quam significatio. dixerit, significatio. Virg.

Aeneid. 2. Demissum lapsi per funem.

Aeneid. 3. Idem de Cyclope.

Iachis que per antrum immensum.

Trojanorum. Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem et locis spatio intelligimus.

Sophy.

SVstentatio est figura; qua diu suspeditantur auditorū animi, atq; aliqd deinde inexpectatam subiungitur, vt in Verrem Cicero. Quid deinde? quid certes? furtum fortasse aut prædā aliquā? Deinde cum diu suspendisset iudicū animos, subiecit, quod multò esset improbus. Aliquando etiam cum expectationem alicuius rei grauissimæ Oratio concitauerit, ad aliquid, quod leue sit, aut nullo modo criminosum, descendit.

Adagia.

415.

adagiorum.

Gracch.

Aut. ad Kullum.

PRætermissionem, vel præteritionem vulgo dicunt, quam Cicero reticentiam vocat. Ea est cum dicimus nos prettere, aut non scire, aut nolle dicere id, quod tunc maximè dicimus. Cicero in Non queror diminutionem ve-

ller.

etigalium, non flagitium huius iacturæ, atque damni. Prætermitto illa, quæ nemo est quin grauissimè & verissimè cōqueri possit: non caput patrimonij publici, pulcherrimā populi Romani possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo claustrisq; Reip. pōsitum vestigal seruare nō potuisse, eum deniq; nos agrum P. Rullo cōcessisse, qui ager ipse per se & Syllanæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico hoc solū in Repub. vestigal esse, quod amissis alijs remanet, intermissis nunquam quiescat, in pace niteat, in bello non obsoiescat, militem sustentet, hostem nō pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo. De periculo salutis, ac libertate loquor.

Licentia est, cùm apud eos, quos aut veteri, aut metuere debet Orator: tamē aliquid pro iure suo dicit, quod eos minimè offendat Cicero pro Ligario, Vide, quām non reformidem: vide, quāta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur quantum posterò voce contendā, ut hæc populus Romanus exaudiat: Suscepto bello, Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nulla vi

*Occupatio
est de Ora.*

*παρηστά
Pro Lig.*

170 DE ARTE
coactus, iudicio meo ac voluntate ad ea
arma profectus sum, quæ erant sumpta
contra te.

*Quint. li.
9. cap. 2.* **C**oncessio est, cùm aliquid etiā ini-
quum videmur causæ fiducia pati,
atq; cōcedere : Cic. pro Milone, Excita-
te; excitate eum, si potestis ab inferis,
frangatis impetum viui, cuius vix susti-
netis furias inseptulti. Et li 2 Acc 7. Ve-
rum esto, eripe hęreditatem propinquis,
da Palæstritis:& lib. 5. Leuia sunt hęc in
hoc reo crimina, motum virgarum Na-
uarchus nobilissimę ciuitatis pretio re-
demit; humanū. Alius ne condēnaretur,
pecuniam dedit: vñitatum est. Non vult
populus Rom. obsoletis criminib. accu-
sari Verrem: noua postulat, inaudita de-
siderat; non de prætore Sciciliæ, sed de
cruelissimo tyranno fieri iudicium ar-
bitratur. Sunt qui concessionem dicto-
rum esse velint: qualis apud Cic. est. illa
ficta defensio Verris, sit fur, sit sacrilegus,
sit flagitorum omnium vitiorumque
princeps, at est bonus Imperator, & fel-
lix, & ad dubia Reipub. tempora reser-
uandus. Sed concessio iuncta ironiæ, mi-
ram vim habet, vt apud Virg.

*Lib. 5.
Æneid.* 4. **Æneid. I.** sequere Italia vñis pete regna per vndas.
¶ M̄que timoris.

*Argue tu Dræce, quando tot stragis aceruos II. Æne.
Tencrorum tua dexira dedit.*

Pro Ela.

Et apud Cicer. Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, reuocemus eicatos, nimiæ pietatis, & summi amoris in patriam, vicissim nos pœnas, ita dijs placet, sufferamus.

Parenthesis, quam Quintilianus interpretationem, vel interclusionem vocat, est declinatio breuis à proposito cum continuationi medius aliquis sensus interuenit. Virgil.

Παρένθε-

σης.

Lib. 9. c. 1.

De C.

In O.

Eclog.

*Vere tuum nomen, superet modo Mantua
nobis,*

*(Mantua ut misera nimium vicina
Cremonæ)*

Cātantes sublime ferent ad iyd rā Cygri.

Hæc breuior à re digressio, plurimis fit modis, sed hoc exemplum rei declarādæ causa posuisse sit satis. Lōgiorilla digressio, quæ multis pars causæ videtur inter figuræ iudicio quorundā numerāda nō est. Verū à Cic numeratur his verbis. Et ab re non lōga digressio, in qua cū fuerit delectatio, tum redditus ad rem aptus & concinnus esse debet: exemplum

3. de
1. Orat.
201.

In lib. 4. **I**Ronia & à Quintiliano, & à Cic. in-
accus. ter sententiarū exornationes nume-
ratur. Differt autem ab illa, quæ tropus
Eἰρῶνες. est, quod tropus breuior sit & apertior.

Pro Lig. At in figura totius voluntatis fictio est.
Cicero pro Ligario, Nouum crimen C.
Cæsar, & ante hunc diem inauditum,
propinquus meus ad te Qu. Tubero de-
Lib. 5. ac-
cus. tulit, Ligarium in Africa fuisse: idq; C.
Pansa præstanti vir ingenio, fretus for-
tasse ea familiaritate, quæ est ei tecum,
ausus est confiteri. Itaq; quò me vertā,
nescio: Paratus enim veneram, cum tu id
neq; per te scire, neque audire aliunde
potuisses, ut ignoratione tua ad hominis
miseri salutem abuterer. Et, quid agam,
iudices? & quæ sequuntur.

Rutilius
ex Arist.

Distributio quæ ad sententiarū exor-
nationes pertinet, est cū aliquid in
partes plures tribuitur, quarū vnicuiq;
ratio deinde sua subiungitur, ut Alexā-
dro Macedoni, neq; in deliberando cō-
silium, neq; in præliando virtus, neq; in
beneficio benignitas deerat. Nam quū
aliqua res dubia accidisset, apparebat sa-

pientissimus: quum autē configendum esset cum hostibus, fortissimus: quum verò præmium dignis tribuendum, liberalissimus. In 4. ad Her. paulò aliter definitur. Distributio est, cū in plures res, aut personas certas, negotia quædā disperciuntur, neq; sit illa mentio subiectę rationis, quia sine illa fieri potest distributio, ut exempla ibi posita demonstrat, & verba Cic. in Orat. ut aliud alij tribuens disperiat.

PErmissio est cū alicui rei vehamē- 4. de O
ter confidimus, & ostendimus nos *Rutilium*
cam tradere atq; concedere alicuius vo- ex *Hil*
luntati, hoc modo: Sed ego iam iudices, *ride*.
summum, ac legitimum meæ causæ ius
omitto, vobis quod equissimū videatur,
ut constituatis, permitto. Non enim ve-
reor, quin etiā si nouum sit vobis insti-
tuendum, libenter id quod postulo pro-
pter utilitatem cōmunis consuetudinis
sequamini. Est etiam illa permissio, cū
aliqua ipfis iudicibus relinquimus cōsti-
menda: nonnumquā aduersarijs quoq;
ut Caluus Vatinio, perfrica frontē, & dic-
te digniorē qui coniul fieres, quā Catonem.
Quidam permissionem facto-
rum esse volunt, ut concessionem dicto-

Quin. lib.

9. cap. 2.

rum: sed concessio, Quintiliani iudicio
factorum est.

Δεκαΐς.

De prece, quam vel obsecrationē,
vel obtestationem alij appellant,
est cum opem alicuius imploramus, Ci-
cero pro Deiotaro. Quamobrē hoc nos
primum metu C. Cæsar per fidem, &
constantiam, & clemētiā tuam libera,
ne residere in te vllam partem iracundię
suspicemur. Per dexteram te istam oro,
quam Regi Deiotaro hospes hospiti
porrexisti: istam, inquam, dexteram non
tam in bellis & in prēlijs, quam in pro-
missis & fide firmiorem. Optatio est, quę
voti alicuius præbet significationem, ut
pro lege Manilia, Utinam quirites viro-
rum fortium, atq; innocentū tantā co-
piam haberemus. Et pro Rabirio, Utinā
mihi facultatē causa concederet, ut pos-
sem hoc prædicare: &, Philip. 9. Velle,
dij immortales fecissent P. C. ut &c.

Αριθμ.

Execratio est, qua malū alicui pre-
camur. Cicer. pro Deiotaro: Dij te
perdant fugitue, ita non modò nequā,
& improbus, sed fatuus & amens es.

Epiphonema est rei narrat̄ vel pro-
bat̄ summa acclamatio. Virgil.

Tanta molis erat Romanam condere gentem.

Exclamatio est quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicuius per hominis aut rei. cuiuspiam compellationem: Cic. in *Antoniū*: *O miserum me! consumptis enim lacrymis, infixus tamen pectori hæret dolor.* Idem contra Rullum: *O perturbata rationē, o libidinem refrānandā, o consilia dissoluta atque perdita.* Et in *Catilinam*, *O tempora, o mores, Senatus hoc intelligit, Consul videt, hic tamen viuit.* *Emphysis*
ma. *Philip. 2.*

Sunt & illa iucunda, & ad commen- *Quin. lib.*
dationem cùm varietate, tum etiam *9. cap. 2.*
natura plurimum prosunt, quæ simplicē
quandam & non præparatam ostēdēdo
orationē, minus nos suspectos faciunt.
Hinc est quasi pœnitentia ducti, ut Cic.
pro Cælio: *Sed quid ego ita graue personā introduxi? Et quibus vtimur vulgo, imprudens incidi.* Vel cum querere nos
quid dicamus, fingimus quid reliquū est?
Et numquid omisi? Et cùm aliqua velut
ignoramus: Cetero in *Verrē*: *Sed carum
genuum artificem quem? quemnam? re-*

etè admones, Polycletum esse dicebant.
Et cùm deponimus apud memoriam
auditoris aliqua, & reposcimus, quæ de-
posuerimus. Hæc omnia dant orationi
varios velut vultus. Gaudent enim res
varietate, & sicut oculi diuersarum aspe-
ctu rerum magis detinentur, ita semper
animis præstāt, in quod se velut nouum
conuertant.

Acc. 2.

HÆc de tropis, & ornamentis cùm
verborum tū sententiarum dicta
sint: in quorum numero, nominibus, vi,
& natura explicanda vsq; adeò dissen-
tiunt authores vel Græci, vel Latini, vt
non modò inter se dissentiant: sed, quod
maiis est, Cicero, qui vt ornatissimus in
dicendo, sic in præcipiendo fuit diligen-
tissimus. ipse sibi discrepet: Nā vt Quintilianus animaduertit, multas figuræ in
tertio de Oratore libro posuit, quas in
Oratore postea scripto, quoniam de illis
mentionē non fecit, videtur repudiasset:
Quasdam posuit inter verborum exor-
nationes, quæ sententiæ sunt lumina:
Quædam ne figuræ quidem sunt. Nō ta-
mē est cur quisquā vel illū, vel alios au-
thores hac de causa temerè reprehēdat.
Ea enim quæ de tropis & figuris præcipi-
possumunt

Lib. 9. c. 3.

possunt valde minuta sūt & exilia, ideoq; non multum interest, hōcne an illo modo sentias. Quā ego causam fuisse puto, cur idē Cicero strictim semper & cursim illas attigerit, & nullis nec definitionibus explicatas, nec exemplis illustratas quasi per transennam ostenderit. Iam numerus illarum nec fuit olim certus, nec verò vñquam esse poterit Cuius rei duas ego reperio causas. Altera est, quod nouæ figuræ, Quintiliano etiam authore, fieri adhuc & excogitari possant. Altera, quod tā verborū, quā sententiarum figuræ non in formas, quartū certus: sed in partes & quasi mēbria, quarum infinitior est numerus, distribuuntur. Quod optimè vidit Cice. in Topicis enim cum aliud diuisionē, aliud partitionem esse docuisset, dixissetq; non esse vitiosum in partitione, si partem aliquā prætermittat, quod idem in diuisione vitiosum est, sic deinde causam eius rei addit. Formarum enim certus est numerus, quæ cuique generi subiçcantur: partium distributio səpè est infinitior tanquam riuorum à fonte deductio. Itaque in oratoris artibus, quæstionis genere proposito, quot eius formæ sūt, subiungitur absolute, at cùm de

Lib. 9 c. 9.

ornamentis verborum sententiarumq;
præcipitur quæ vocantur *gymata*, non
sic idem. Res enim est infinitior: hęc es-
se in causa puto, ut omnis hęc de tropis
& figuris disputatio, non solum dubia
& incerta, sed controversa etiam, ple-
naque dissensionis semper fuerit. In
qua ego quod simillimum veriusum
est, sum secutus.

De Collocatione.

CAP. XXXI.

Cic. 3. de Ora. 179. t. de Ora. **S**equitur collocatio, quæ erit optima
si vincat orationē efficiet, si cohæ-
rentem, si lenem, si æquabiliter fluentē.
In ea necessaria sunt ordo & iunctura:
primūm igitur de ordine. Sed illud prius
dicam, studiosis dicendi imprimis esse
necessaria ea quæ deinceps de ordine,
iuncturāque tradentur. Hęc enim sunt
quæ clamores & admirationes in bonis
oratoribus efficiunt.

De Ordine.

CAP. XXXII.

Quin. lib. 9. cap. 4. **O**rdinis obseruatio est in verbis sin-
gulis & cōtextis: in singulis cauē-
dum est, ne decrescat oratio, & fortiori
subiungatur aliquid infirmius, ut facile-

go fur, aut latroni petulās. Augeri enim *Philip. 2.*^o. debent sentētiæ & insurgere, ut optimè Cicero: Tu inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatōria totius corporis firmitate: aliud enim alio maius superuenit: At si cœpisset à toto corpore, non benè ad latera, faucēsq; descenderet. Est & aliis naturalis ordo, ut diem ac noctē, ortum & occasum dicas potiūs quām rettorum. Quādam ordine permutato fiunt superuacua, ut fratres gemini: nam si præcesserint gemini, fratres addere non est necesse. Verbo sensum claude-re, si compositio patiatur, longè optimūm est, Cicero in Verrem: Itaque ille M. Cato sapiens, cellam penariam Reipub. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. At si id asperum erit, decori potiūs orationis erit consulendum, ut sit apud summos Gr̄cos Latinosque oratores frequentissimè: Cicero in actione eadem: Nam cūm omnium sociorum prouinciarum rationēm diligenter habere debetis, tum præcipue Siciliæ iudices, plurimis, instissimisque de causis. In oratione non sunt ad pēdes verba dimetienda ut in carmine, ideoque ex loco transferunt in locum, quo maximè congruant,

Accus. 4.

180 DE ARTE
sicut in ædium structura saxonum fieri
consuevit.

De luctura.

C A P. XXXIII.

De Ora. 3. *Quint. li.* *3. cap. 4.* **I**vnctura verò ut concinna, & elegans
sit, assequemur, si verba extrema cum
consequentibus primis ita iungemus, ut
neque asperè cōcurrant, né ve vastius di-
ducantur. Asperum concursum efficiunt
consonātes illæ, quæ sunt asperiores, ut
S, vltima cum X. proxima, ut exercitus
Xerxis: quarum tristior, etiā si binæ col-
lidantur, stridor est, ut Ars studiorum,
Rex Xerxes. Hiulcam verò reddit ora-
tionem vocalium concursus. Pessimè
longæ, quæ easdem inter se literas com-
mittunt, sonabunt; ut, Vito optimo ob-
temperare: præcipuus tamen erit hiatus
çarū, quæ cauo, aut patulo maxime ore
proferuntur, ut Sensu humanitatis, E,
plenior litera est, I, angustior: ideoque
obscurius in his vitium: Minus peccabit
qui lōgis breues subiicit: & adhuc, qui
præponet longæ b̄euem: non tamen id
ut ctimen ingens expauescendum est. In
quo nescias negligentia, an sollicitu-

do sit peior. Necesse enim est, ut hic meatus impetum dicendi retardet, & ab his quæ potiora sunt auertat. Quare ut negligētia est oratoris hiulca subinde oratione vti: ita humilis est animi atq; demissi, vbiq; hoc perhorrescere. In hoc meritò quidam Isocratem, & eius discipulos, atq; præcipue Theopompum reprehendunt, quod eas literas tantopere fugerint. At Plato in populari etiam oratione crebram habet vocalium concusſionem. Cicero certè, & Demosthenes, modicè respexerunt ad hanc partem. Nam hiulca nonnunquam etiam decent, faciūntque ampliora quædam. Habet enim illa tamquam hiatus & cursus vocalium molle quiddam, quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis, quam de verbis laborantis. Itaq; ille in oratione pro Marcello sic ait: Dolebam enim, P.C. ac vehementer angebar, cum viderem virum talem, qui in eadem causa, in qua ego, fuisset, nō in eadē esse fortuna, nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebā, versare me in vestro veteri curriculo, illo æmulo, atque imitatore studiorum, ac laborum meorum, quasi quodam socio à me & comite ditecto. Vn-

*In Orat.**Quint. li.**8. cap. 4.**In Orat.**p/o Mar.**Quint.lib.**6. cap. 4.*

Quin. lib. de aperte intelligimus crebram & ni-
6. cap. 4. miam vocalium concursionem esse qui-
dem vitandam, modicam vero, & quæ in
loco sit, non esse reprehendendam. Vi-
dendum etiam est, ne syllabæ verbi prioris
vltimæ , sint primæ sequentis, quod
Ciceroni in Epist. excidit : Res mihi in-
uisæ, visæ sunt Brute, Et in carmine : O
fortunatam natam me cōsule Romam.
Etiam monosyllaba, si multa sint, male
continuabuntur. Breuum præterea ver-
borum, ac nominum vitanda continua-
tio est, ne compositio minuta sit atque
concisa. Et ex diuerso longorum: afferunt
enim tarditatem. Illa quoque vitia sunt,
si cadentia similiter, & similiter desin-
tia, & eodem modo declinata multa con-
iungantur. Nec verba quidem verbis,
aut nomina nominibus, similiisque his
continuari debent, cum virtutes etiam
ipsæ tedium pariant, nisi gratia varieta-
tis adiutæ. Illud postremo addamus hanc
orationis quasi structuram, quæ ordine

Cicero in iuncturaq; constat, maximam quidem
Ora. 130. desiderare diligentiam, ea lege tamen
ne fiat copiosè Nam esset cum infinitus
tam puerilis labor. Stylus enim exerci-
tatus efficit facilem hanc viam compo-
nendi. Nam ut in legendo oculus, sic ani-

mus in dicēdo prospiciet quid sequatur: ne inconditis verbis, & malè coagmētatis offendantur aures, quarum est iudicium superbissimum.

De modo, & forma verborum.

CAP. XXXIV.

Non est ex multis resvna, quę magis Oratorem ab imperito dicēdi, 3. de Ora.
ignarōq; distinguat, quām quod ille rūdis inconditè fundit, quantum potest:
& id quod dicit, spiritu non arte determinat. Orator autem sic alligat sententiam verbis, ut nihil inane, nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil in oratione sit redundans. Hoc oratorio sit numero, qui aptam & concinnam, & suauem efficit orationem. Breuiter igitur origo, deinde causa post natura, tum ad extremum usus ipse explicetur orationis aptæ, ac numerosæ.

De origine orationis numerosa.

CAP. XXXV.

Princeps inueniēdi aptam verborū, & numerosam conclusionem, fuit Thrasymachus: cuius omnia, nimis etiā, erant scripta numerosa. Isocrates autem ita scienter, moderatęque rem totam temperauit, ut multi existimarent illuna

huius concinnitatis authorem, & principem extitisse. Vbi verò hæc formandæ orationis ratio cognita, & inuēta est: sic omnibus placuit oratoribus, vt Aristoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus, vel inueniendis, vel iudicandis actior vñquam fuit, versum in oratione vetet esse, numerum iubeat. Eius auditor Theodectes in primis, vt Aristoteles sæpè significat, politus scriptor, atq; artifex hoc idem sentit, & præcipit. Theophrastus verò ijsdem de rebus etiam accuratiùs Romani Ciceronis ferè tempore agnouerunt, cùm iam anni propè quadringéti essent apud Græcos, cùm hoc probaretur. Vsque adeò autem hanc orationis conformandæ rationem ipse Cicero probauit, vt non solum eius hoc modo faciendæ, & ornandæ summus ipse artifex fuerit, sed diligentissimè etiam de tota ea re præcepit.

Cur numerosa oratio inuenia sit.

C A P .   X X X V I .

Quoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes, authorésque quos diximus, & origo inuenta est, causa, quæratur, quæ facilis & aperta est: Aures enim vel animus potius aurium

nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium dimensionē. Itaque, & longiora & breuiora iudicat, & perfecta ac moderata semper expectat, mutila sentit quædam & quasi decuitata, quibus tamquam debito fraudetur, offenditur: productiora alia & quasi immoderatiū excurrentia, quæ magis etiā aspernantur aures. Cùm igitur fortuito sèpè, ut sit aliquid conclusè, apte q; initio diceretur, animos hominum aurēs q; pellebat ut intelligi posset id, quod casus effudisset, cecidisse iucundè, tunc notatū genus est. Notatio autem & animaduersio peperit artem. Itaque ut Poëtica, & versus inuentus est terminatione auriū, obseruatione prudentium: sic in oratione animaduersum est, multò illud quidem serius, sed eadem natura admonēte esse quosdam certos cursus, conclusiōnesque verborum. De quarum natura, ut differere possimus, necesse est, ut de incisis mēbris, & periodo prius dicamus.

De incisis membris, & periodis.

C A P. XXXVII.

INcisum, est sensus nō expleto numero conclusus, plerisque pars membra. Tale enim quo Cicero utitur; *Κόμματα*.

*Membra
κῶλα
vocant.*

Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas: ubi incisa sūt quatuor: Erūt & singulis verbis incisa: vt diximus, testes dare volumus, incisum est, diximus. Membrum autem est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens, vt, O callidos homines, O rem excogitatam,

Quintil.

O ingenia metuenda, quem quæso nostrum fecellit, id vos ita esse facturos, O callidos homines: perfectum est, at remotum à ceteris vim nō habet, vt per se manus, & pes, & caput: &, O rem excogitatam. O ingenia metuenda. Quando ergo incipit corpus esse? cùm venit extrema conclusio. Quem quæso nostrum fecellit, id vos ita esse facturos? Periodum

Cic. tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationē, aut circumscriptionem dicit. Cùm temperetur autē membris omnis paulò longior circuitus, tamen aliud est cæsim & membratim, aliud circumscriptè dicere. Circumscrip̄tio enim est cùm ab initio ad finē usq; quasi in orbē inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis absoluti q; sententijs. Cic pro lege

*Art. 3,
Rhet. 4.
Cicer. in
Orat.*

Man. Quamquam mihi semper freq̄uis conspectus vester multò iucundissimus,

hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est vi-
sus, Quirites, tamen hoc aditu laudis,
qui optimo cuique semper maximè pa-
tuit, non mea mea voluntas: sed vītē
mēx rationes ab ineunte ætate suscep̄t̄
prohibuerunt. Membratim verò dici-
mus, cùm in singulis membris liberior
insistit oratio. Cicero¹ pro Milone. Ita- Cicer. pro
que quando illius postea sica illa, quam Milone.
a Catilina acceperat conquieuit? Hæc
intentata nobis est: huic ego vos objici
pro me non sum passus: hæc insidiata
Pompeio est. Hæc istam Appiam viam
monumentum sui nominis nece Papy-
rij cruentauit. Incisum verò dicimus
cùm in singulis incisis insistit oratio.
Cicero, in Catilinam, inuect 4. Tenen- Cicero in
tur literæ, signa, manus, denique vniuers- Catil. 4.
cuiusque confessio. Quomodo autem In Orat.
cùm in incisis & membris, tum in cir-
citu, numerus sit adhibendus, paulò
post dicetur. Sed quia nullus extra poë-
ticos numeros esse potest; pedes, quibus
& poëma fit, & oratio numerosa tempe-
ratur, ponamus: mox enim intelligitur
inter versum & orationem numerosam
permagnum esse discrimen.

C A P. XXXIII.

*Quin. lib.
9. cap 5.*

Pedes qui duas habent syllabas, numero sunt quatuor, spondæus, Pyrrichius, Choreus, & Iambus. Spondæus est è longis duabus, ut dicunt, mores. Illi contrarius est Pyrrichius, ut nouus tulit. Choreus est, è longa & breui, ut scribit, semper. Huic Iambus est contrarius, ut legunt, reos. Triū verò syllabarum pedes sunt octo, Molossus ex tribus longis, ut dicendi, conseruant: Trochæus quem Tribrachum alij appellant, à tribus breuibus, ut facimus: Dactylus, ex longa & duabus breuibus, ut littora. Anapæstus ex duabus breuibus, & longa, ut pietas, peragunt, Bacchius ex breui & duabus longis, ut amores, Antibacchius ex duabus lõgis & breui, ut audisse. Creticus quem alij Amphimactrum vocant, ex lõga, breui & lõga, ut possident. Amphibrachus ex breui, longa & breui: ut petebat. Cic ex alijs pedibus tres tātūm ponit. Pœonas duos, & Dochimum, quibus & nos erimus contenti: nec tamen ipse dissimulat quibusdam numeros videri, non pedes, nec immeritò: quidquid enim supra tres syllabas habet, id ex pluribus pedibus est. Est igitur Pæo primus

ex longa & tribus brevibus ut aspicite.
Pæon ultimus ex tribus brevibus & lō-
ga, ut facilitas, Dochimus verò ex Bac-
chio constat, & Iambo, ut perhorrescet.

De numero oratorio.

C A P. XXXIX.

Quid inter sit inter oratorium numerum, atq; poëticum; itēq; inter orationem, & poëma, diligenter nunc attendendum est. Numerum oratorium Græci Rhithmum, poëticum Metrum vocant. Quod etiam si constat utrumq; pedibus, habet tamen non simplicem differentiam. Nam Rhithmi spatio temporum constant, pedes etiam ordine. In Rhithmo enim nihil refert Dactylusne sit, an Anapæstus, cum eodem temporum spacio uterque constet; in versu pro Dactylo poni non potest Anapæstus. Est & illud discriminem, quod metri semper idem est cursus, ut in Heroico carmine Dactyli, & Spondæi. In oratione alius atque alius numerus est adhibendus, ita ut nullus sit, qui non aliquo loco adhiberi possit. Ex his facile est intelligere, quam multum inter orationem numerosam & poëma inter sit. Versus certis legibus astrictus est, ut nihil fiat extra præscriptum: at in oratione

In Orat.
170.

nihil est certum, nisi ut aptè verbis comprehendatur sententia. Itaq; omni, nec claudicans, nec quasi fluctuans, & ex qua-
liter constantérq; ingrediens numerosa
habetur oratio. Atq; in dicendo numero-
sum putatur: non quod constat totum
ē numeris, sed quod ad numeros pro-
ximè accedit: quo etiam difficilis est in
oratione vti, quam versibus, quod in il-
lis certa quædam, & definita lex est,
quam sequi sit necesse: in dicendo au-
tem nihil est propositum, nisi aut ne im-
moderata, aut angusta, aut dissoluta, aut
fluens sit oratio. In quo illud est vel ma-
ximum, quod versus in oratione si effi-
citur coniunctione verborum, vitium
est & quidem graue, ac longa animi
prouisione fugiendū: & tamen cā consu-
ctionē sicuti, versum numerosē cadere &
quadrata, & perfici volumus. Quod quo-
modo faciendū sit, deinceps explicemus.
In qua parte ambitus debet inisse numerus,
& qui pedes maximè probentur.

C A P. XL.

Cicero in
Orat.
Quin. lib.
9. cap. 4.

EST igitur intelligendū in toto ver-
borum ambitu numeros tenendos
eile. Falluntur enim qui censem̄ cadere
tantum numerosē oportere, terminariq;
sententiam. Et si enim id maximè de-

cet, quoniam aures semper extremum expectant, in eoque acquiescunt, ad hunc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota à capite fluere, ut ad extremum veniens ipsa consistat. Et Arist quidem heroum numerum grandiorem iudicat, quam desideret soluta oratio. Iambum autem nimis è vulgari esse sermone. Ita neque humilem & abiectam orationem, nec nimis altam & exaggeratam probat: plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos qui audient, ad maiorem admirationem possit traducere. Trochæum autem, quem alii Tribrachum appellant, ab oratione segregat: quia contractio, & breuitas dignitatem non habet. Ita Pæona probat, quæ orationi vel oriëti, vel mediæ, vel cadéti aptissimum iudicat. Cic. autem sentit omnes in oratione esse permixtos, & quasi confusos *In 3. de pedes.* Nec enim effugere possemus animaduersionē, si semper iisdē vteremur. *Orat. 3.* Sed Creticū, Dichoreū, Dochimū Pæo-
nas cæteris anteporit, modò ne Dochimus iteretur, aut continuetur *In Heroo* verò Daëtyli & Anapæsti & Spondæi pede impunè progredi licere censem: duo dumtaxat pedes, aut paulò plus ne

planè in versum, aut similitudinem ver-
suum incidamus: sit igitur permixta, &
temperata numeris oratio, nec dissoluta,
nec tota numerosa, Pæone maximè,
quoniā optimus author censet, sed reli-
quis etiam numeris, quos ille præterit,
temperata In his quæ de demissio, atque
humili sermone dicentur, Iābus erit fre-
quentissimus, Pæon in amplioribus, in
vtroq; Dactylus. Ita in varia & perpetua
oratione hi sunt inter se miscendi, &
reperandi. Sic minimè animaduertere-
tur delectationis aucipiū, & quadrangulæ
orationis industria. Necverò nimius hic
cursus numerorum esse debet: id enim
in dicēdo numerosum putatur, nō quod
totū constat ē numeris, sed quod ad nu-
meros proximè accedit. Nullus enim pes
est, qui non aliquando veniat ad orat o-
nem. Miscendi ergo sunt, curandūmque
ut sint plures, qui placeant, circumfusi
Cicer. pro Mar. bonis, deteriores lateant. Cic. pro Mar.
Iar. Nullum est tantum flumē ingenij, nulla
dicendi, aut scribendi tanta vis, tantāq;
copia, quę non dicā exornare, sed enar-
rare, C. Cæsar, res tuas gestas possit: ta-
men hoc affirmo, & hoc pace dicam tua,
nullam in his laudem esse ampliorem,
quam eam, quam hodierno die con-
sequutus

sequutus es. In hac periodo sunt quidē
alii pedes, sed qui eam iucundissimam
efficiunt sunt Cretici, Dochimus, Pæon,
Dactyli, & Spondæi.

De initio periodi.

CAP. XL I.

Clausulas diligentius quam cætera *Rhet. 3.*
Omnia seruandas esse inter omnes *cap. 4.*
cōuenit, quod in his maximè perfectio, *Cicero*
atq; absolutio iudicatur. Proximam au
tem clausulis diligentiam initia postu
lant. Nā & ad hæc intentus est auditor.
Optimè hæc nascitur à proceris nume
ris, ac liberis, maximè Dactylo, & Pæone
priore, quem idem authot ut optimum
probat. *Cicero* molliissimum quidem
numerum, eumdemq; amplissimum esse
fatetur, sed *Creticū* anteponit. *Anapæ
stus* etiam qui Dactylo est spatio par,
ordine cōtrarius, rectè orationē incipit *Pro lege*
Manilia.
Cicero pro lege *Manilia*: Quamquam
mihi semper frequens conspectus ve
ster. Exorsus est à Spondæo, Anapæ
sto & Cretico. Et in eadem oratione:
Testis est Italia: à Cretico, & ita tantum
bellum: ab Anapæsto & Spondæo, &:
Qui Siciliam adiit: à Pæone priore. Ini
tia versuum initiis orationis non cōue
niūt, & si *Titus* *Liuius Hexametri* exot

dio cœpit. Facturū sine operæ pretium sim. Dochimus quo quis loco aptus est, dum semel ponatur : iteratus, aut continuatus numerum apertum, & nimis insignem facit. Cicero de lege Agraria : Est illud amplissimum, quod paulò ante cōmemorauī, Quīritēs. Vbi à Spondæo & Dochimo ducitur initium.

*De lege
Agrar.*

De fine periodi.

C A P. XLII.

IN extremo autē circuitu duo aut tres sunt ferē seruandi, & notandi pedes, quos, aut Choræos, aut spondæos, aut alternos esse oportebit. Asia geminatum Choræū qui dichoræus vocatur, maximè secura est. Cadit autē ille præclare: sed in orationis numero nihil est tā vitiōsum quam si semper est idem Spondæus est in clausulis firmus & stabilis, quo plurimum est usus Demosthenes. Pæona alterū orationi cadēti aptissimū putat Aristoteles, quē Cicero non rejicit, sed aptiorē eo loco iudicat Creticū: Qui siue geminetur siue Spōdēū præcedat, multum decoris habet in clausulis. Cic. pro Mīr. Pristino more dicēdi: Creticus est geminatus, & Spōdæus: & cōseruatam, ac restitutam puto, Spondæus & duo Cretici. Et, nec vlla vñquā ætas

de tuis laudibus cōtic escet: Duo Cretici, & Dichoreus. Optimē etiam est sibi iūctus Anapæstus. Cic. Nihil habet nec fortuna tua melius quā ut possis: nec natura tua melius quam ut velis cōseruare quam plurimos. Ne Iambus quidē, aut par Trochæus, aut etiā Dactylus, si est proximus à postremo, paucū volubiliter peruenit ad extremū, si est extremus Choræus, aut Spondæus, nunquā enim interest uter sit eorum in pede extremo. Sed ijdem tres pedes malè concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro Cretico postremus est Dactylus: nihil enim interest, Dactylus & extremus, an Creticus: quia postrema syllaba brevis, an lōga sit, in versu quidem refert: Est & Dochimus stabilis in Philip. 1. clausulis, & seuerus, Cic. in Antonium, Te miror, Antoni quorum facta imitare, eorum exitus non perhorrescere. Multæ sunt aliæ clausulæ, quæ numerose & iucundè cadunt, quas diligentissimè ostendit Quintilianus. Etiā intelligendum est clausulas versuum non cōuenire clausulis orationis, quod Bruto excidit. Quamquam sciunt placuisse Catoni, & vitandum esse, ne plurium syllabarum verbis viatutur sāpē in fine,

quod etiam in carminibus est permolle. Non desunt enim qui Ciceronem vituperent in his: familiaris cœperat esse balneator. Et pro Cælio, non minus dura Archipiratæ: Nec illud quidem præterendum est, clausulas maxime appetere, & intelligi, quod aures continuam vocem secutæ, ductæq; velut prono de currentis orationis flumine, tum magis iudicent, cum ille impetus stetit, & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt igitur, ne aut animorum iudicio repudientur, aut aurium satietate. Hoc vicissitudines numerorum efficient, qui præstabant, ut neque ij satientur qui audient, fastidio similitudinis, nec orator id quod facit opera dedita, facere videatur.

De media periodo.

C A P . X L I I I .

3. de Ora.

Quān. lib
9. cap. 3.

Si primi & postremi illi pedes sūt hac ratione seruati, medij possunt latere: modò ne circuitus ip'se verborū sit, aut breuior, quā aures expectent, aut largior quam vires atq; anima patiatur. Verum medijs non ea modò cura debet esse, ut inter se cohærent, sed ne pigra ne longa sint: ne, quod maximum vitium est, brevium contextu resultent, ac sonum

reddant penè puerilem crepitaculorum, Nam vt initia clausulaeque plurimū momenti habent, quoties incipit sensus, aut definit; sic in medijs quoque sunt quidam conatus, qui leuiter intersistunt, vt currentium pes, etiam si non moueat, tamen vestigium facit. Itaque non modò membra, inciso pede incipere, atque cludi decet, sed etiā in ijs, quae non dubitate contexta sunt, nec respiratione ventur, spiritum sustinemus; quis enim dubitet unum sensum, & unius spiritus: animaduerti, iudices, omnē accusatoris orationē in duas diuisam esse partes. Tamē & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rursus ac tria, suos quasi numeros habent spiritum sustinentes: sicut apud rhythmicos estimatur haec particule, prout sunt graues, acres, lētes, celeres, remissæ, exultantes. Proinde id quod ex illis conficitur, aut seuerum, aut luxuriosum, aut quadratum, aut solutum erit. Pœonem quidē vt orienti, sic etiam mediæ orationi aptum esse M. Tullius fateatur. Idem Dochimum quoque loco aptum esse confirmat. Creticos etiam & Bachios nonnulli meritò in hac parte laudant. Fluit autem omnino numerus à primo, tum incitatus brevitatem pediu,

In Orat.

tum proceritate tarditus. Quare si orationem ferri celerius volumus, crebros Trochæos & Iambos inseremus: si lentius incedere, Spondæos frequenter interponemus: si moderatius ingredi, ijs pedibus utemur, qui breuibus, longisve syllabis temperantur: cursum contentiones magis requirunt, expositiones rerum tarditatem.

De his que suapte natura numeroſa ſunt.

C A P. X L I V.

In Orat.

Pro Mol.

Aliquando suapte natura numeroſa ſunt, quæ dicuntur, etiam ſi nihil factum eſt de induſtria. Cum enim ſunt caſus in exitu ſimiles, aut paribus paria referuntur, quaſi ſua ſponte concinnitatem habet oratio, vt in illo Ciceronis pro Milone: Eſt enim, Iudices, hæc non ſcripta, ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus: tum ex natura ipſa arripuit: hauiſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti, non instituti, ſed imbuti ſumus: Hæc enim talia ſunt, quia referuntur, ad ea quæ debent referti: intelligamus, non quæſitum eſſe numerum, ſed ſecutum. Quod ſit item referendis contrarijs. In hoc genere Cicero frequens eſt, vt illa

sunt in quarto accusationis, Conferte
hac pacem cum illo bello: huius præto-
ris aduentum cum illius Imperatoris
victoria: huius cohortem impuram cum
illius exercitu inuicto: huius libidines cu
illius continentia: ab illo, qui cœpit cō-
ditas, ab hoc qui constituas accepit: ca-
ptas dicetis Syracusa, quæ venustissima.
Semper enim hæc, quæ à Græcis anti-
theta nominari suprà diximus cum de
figuris ageremus, numerum oratorium
necessitate ipsa efficiunt, & cum sine
industria.

*Acc. 4:
in Verrem.*

*Quæ vitia sunt vitanda in oratione
numeroſa.*

C A P . X L V .

HÆc tamen vitia in tota hac re di-
ligentissimè sunt vitanda, in pri-
mis ne apertè verba traijcantur, quò
melius aut cadat, aut voluatur oratio:
deinde ne inania quædam verba quasi
commenta numerorum includātur: ter-
tiò ne minutis numeris concidatur, in-
fringatúrq; sententia. Sed verba iā pro-
bata, & electa concinnè coagmententur.
Nam vel dura inter se cōmista potiora
sunt intilibus. Multa sunt autem, quæ

*Quin. lib.
6. cap 4.*

ijs vitijs declinatis, numerosè compo-
nendi laborem minuant. Sunt enim
multæ figuræ, quibus & casus & numeri
possint variari. Sunt multa etiam, quæ
idem valent atque significant, ex quibus
exercitati facile illud eligunt, quod in-
stitutæ verborum comprehensioni ma-
xime quadrat.

De magnitudine ambitus.

C A P . X L V I .

HAbet autem periodus membra
minimum duo, sæpè etiam & tria.
Cic. pro lege Manilia: Nam cum antea
per ætatem nondum huius authoritatē
loci contingere auderem: statuerémq;
nihil hne, nisi perfectum ingenio, elabo-
ratum industria afferri oportere: omne
meum tempus amicorum temporibus
transmittēdum putaui. Cicero eum am-
bitum mediocritatem habere ait, qui
quatuor fere membris constat. Nam &
aures implet, & nec breuior est, quam
satis sit, nec lōgior. Vult autē, ut è qua-
tuor, quasi hexametrōrum versuum instar
quod sit, constet ferè plena comprehen-
sio. Eius generis est illud pro Milone,
Ego cum tribunus plebis Republica
oppressa me senatui dedissem, quem
extinctum acceperam: equitibus Roma.

Pro Mi.

nis , quorum vires erant debiles : bonis viris , qui omnem autoritatem Clodianis armis abiecerant : mihi vñquam bonorum præsidium defuturum putarem . Debet autem periodus sensum concludere : sit etiam aperta , vt intelligi possit : & non immodica , vt memoria contineri possit .

De numero qui est in membris , & cuiusmodi ea esse debeant .

C A P . XLVII .

Quid sit membrum , quid incisum , quid ambitus antea dictum est . Illud etiam est explicatum , aliud esse circumscrip̄tē , aliud membratim dicere . Illic enim circumscribitur verborum cōprehensio donec in clausula tandem cōsistat : hic in siugulis membris oratio insistit , quod in pronūtiādo magnopere reficit spiritum : vnde sit , vt oratio , quā membris carpimus , longior multò esse possit , quam ea , quæ cōstant circuitu . Ita vt aliquando ad quindecim , aliquando ad viginti membra excurrant . Cic . pro Milone : Occidi , occidi , non Spurium Melium , & quæ sequuntur . Nihil autem tā debet esse numerosū quā hoc quod minimè apparet , & valet plurimum . Spondēum hic Cicero vehementer cōmen-

dat. Nam et si quod est de lōgis duabus, hebetior videtur, & tardior: habet tamē stabilem quandam, & non expertem dignitatis gradum: in incisionibus verò multò magis, & in membris: paucitatem enim pedum, gravitatis suę tarditate compensat.

In quo scribendi genere circumscriptiè, in quo sū membratim dicendum.

C A P. XLVIII.

IN historia, laudationibus, totóq; eo genere quod Græci Ε̄μδιπνού nominant, quod quasi ad inspiciendum delectionis causa comparatum sit, omnia Ilocrateo, Theopompeoque more, illa circumscriptione & ambitu dicēda sunt, ut rāquā in orbe inclusa currat oratio. Itaq; posteaquā est cognita hæc vel circumscriptio, vel cōprehensio, nemo, qui aliquo esset in numero, scripsitorationē, eius generis, quod esset ad delectionē comparatum, remotūmq; à iudicijs forēsiq; certamine, quin redigeret omnes in quadrū numerūmque, sentētias. Genius autem hoc orationis nec totū assūmeadū est ad cōtentiones, & causas veras, nec omnino repudiandum. Si enim semper utare, cùm satietatem affert, nū

quale sit ab imperitis etiā cognoscitur. Detrahit præterea actionis dolorē , au- fert humānū sensum actoris, tollit fun- ditus veritatem & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est , primū videndū erit quo loco, deinde quandiu retinenda sit, tum quot modis cōmutāda. Adhibenda est igitur numerosa ora- tio, si aut laudandū est aliquid ornatius, vt Cic. in accusationis secundo de Sici- liæ laude dixit, aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis, desiderat, quam doloris, vt in quarto accusationis idem Ci- cero de Syracusatum situ dixit. Est etiā apta procœmijs maiorum causarum, vbi sollicitudine, miseratione, cōmendatio- ne res eget. Sæpè etiam in amplificanda re, cōcessu omnium funditur numerosè & volubiliter oratio. Id autē tum valet, cùm is qui audit ab oratore iā obseßus est, ac tenetur. Non enim id agit, vt in- fidiantem obseruet: sed iā fauet, proces- sumq; vult, dicendiq; vim admirans, nō inquirit quod reprehendat. Hæc autem forma perorationes quidem includit, sed in reliquis orationis partibus reti- nenda non diu est. Nam cùm locis su- pradicatis ea fuerimus vñi, tota dictio est ad incisa, & membra transferenda.

Incisim autem & membratim tracta oratio in veris causis plurimum valet, maximèque his locis, cùm aut arguas, aut refellas.

Qua ratione paretur hac facultas aptè & numerosè dicendi.

Cicero in Orat. **H**Æc autem facultas aptè, atq; nu-

merosè dicendi, nō est tanti laboris quanti videtur. Nec ideo hæc tractatur à summis viris, vt oratio, quæ ferri debet ac fluere, dimittendis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat. Satis enim in hoc oratorem formabit multa scribēdi exercitatio, vt ex tēpore etiam aptè, numeroséq; dicat. Antè enim circūscribitur mente sententia, cōfestimq; verba concurrunt, quæ mens eadē, quo nihil est celerius, statim dimittit: vt suo quodq; loco respondeat: Quōd si Antipater ille Sidonius solitus est versus Hexametros, aliōsq; varijs modis, ac numeris fundere ex tēpore, tantūq; hominis ingeniosi, ac memoris valuit exercitatio, vt cùm se mente ac voluntate conieccisset in versum, verba sequerentur; quantò id facilius in oratione, exercitatione, & consuetudine adhibenda, consequitur? Nihil enim est tam tenerū neq; tam flexible, neq; quod tam facile

sequatur, quocumque ducas, quam oratio. Ex hac versus, ex eadem disparem numeri conficiuntur: ex hac hæc etiam solata varijs modis, multorumq; generum oratio. Et ut mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, sic orationis genus ad omnē rationem, & ad aurium voluptatem, & animorum motū facile mutatur & vertitur. Neminem itaq; Pæon aut Creticus ille, aut Ditho- reus conturbet, ipsi occurrent orationi; ipsi, inquam, se offerent, & respondebūe non vocati, consuetudo modò adsit scribendi hoc modo, atq; dicendi. Ut enim Musici accuratè primò, & cogitatè suæ artis præscripta, & formulas obseruant, at vbi usus accessit, sine cogitatione etiā & cura, eadem illa incredibili celeritate efficiunt: sic vbi orator hoc modo scribere initio consueuerit, sine ullo labore posteā similiter scribet ac dicet.

Quanti momenti sit aptè dicere.

C A P. L.

Quantum autem sit aptè dicere, ex- Cicero in periri licet, si aut cōpositi Orato- Orat. ris benè structā collocationē dissoluas, Quin. lib. permutatione verborum: corruptetur 9 cap. 4.

Hic locus enim tota res; ut hęc Ciceronis in Cor-
est apud neliana; neq; me diuitiæ mouēt, quibus
Cicero in omnes Africanos & Lælios , multi ve-
Ora. nam malitij mercatorésq; superarunt; immu-
Cornelia- ta paululum , vt sit:multi superarunt
na non ex- mercatores, venalitiūq;, perierit tota res.
tat.

Et quæ sequuntur: Neq; vestis, aut cæ-
latū au:ū & argētū, quo nostros veteres
Marcellos, Maximosq; multi Eunuchi è
Syria Ægyptōq; vice:ūt Verba permu-
ta. sic , vt sit:vicerunt Eunuchi è Syria,
Ægyptōq;. Adde tertīū; Neq; verò or-
namēta ista villarū, quibus L.Paulū, &
L Mūmum, qui rebus his vrbē Italiāq;
refarterunt , ab aliquo vides perfacile
Diliaco aut Syro potuisse superari : fac
ita, potuisse superari ab aliquo Syro aut
Diliaco. Vidēsne vt ordine verborum
paulum cōmutato, ijsdem verbis stante
sententia , ad nihilum omnia recidant,
cū sint ex aptis dissoluta? Aut si alicuius
incōditi arripias dissipatā aliquam sen-
tentia eamq; ordine verborum paulum
cōmutato inquadrum redigas, efficiatur
aptū illud, quod fuerit antea dissoluēs, ac
solutū. Agè sume de Graccho apud cen-
fores illud, abesse nō potest, quin eiusdē
hominis sic probos improbare, qui im-
probos probet. Quantō aptius sita di-

xisset: Quin eiusdem hominis sit qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo vñquam noluit: nemóq; potuit quin dixerit. Quin autem aliter dixerunt hoc assequi nō potuerūt. Res autē se sic habet, breuissimè dicam, quod sentio, cōpositè & aptè sine sententijs dicere, insania est: sententio: è autē sine verbōnī & ordine & modo, infatia: sed huiusmodi tamen infantia, vt ea, qui vñatur, nō stulti homines haberi possint, etiam plerumq; prudentes: quo, qui est cōtentus, vñatur. Eloquens verò, qui nō approbationes, solū, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat mouere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, vt ei turpe sit quicquā aut spectari, aut audiri libentiū. Hæc Cic. in Oratore. Quare cū Aristoteles, qui auream fundit flumē orationis: cūm Theophrastus qui à diuinitate loquēdi nomē inuenit: cūm Isocrates, quem eloquentiæ patiē Cicero appellat: cum Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur: cum Cicero, qui primus cūm Græcorum gloria Latinè dicendi copiā exequauit: hanc eloquentiæ partem tanti fecerit, eam nobis summa debemus industria, summo etiam studio cōparare.

De tribus generibus dicendi.

C A P . L I .

Cicero in Orat. **P**Erspicum est aliud dicēdi genus in paruis causis, aliud in modicis, aliud in graibas desiderari. Nec solum varia in **Quin. lib.** causæ varium dicendi genus efflagitant: sed diuersæ orationis partes diuersam quoque orationis formam postulant: Quod cām ita sit, quid sint genera dicendi, & in quibus tum causis, tum orationis partibus ea sint adhibenda, dicamus. Tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus peræque debet florere excellens & perfectus orator. Vnū sub-

Cicero in Orat. 49. tile, acutum & tenue: Alterum vehemēs, copiosum, graue: Tertium est interiectum, intermedium, & quasi temperatū: in quo neq; est acutē superioris generis, nec vis posterioris Cūm autem oratoris tria sint officia, docere, mouere, & delectare: subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in fletedo versatur. In genere subtili forma debet esse orationis à vinculis numerorū libera & soluta: non tamen vaga, vt ingredi liberè non vt licenter videatur erare. Diligentia enim coamentandi verba prætermittenda est, & omnis insignis

Quin lib. 14.c.10.

In Orat. 468.

In Orat. 461.

signis ornatus remouendus. Ponentur tamen acutæ crebræque sententiæ : ornamenti verborum & sententiarum cum tropis verecundè parcéq; adhibebuntur : translationes tamen poterunt esse crebriores , nec tam crebræ tamen, quā in genere dicēdi amplissimo. Genius temperatum vberius est aliquanto & robustius, quām hoc humile, de quo dictum est: summissius autem quām illud, de quo dicetur, amplissimum. Huic omnia dicendi ornamenti cōueniunt, plurimumq; est in hac oratione suavitatis. In idem verborum cadunt lumina omnia, multa etiā sententiarum. Hoc in genere nerorum, vel minimum; suavitatis autem est vel plurimū At illud amplū, graue, copiosum , ornatū, vim profectō habet vel maximam : modò enim perfringit , modò irrepit in sensus , inserit nouas opiniones, euellit insitas. Hic Ora-
 tor & defunctos excitabit, vt Appium *In Orat.*
Cecum. Apud hunc & patria ipsa clama- *pro Cael.*
 bit, aliisqueq; (vt apud Ciceronē in Ora- *Orat. 1.*
 tione cōtra Catilinā in senatu) alloque- *Philip. 2.*
 tur. Hic & amplificationibus extolleret
 orationē, & vi superlationum quoq; eri-
 get, vt, Quæ Charybdis tam vorax ? &
 Oceanus medius fidius ipse: hic iram, hic

210   DE ARTE
misericordiam inspirabit: hic dicet, Te
vidit, & fleuit, & appellauit, & per omnes
affectus tractatur. His tribus generibus
vtetur orator ut res exiget, nec pro cau-
ſæ modo, sed pro partibus causæ. Magni
igitur iudicij, summae etiam facultatis
esse debebit moderator ille, & quasi tē-
perator huius tripattitæ varietatis Nam
& iudicabit, quid cuique opus sit: & po-
tērit, quocumq; modo postulabit causa,
dicere. **A**d causas tenues, cuiusmodi est
causa pro Cęcinna, submissum: ad gra-
ues, qualis est Rabirij, vehemēs: ad me-
diocres, ex quo genere est pro lege Ma-
nilia, temperatum dicendi genus accō-
modandum est. In eadem etiam oratio-
ne ad conciliandum quidem mediocre;
ad docendū verò atq; probandum sub-
tile & enucleatum; ad mouendum, gra-
ue debet adhiberi. Est enim eloquentis
proprium parua summisse, modica tē-
peratè, magna grauiter dicere Multum
etiam refert quę sit persona eius qui di-
cit, & eorum qui audiūt Non enim om-
nis fortuna, non omnis honos, non om-
nis auctoritas, non omnis, ætas, nec ve-
rò locus aut tempus aut auditor omnis
codem aut verborum genere tractādus,
est aut sententiarum. In omnibus etiam

rebus vidēdum est quatenus. Et si enim suus cuiq; modus est, tamen magis offendit nimium, quam parum: vnde sit ut eloquentiae, sicut reliquarum rerum fundamenrum sit sapientia. Hęc de eloquutione dicta sint. Nūc quoniā omnia cōformādæ & expoliēdæ orationis p̄cepta exposita sunt, ordine, ut instituimus, ad memoriam transeamus.

De Memoria.

C A P. L I I.

Memoria artem primum omnium instituisse ferūt Chium Simoni- *Cice. 3. de Orat. 53. Quin. lib. 16. cap. 2.*
dem. Cūm enim celebri & frequenti conuiuio interesset, de triclinio egressus est Ego egresso tricliniū supra conuiuias corruit, atq; ita contudit, vt cū eos humare vellent sui, non possent obtritos internoscere vlo modo. Tunc Simonides dicitur ex eo, quod meminisset, quo eorum loco quisq; cubuerat; demonstrator vniuersuisq; sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur, iuuati memoriam signatis animo sedibus. Quod suo quisq; etiam experimento credere potest. Nam cum in loca aliqua post tempus reuersi sumus, non ipsa agnoscimus tantum, sed etiam quæ

D E A R T E
in ijs fecerimus, reminiscimur personęq;
subeunt, nonnumquā tacitæ quoq; co-
gitationes in animū reuertuntur.

An memoria sit eloquentiæ ars.

C A P. L I I I .

ETIAM si memoria eloquentiæ cum alijs artibus sit cōmunis, tamen artificiosa memoria oratoriæ artis meritò pars existimatur. Nesciretur enim quanta vis eius esset, quanta diuinitas, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset. Non enim rerum modò, sed etiam verborum ordinem præstat; nec ea pauca contexit, sed propè in infinitum, ita ut in longissimis actionibus priùs audiendi patientia, quā memoriat fides deficiat. Nō immeritò igitur thesaurus eloquentiæ dicitur, cum exemplorum, legum, sapienter dictorum, benęq; factorum velut quasdam copias, quibus abundare, quásq; in promptu semper habere debet Orator, incredibilis eius vis repræsentet.

De artificio memorie.

C A P. L I V .

ARTIFICIUM igitur memoriat à veteribus traditum, locis cōstat & imaginib;: Itaque his, qui hanc ingenij partē exercent, loca multa prius animo

capienda sunt spacioſa, multa varietate
signata, illuſtria, explicata modicis in-
teruallis, ut ædium ferè magnarum, aut
alterius ædificij. Hæc animo diligenter
ſunt affigenda, ut ſiae cunctatione, ac
mora partes eorum omnes cogitatio
poſſit ordine percurrere. Plus enim quā
firma debet eſſe memoria, quæ aliam
memoriam adiuuet: Tum ea, quæ fue-
rint scripta, vel cogitatione comprehen-
ſa, ordine his locis ſunt commendanda,
ſignis, quæ memoriam eorum excitant,
notata. Ita fiet ut res ordine teneantur.
Exempli gratia, ſi ſit de nauigatione, re
militari, & agricultura dicendum, nauigati-
onis anchora, rei militaris gladius
vel ſpeculum, agriculturæ ſpicæ vel ſimi-
le aliquid imago eſſe potest. Hæ imagi-
nes ſupradictis locis ordine ſunt cōmit-
tendæ. Deinde, cum repetenda fuerit me-
moria, incipies ab initio loca recensere,
& quid cuiq; credideris reposces. Imago
enim cuiusq; admonebit, ut quamlibet
multa ſint, quorum meminiffe oporteat,
ſint ſingula connexa quodam choro. Sic
enim fit ut ordinem rerum & locorum
ordo cōſerueret, res autē ipsas reū effigies
notent. Utendum eſt autem imaginibus
aliquid agentibus, acribus, inſignitis,

quæ occurrere celeriterque percurrere animū possint. Loca quæ assūperis, egregiè, commoditerq; notare oportebit, ut perpetuò hærere possint. Nam imagines pro rerum varietate subinde sunt mutādæ, at loca perpetuò remanere debent.

Quid conferat hoc memoria artificium.

C A P. L V.

VT ad quædam prodelle hoc nō est negandum, ut si rerū nomina multa per ordinem audita reddēda sint, vel res diuersæ ordine complectendæ: sic in ediscēdis orationis perpetuæ verbis nihil ferè prosunt. Singulorū enim verborum imagines memoriae mandare, & inutile esset & infinitum. Si lögior cōpleteenda memoria oratio fuerit, proderit per partes ediscere. Non est autem inutile, quo facilius hæreant aliquas apponere notas, quarum recordatio commoneat, & quasi excitet memoriam. Illud neminem non iuuabit, ijsdē, quibus scripsērit chartis ediscere. Si tamen quis vnam maximāmq; artem memoriae querat, exercitatio est & labor. Multa ediscere, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie potentissimum est. Quantum autem natura studiōque valeat memoria, vel Themistocles testis est, quæ vnum intra

*Quin. lib.
xi. cap. I.
in extre-
mo capitis.*

annū optimè locutum esse Persicè constat: vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quo nationibus imperabat, traditur notas fuisse: vel Crassus ille diues, qui cū Asiæ præcesset, quinq; Græci sermonis differētias sic tenuit, ut qua quisque apud eū lingua postulasset, eadem sibi ius redditū ferret: vel Cyrus, quem omniū militū tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos quālibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memorię preceptis, restat, ut de pronunciatione dicam⁹.

De pronunciatione, & eius utilitate.

C A P. L V I.

Pronunciatio à plerisq; actio dici- Quin. lib.
tur, sed prius nomen à voce, sequēs 12. c. 53.
à gestu, videtur accepisse. Hæc autē pars cap. 3 da
est, quæ in dicendo vna dominatur. Sine Ora pag.
hac sūmus Orator esse in numero nul- 309.
lo potest, mediocris hac instructus sum- In Orat.
mos səpè superare. Nam & infantes 16. de
actionis dignitate eloquentiæ səpè fru Clar. 42
ctum tulerunt, & diserti deformitate & in
agendi multi, infantes putati sunt. Ut Ora. 17.
iam non sine causa huic primas dedis- Quin. lib.
se Demosthenes dicatur, cum roga- 11. c. 3.
retur quid in dicendo esset primum,
huic secundas, huic tertias. Est enīm

actio quasi corporis quædā eloquentia;
Cùm sit autē in duas diuisa partes, vo-
 cem, gestūmque, quorum alter oculos,
 alter aures mœuet, per quos duos sensus,
 omnis ad animum penetrat affectus,
 priùs de voce, deinde de gestu, qui voci
 etiam accommodatur, dicendum est.

De Voce. C A P. L V I I .

VOcis mutationes totidē sunt, quot
 animorum, qui maximè voce mo-
 uentur. Ita perfectus Orator, vt cumq; se
 affectum videri, & animū audientis mo-
 ueri volet, ita certum vocis admouebit
 sonum. Aliud enim vocis genus iracun-
 dia postulat acutum, incitatum ctebrò
 incidens. Aliud miseratio ac mœror: fle-
 xibile, plenum, incorruptum, flebili vo-
 ce. Aliud metus: demissum, & hæsitans &
 abiectum. Aliud vis: contentum, vehe-
 mens, imminens, quadam incitatione
 grauitatis. Aliud voluptas: effusum, leue,
 tenerum, hilaratum, ac remissum. Aliud
 molestia sine commiseratione: graue
 quiddam & uno pressu, ac sono obdu-
 ctum. Ac vocis quidem bonitas optanda
 est, non est enim in nobis, sed tractatur
 in nobis. Ergo bonus orator variabit &
 mutabit, omnēsq; sonorum, cui inten-
 dens, tum remittens, persequetur grad⁹.

Nec modò in diuersis rebus , sed etiam
in ijsdem partibus ijsdémq; affectibus,
quasdā non ita magnas vocis mutatio-
nes adhibebit. Nam varietas cum gratiā
præbet, ac reuocat aures, tum dicentem
ipsa laboris mutatione reficit.

De Gestu. CAP. LVIII.

VOCEM subsequi debet gestus , &
animo simul cum eo patere. Gestu
sic vtendum est , vt nihil in eo supersit.
Status erit eretus & celsus,rarus incel-
sus,nec ita longus , excursio moderata,
eāq; rara, nullamollitia cervicū, nullæ
argutiæ digitorum: non ad numerum
articulus cadens trunco magis toto se
orator moderabitur & virili laterum
flexione:brachij proiectione in conuen-
tionibus,contractione in remissis, pedis
supplosione in contentionibus, aut inci-
piendis , aut finiendis. Sed in ore sunt
omnia. In eo autem ipso dominatus est
oculorum. Animi enim est omnis actio,
& imago animi vultus est, indices oculi.
Hæc est vna pars corporis , quæ quo
animi motas sunt,tot significationes &
comutationes possit efficere. Nam oris
non est nimium mutanda species, ne aut
ad ineptias , aut ad prauitatem aliquam
deferatur. Oculorum igitur remissione,

tum coniectu, tum hilaritate, motus animorum significabimus aptè, cum genere ipso orationis. Est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

E P I L O G V S.

QVONIAM in his tribus libris breuiter, ut vires nostræ tulerunt, quid est Rhetorica, quod eius officium, atque finis dictum est: & de singulis eius partibus, earumque vi & præceptis est disputatum, illud solù nunc superest, ut omnes ad eloquentiam, quæ nihil aliud est, quam copiosè loquens sapientia cohortemur. Ex qua illi profectò maximos & uberrimos fructus percipiunt, qui eam ad Dei Optimi Maximi cultum, ac venerationem diligentissimè contulerint. Cui enim potius eloquentiæ studia cōsecentur, quam illi, qui ut hominis decus ingenium, sic ingenij lumen esse voluit eloquentiā. Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatus, cogitationesque nostræ semper euigilent, ut cum eloquentiæ, tum cæterarū artium studia patentि vitæ nostræ deseruant, Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenij sine ulla exceptione ornamenta debentur.

ΕΠΙΤΑΓΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΦΥΛΑΞΗΣ

INDEX.

ALPHABETICVS
*rerum memorabilium quæ in hoc
opere continentur.*

A

- A**busio, Græ. Catachresis
quid cum exemplis. 125
Abusio quomodo distin-
guatur à metaph. ib. & 136
Actionis, seu pronuncia-
tionis latus, & vtilitas. 215
Actionis primas partes in dicendo dedit
Demosthenes. ibid.
Actio est quasi corporis quædam elo-
quentia. ibid.
Adiuncta quid sint. 52
Adiuncta latissimè patent. ibid.
Adiūctio sit tribus modis, & quid sit. 152
Adiūctio, protozeugma & hypozeugma
comprehendit. ibid.
Aduersa quid sint. 41
Ægritudo quid sit. 33
Ænigma est obscurior allegoria. 118
Affectione vtilitas. 52. & 53
Affectus in exordio & peroratione sunt
frequentissimi: in narratione & con-
firmatione breuiores. 114

INDEX.

- A**ffectibus quomodo quis erit potentissimus. 115
Afficiatur necesse est Orator priusquam afficere conetur. ibid.
Alexandri Macedonis laus. 171
Allegoria quid. 137
Allegoriam Cic. permutationē, alij inversionem vocant. ibid.
Allegoria mixta in oratione frequens est. ibid.
Allegoriam respicit oratio, sed raro rotam. ibid.
Allegoriæ genus orationis speciosissimum quomodo fiat. ibid.
in Allegoria quid custodiendum. 138
Allegoria in quotidiano sermone est frequentissima. ibid.
Ambit⁹ magnitudo quę esse debeat 200
Ambitus mediocris quatuor ferè membris constat. ibid.
Amplificatio quid sit. 53
Amplificatio quomodo conficiatur. ibi.
Amplificatio à definitionibus cōglobatis. ibid.
Amplificatio à consequentium frēquētatione. 54
Amplificatio à contrariarū rerum conflitione. ibid.
Amplificatio à dissimiliūm rerum conflitione. 56

INDEX.

- Amplificatio à causis cōglobatis, &c. 57
Amplificatio à similitudine & exēplo. 58
Amplificatio à fictis personis & mutis
rebus, magnam vim habet. ibid.
Amplificando adhibenda sunt quæ ma-
gna habentur. 60
ad Amplificandum tria sunt genera vſu
magnarum rerum, ibid.
Amplificatione quomodo & quām va-
riè vtendū. ibid. & 61
Anadiplosis Lat. Conduplicatio quid.
146.
Anadiplosis multis modis cōficitur. ibi.
Anaphora Lat. Repetitio quid. 145.
Animi laus vera est, ceterarum rerum
leuior. 149.
Animus maximè voce mouetur. 216.
Annominatio, Grēc Paronomasia quid.
154.
Annominatio multis & varijs fit ratio-
nibus. ibid.
Antecedentia quæ dicantur. 43
Antecedentia quomodo ad adiunctis
distinguuntur. ibid.
Antipater Sidonius solitus est versus ex
tempore fundere. 204
Antitheton Lat. Contrapositum, vel
Contentio, quomodo & quot modis
fiat. 157

INDEX.

- A**ntonomasia , Latinè pronominatio
13.
Antonomasia quomodo ab Epitheto
differat. 134
Apposiopesis, Lat. Reticentia vel inter-
ruptio quid, & quos ostendat affe-
ctus. 166
Apostrophe, Lat. auerfio, quid. 166
Appositum Græ. Epitheton quid. 135
Appositorum usus in oratione modera-
tus, ibid. & 134.
Aptè dicere quanti sit momenti. 206
Aptè & compositè sine sententijs dicere
insania est, sententiosè verò sine ve-
borum ordine & modo infantia. 207
Argumentum quid fit. 33
Argumentatio quid. 34
Argumentatione pressius Dialectici,
quam Oratores utuntur. ibid.
Argumentatio oratoria quid, & quo-
modo conficiatur. 99
Argumētatio quatuor habet partes. 101
Argumentationes oratoriæ quomodo
tractandæ. 113
Argumentatio quò vberior & suauior,
et credibilior. 114
in Argumentis varietas est adhibenda.
ibid.
Argumēta quomodo debeat collocati. 98

INDEX.

- Argumentis vitiosus numquam locus
esse debet.   ibid.
Argumenta vel insita, vel assumpta. 34
Argumenta insita & remota quæ. ibid.
Argumentorum insitorum loci sunt
sex decim.   ibid.
Argumenta assumpta sunt sex. 35
Argumentum à Definitione.   ibid.
Argumenta à partium distributione. 37
Argum. à notatione, & à coniugatis. 38
Argumentum à genere.   39
Argumentum à forma.   40
Argumentum à similitudine.   ibid.
Argumentum à dissimilitudine.   ibid.
Argumentum ab aduersis.   41
Argumentum à priuantibus.   ibid.
Argumentum ab adiunctis.   42
Argumentum ab antecedentibus.   43
Argumentum à consequentibus.   ibid.
Argumentum à repugnantibus.   44
Argumentum à fine.   45
Argumentum à causa efficienti,   ibid.
Argumentum à forma.   48
Argumenta à materia.   46
Argumentum ab effectu.   ibid.
Argu. à maioribus ad minora 47. & 49
Argum. à minoribus ad minora.   38
Argumentum à partibus.   ibid. & 49
Argumentum à remotis.   46

INDEX.

- A**rgumenta à remotis arte tractantur, & testimonij nomine comprehenduntur. ibid.
Argumenta remota quæ sunt. ibid.
Argumentorum modus qualis. 52
Aristoteles versum in oratione vetat esse, numerum iubet. 284
Arist aureū fundit orationis flumē. 207
Ars quid sit, & eius materia. 19. & 20
Artium cæterarum materia à Rhetori-
cæ materia quomodo differat. 21
Ars ubicumque ostentatur, varietas ab-
esse videtur. 161
Asyntheton Lat. dissolutio, quid. 152
Assumptio quid. 101
Assumptionis approbatio. ibid.
Athenienses omnium doctrinarum in-
uentores. 123
Auditor quomodo reddatur benevolus
82
Auditor quomodo fiat docilis. ibid.
Auditor quomodo fiat attentus. ibid.
Aurium & oculorum in varietate simi-
litudo. 176
Aurium iudicium est superbissimū. 183
BEnedicere quid. 19
Benedicere certis terminis non te-
netur. ibid.
Bene-

INDEX.

- Benevolentis auditoris quomodo concilietur. 83
 Bona animi quæ. 65
 Bonarum artium studia ad quem pertineant. 66
 Bonis alijs corporis forma excellit. 65
 Bonus Orator variabit omnes sonorum gradus. 216
 Brutum seruatorem patriæ, Antonium verò proditorem vocat Cicero. 55

C

- C**æsaris laus, & virtutes. 69
 Catachresis Lat. Abusio, quid cum exemplis. 135
 Catachresis à metaphora quomodo distinguatur. 136
 Causa, vel Controversia Græ. hypothesis quid. 22
 Causarum tria genera. ibid.
 Causarum quatuor genera. 44
 Causa efficientis quid. 45
 Causæ efficiens vis qualis. ibid.
 Causarum genera magnam suppeditant in scribendo copiam. 46
 Causarum iterum genera quinque. 85
 Certa quæ dicantur, & quæ pro certis habeantur. 99

INDEX.

- Cicero in perorando fuit vehementissimus. 116
- Circumscrip^{tio} quid sit. 188
- Clausulae maxime concinnitatem desiderant. 193
- Clausulae Versum non conueniunt clausulis cur sint variandæ. Ibid.
- Clausulae cur sint variandæ. Ibid.
- Clausulis in pedes aptiores. 194
- Cellocatio quid. 178
- Communicatio figura quid. 164. 165
- Communicatio Gr̄ Nekathesis, quid. 158
- Compar. Gr̄. Isocolō, quid & quomodo fiat. 156
- Comparatio tripliciter tractatur. 47. 48
- Comparatio præstantium virorum in laudatione præclara est. 69
- Complexio figura quid. Ibid.
- Complexio alia Ciceroni est. Dilemma, vulgo syllogismus cornutus. 110
- Complexio falsa duobus modis diluitur. Ibid.
- Concessio quid sit. 170
- Concio capit omnem vim orationis 79
- Conduplicatio Gr̄. Anadiplosis quid. 146.
- Conduplicatio varijs modis conficitur. Ibid.
- Confirmatione quomodo utendum. 92

INDEX.

- Confirmatio continet in se totam spem
vincendi. ibid.
Confirmatio dupliciter accipitur, & quid
sit. 111. 112. reliqua quære in Lit.R.
Refutatio, ut plura.
Conformatio figuræ. 144
Coniugata eadem, & prima quæstio, &
discrepacio est extrema. 93
Coniugata quæ dicantur. 38
Coniuncta non coherent necessariò his
quibus adiuncta sunt. 42
Consequentia quid sint. 43
Consilio quæ geruntur optimè expe-
diri. 101
Consilio mundus gubernatur. ibid.
Constitutione causæ cognita, facile sa-
tis fit oratoris muneri. 93
Constitutiones sunt tres. 95
Consulis laus. 57
Consultatio est pars causæ. 23
Consuetudo & usus quantum valcent.
205
Contrapositum seu cōtentio quot mo-
dis fiat. 157
Contrariorum genera quatuor. 41
Contraria contrariorum sunt conse-
quentia. 42
Controversia in scripto existit quatuor
modis. 96

INDEX.

- C**ontrouersia ambigui, & contrarium
legum. ibid.
Controuersiae scripti semper in quali-
tatis statu versantur. ibid.
Conuersio, Græ. Epiphora quid. 135
Correctio quid, estq; verborum & sen-
tentiarum figura. 164
Crassus, Cyrus & alij quantum memo-
ria præstiterunt. 315

D

- D**ætylus pes in humili & ampliori
oratione frequens. 241
Definitio quid. 35. & 36
Definitionum multa genera & præce-
pta. 36
Definitionis modus quis. ibid.
Definiēdi facultas necessaria oratori. ib.
Definitio inuolutum euolutum. ibid.
Definiunt sàpè Oratores & Poëtæ per
translationem. 37
Definitio perfecta raro ad amplifican-
dum adhibetur. 36
Deliberationis partes suasio, & dissua-
fio. 23
Deliberatio tempus futurum spectat ib.
Deliberationis finis. ibid.
Deliberationis modus & finis. 79

INDEX.

- Deliberatio tollitur si quid effici non
     potest.   ibid.
 Deliberantium animi diuersi.   83
 Deliberantibus mores præcipue in-
     tuendi.   ibid.
 Deliberatio priuata narrationem nun-
     quam exigit.   61
 Demonstratiui generis laus.   62
 Demosthenes cur oratorum princeps
     iudicetur.   161
 Demostheni summa vis eloquentiaz
     conceditur.   181
 Deprecatio, vel obsecratio quid.   175
 Dichoræus in clausulis optimè sibi iù-
     gitur.   195
 Dicere quid sit.   19
 Dicere non habet definita regione.   11
 Dignitas suasori quaæ colligenda.   78
 Diligentiaz vis.   30
 Diligentia omnis minutæ est.   61
 Dilemma quid sit.   110
 Dilemma unde dictum, & quomodo co-
     venerendum.   ibid.
 Dilemma alias complexio & syllogis-
     mus cornutus.   ibid.
 Dilemma quomodo conuertatur in ra-
     tiocinationem perfectam.   ibid.
 Discrepanzia scripti & voluntatis.   96
 Disputatio Gr. A lyto ac hypozeugmeno

INDEX.

- quid sit. 153
Dispositio quid sit. 34
Dispositio orationis pars quid. 81
Dispositionis præcepta oratori utilia &
     maxime necessaria. ibid.
Dispositioni, ordo qualis in propositione
     seruandus. 82
Dissimilitudinis argumentum. 50
Dissolatio, Græ. Dialyton, quid. 152
Dissolutio non in singulis modò verbis
     fit, sed etiam in sententijs. ibid.
Dissolutionis & Polysyntheti unus est
     fons. ibid.
Distributio Græ. Metismos, quid. 172
Dochimus semel positus quovis loco
     aptus. 294
Dubitatio, Græ Diaporesis, quid. 164

E

- E**ffecta quid sint, & eorum genera
     quatuor. 96. 7
Effecta cognitis causis, & cause cognitis
     effectibus facilè intelliguntur. 47
 ab Effectu argum. dēq; eius forma &
     materia. ibid.
Efficiens causa quid. 44
Eiusdem generis verba quæ. 25
Elocutio pars Rethorice quid. 25

INDEX.

- Elocutio oratōris quidam. 118
sine Elocutione omnia alia superuacua
sunt. ibid.
in Elocutione quatuor spectanda. 119
Eloquentiæ dignitas. 25
Eloquentiæ fundamentū sapientia. 257
Eloquentia cum probitate iungenda. 21
Eloquentia membra quinque. 25
Eloquentia natura, arte & exercitatio-
ne comparatur. 26
Eloquentia absque studio & ardore
amoris parari non potest. 30
Eloquentia est copiosa loquens sapien-
tia. 55
Eloquentia vult esse locuples & spatio-
sa. 112
Eloquentia oratoris, inuentio verò, ac
dispositio prudētis hominis sunt. 218
Eloquens est, qui ita dicit, ut probet, ut
delectet, ut flectat. 119
Eloquens omnibus rebus debet excel-
lere. 210
Eloquendo nomen accepit orator tam
apud Græcos quā apud Latinos. 118
Eloquentiæ origo est verbi delectus.
119
Eloquentiæ omnis laus continetur in
apiè atque ornatè dicendo. 110
Eloquentiæ thesaurus memoria. 211

INDEX.

- Emphasis Ciceronis significatio quid.
188.
- Enthymema est syllogismi pars, vel imperfectus syllogismus. 103
- Enthymema est bipartita argumentatio. ibid.
- Enthymema optimum est expugnabitibus. ibid.
- Enthymema quare dicatur oratorius syllogismus. ibid.
- Enthymema unde dictum. 104
- Enumeratio laudatori nonnumquam, suasori non sàpè, accusatori sàpius quam reo, est necessaria. 116
- Enumerationis duo sunt tempora. ibid.
- Enumeranda si quæ sunt cum pondere, & varietate id fieri debet. 117
- Epicherema Græc. syllogismus, Lat. Ratiocinatio dicitur. 107
- Epicherema quibus constet. ibid.
- Epicherema quomodo G. appellant. ib.
- Epicherema est aliquando breuiter comprehensa ratiocinatio. ibid.
- Epicheremate quomodo utendum. ibi. in Epidictico genere omnia sunt circumscripsè dicenda. 202
- Epichonema quid. 175
- Epiconema, Lat. conuersio quid. 145
- Epitheton; Lat. appositorum, ab Antono.

INDEX.

- masia quomodo differat. 133
Epithetis quomodo & quando in oratione utendum. ibid.
Epitheton non est tropus. 134
Erotesis, Lat interrogatio, quid. 161
Etymologia, Lat. Notatio. 38
Etymologia oratoribus & poëtis est familiaris. ibid.
Ethopœia, Cic. effigie, & notatio, quid. 167.
Exclamatio quid. 175
Execratio quid. ibid.
Exemplorum vis maxima est ad persuadendum. 79
Exemplum est inductio imperfecta. 106
Exemplum argumentationis par est. ib.
Exemplum quomodo differat à ratione, inductione, & Enthymemate. ibid.
Exemplum ex vna re singulari aliam inducit. ibid.
Exercitatio dicendi perfectionem consummat. 30
Exercitatio est maxima memorie ars. 214.
Exordium quid sit. 82
Exordium tribus rebus constat. 83
Exordium in duas partes diuiditur. 86
Exordia qualia esse debeant. 87

INDEX.

- in Exordio leniter est alliciendus audi-
tor, si obsequi 33 obsequi apud ibid.
Exordij vitia septem... subnotis ibid.
Exordium in genere iudiciali, & vnde
sumendum. 8,
Exordio non semper vtendum in iudi-
cio. 33 iudiciorum apud ibid.
Exordium in exornatione & delibe-
ratione quale esse debeat, ibidem &
90.
Exordia in exornatione sunt maximè
libera. 90
Exordia in deliberatione vel nulla sunt,
vel brevia. ibid.
Exornationis partes duæ. 23
Exornationis tempora, præsens & præ-
teritum. 33 obsequi apud ibid.
Exornationis finis. 33 obsequi apud ibid.
Exornatio quale genus amplificationis
requirat. 60
in Exornatione animi motus leniter
tractantur. ibid.
Exornatio maximè idonea ad scriben-
dum. 61
Exornationis præcepta multum confe-
runt ad deliberationem. 71
Experimentum est velut quoddam ra-
tionis testimonium eccl. ni insub. 79
Externæ in homine quæ dicuntur. 64

INDEX.

F

- F**iguræ quæ vocum habent simili-
tudinem, aures in se præcipue
vertunt. 143
- Figutarum & troporum discriminem. ibi.
- Figutatur oratio tam verbis proprijs
quam translatis. ibid.
- Figuræ vel sunt in verbis, vel in senten-
tijs. ibid.
- Figuræ verborū quid:quomodo à figu-
ris sententiārum distinguantur. 144
- Figurarum numerus & nomina variè
ab authoribes traduntur. ibid.
- Figuræ verborum tribus maximè sunt
modis. ibid.
- Figuræ quæ sunt per adiectionem. 145
- Figuræ verborum quæ sunt per detra-
ctionem. 151
- Figuræ verborum plures in eandem
sententiam sæpè cadunt. 158
- Figuræ verborum quid conferant ora-
tioni, & quid eis cauendum. 160
- Figuræ verborum non sunt multæ, non
iuncto, non frequentes. ibid.
- Figuræ sententiārum quid:æquè mato-
res quam verborum. 161
- Figutarum & troporum numerus qua-
re incertus. 143
- Finis Rhetoricæ qualis, 20

INDEX.

Finis quid sit.	45
à Fine argumentum.	ibid.
Firmamentum quid sit.	95
Forma quid dicitur.	34
Formæ argumentum.	ibid.
Forma quid sit.	45
Forma vel artificiosa est, vel naturalis.	ibid.
à Forma argumentum.	46
Fortitudo quid sit.	66

G

G enus quid sit.	39
Generis partes dicuntur formæ. ib.	ib.
à Genere argumenta.	ibid.
Generis demonstratiui laus.	62
Genera causarum quinque.	85
Genera quatuor sunt, quæ controuer-	
siam in omni scripto facere possunt.	
96. &c 97.	
Genus orationis speciosissimum est,	
quod constat allegoria, similitudine,	
& translatione.	137
in Genere epidictico omnia sunt cir-	
cumscriptè dicenda.	202
Genera dicendi sunt tria, & in quibus	
versentur.	208
Genus dicendi eligendum est, quod &	

INDEX.

- qualc. 183. & 184
Genus dicendi graue vim habet maximam. 109
Generibus illis tribus quomodo utendum. 207
Gestus oratoris quales esse debeant. 217
in Gestu quæ sint vitanda. ibid.
Gradatio quid, & eius exempla. 150
Gradus communitatis quales. 77
Græcis magis concessum est fingerre,
quàm Latinis. 124

H

- H**istoriæ laus. 53
Hiulca nonnumquàm decent. 81
Hypallagen vocant Rethores metonymiam. 131
Hyperbaton, id est, transgressio. 140
Hyperbaton solis poëtis conceditur. ib.
Hyperbaton quando non est corpus.
140.
Hyperbole est superlatio. 141
Hyperbole non debet esse ultra modum. ibid.
Hypothesis, Lat. Causa vel controuersia.
Hypothesis { quomodo ad thesim reuocanda sit. ibid.

INDEX.

- Hypothyrosis est Cic. demonstratio,
quid. 161
- Homerus propter excellentiam com-
mune Poëtarum nomē fecit suū. 103
- Homerum multæ ciuitates suū ciuem
esse dicunt. 253
- Hominum genus ad honestatem na-
tum. 73
- Hominum duo sunt genera. ibid.
- Homo ad intelligendum & agendum,
non ab voluptatē & paſtū natus. 53
- Homo generosissimus est, qui virtute
maximè excellit. 104
- Homoioptoton, Lat. similiter cadens,
quid, estq; in nominib⁹ & verbis. 154
- Homoioteleuton, Lat. similitet desinēs
quid, & quomodo ab homoioptoto
differat. 155
- Honestatis magna est pulchritudo. 74
- Honestum quod est, id solum bonum
est. 117
- Honesta apud honestos obtinere faci-
lē est. ibid.
- I
- Ambus pes in humili oratione fre-
quentissimus. 172
- Imagines memoriae cuiusmodi esse

INDEX.

- oporteat. 14
Imagines singulorū verborū memorizare mandare inutile est, & infinitū, ibid.
Imitatio vel arti, vel exercitationi subjici potest. 26
Incisum, Græ. Comma, quid: & incisum dicere quid. 185
Inductio quid. 104
Inductione Poëta vehementer detestantur, in Inductione quæ cauenda. ibid.
Infinitum inest in definitio. 13
Ingenium maximam vim ad dicendum affert: & de oratoris ingenio. 25
Ingenio disciplinis exulto nihil ferocius. 52
Ingeniorum, & segetum similitudo. ibi.
Initia versuum initijs orationis non coueniunt. 194
Insignatio quando sit necessaria. 86
Interrogatio, Græ. Erotesis, quid & de eius vsu. 161
Interruptio, Græ. Parenthesis quid. 171
Inuentio quid sit. 33
Inuenisse non est existimandus, qui sine iudicio inuenit. 25
Ironia quid sit. 138
Ironia, illusionē, inuersionē, dissimulatiōnem & permutationem vocat ibi.

INDEX.

- I**ronia, quæ inter sententiarum exhortationes numeratus, differtque ab ea,
 quæ est tropus. 172
Isoculum, Lat. Compar, quid. 156
Isocrates eiusque discipuli, quod vocales fugerint, reprehensi sunt. 181
Iudicij partēs accusatio & defensio. 23
Iudicij finis est quæstio iustorum, & iniustorum. ibid.
Iudicium non est Rhetoricæ pars. 26
Iudicium laus est cum utilitate causæ iungenda. 29
Iudicatio unde nascatur, & quomodo constituatur. 95
Iudicia ab Oratoribus ad Iurisconsultos translata. 50
Instantia qualis esse debeat. 180
Iustitia quid, & eius partes. 66

K

- K**atachresis Lat. abusio, quid sit. 135
Klimax Lat gradatio, quid. 150

L

- L**achrymæ quantum in oratione valeant. 115
Laus hominum quomodo in tria tempora diuidatur. 63
Laus hominis unde petenda. ibid.
Laus magna est cylissi sapienter causas aduer-

INDEX.

- aduersos. 68
 in Laudatione quæ res ponendæ. ibid.
 Laudem afferūt liberi parentibus, vrbes
     conditoribus, inuēta inuētoribus. 71
 Laus vrbiū qualis. ibi.
 Licentia, Græ, parthisia quid. 169
 Locus quid, & quare loci ab Aristotele
     propositi. 34
 Loci argum. insitorum sexdecim. ibid.
 Loci naturalis, & topici similitudo. 51
 Locorum usus & utilitas magna. ibid.
 Loci multa meditatione parati esse de-
     bent. ibid.
 Loci sunt argumentorum notæ. ibid.
 Loci ad probandum, & ad mouendum
     materiam præbent. ibid.
 Locos in mente & cogitatione desigere
     utileissimum est. 98
 Loca artificialis memoriarum cuiusmodi
     esse debent. 213
 Locis ad memoriam quomodo uten-
     dum. ibid.

M

- M**ateria oratoris est quæstio. 21
 Materia quid sit. ibid.
 Membrum, Græ, Colon, quid. 186
 Membrum dicere quid sit. ibid.
 Membra in oratione cuiusmodi esse de-
     bant. 205

INDEX.

- M**embris quæ carpitur oratio longissimè aliquando excurrit. ibid.
Membratim quando, & quomodo circumscriptè dicendum. 225
Memoria quid sit. 222
Memoriæ artem Simonides Cuius instituit. 211.212
Memoria artificiosa eloquentiæ pars est. 212
Memoria est eloquentiæ thesaurus. ibi.
Memoriæ artificium constat locis, & imaginibus. 113
Mentis & materiæ inflammandæ similitudo. 115
Metalepsis. Lat. transumptio. 136
Metalepsis rarissimus tropus, & maxime impropus. ibid.
Metaphora Lat. trāslatio, quid. 125.126
Metaphoræ vis omnis quadruplex ibid.
Metaphoræ multæ Poëtis permisæ, quæ oratoribus non conueniunt. 128
 de Metaphora, vide plura intrâ in verbo Translatio.
Metonymia Lat. denominatio quid. 131
Metonymiam Rhetores hypallagē vocant. ibid.
Motus quid sit. 33
Minori apparatu apud sapientes dicendum. 76

INDEX.

- Modus definitionis quis sit. 35
 Modus & forma verborum in oratione. 183
 Monosyllaba, multa non sunt continuanda. 182
 Mors etiam laudatur prestatissimorum virorum. 69
 Motus quatuor sunt genera, partes singularium generum plures. 33
 Musici & Oratoris exercitati similitudo. 206
- N**
- Narratio quid sit. 90
  - Narratio debet esse brevis, aperta, & probabilis. ibid.
  - Narratio iucunda sit & suavis. ibid.
  - Narratione quando & quomodo sit utendum. ibid.
  - Natura maximam vim ad dicendum effert. 206
  - Naturae dona sunt arte meliora. ibid.
  - Naturae notatio peperit artem. 18
  - Negativa sunt valde contraria agentibus. 42
  - Necessarium dicitur etiam id quod magni interest. 68
  - Notatio, Græ. Etymologia dicitur. 38
  - Notatione sepe videntur Oratores & Poëtz. ibid.
  - Notatione argumentum. ibid.
  - Numerosæ orationis quis inuentor, & an inuenta. 185

INDEX.

- Numerosa oratio, & poëma eisdem per-
dibus temperantur. 187
- Numerus oratorius, Græcè Rhythmus,
quid: numerus poëticus metrum di-
citur. 186
- Numerosa oratione yti difficilis est
quam versu, ibid.
- Numerus in qua parte ambitus esse de-
beat. 190
- Numerus orationis cum semper est idē
maxime vitiosum. 194
- Numerosum in oratione quid putetur.
198
- Numeros omnes in oratione permistos
esse sentit. ibid.
- Numerosa quando sua sponte efficiatur
oratio. ibid.
- Numerus membrorum cuiusmodi esse
debeat. ibid.
- O**ccupatio, aliàs præsumptio, Græ.
Prolepsis, quid. 163
- Occupationis genus quoddā est repre-
hensio. ibid.
- Oculi in legendō, & animi in dicendo
similitudo. 182. 183
- Oculorum, & otis maxima est vis in
actione. 217
- Officium Rhetorica quod. 19

INDEX.

- Officia quæ, & quibus anteponenda. 75
Opibus quomodo utendum. 65
Optimates qui sunt. 36
Onomatopœia Cic. est Nominatio: ea
Latinis vix permittitur. 134
Oratoris magna & preclara munera 20
Oratoris materia est quæstio. 21
Oratoris perfecti sapientia vniuersæ
Reip salutem contineri. 21
Orationes ornatissimæ quæ sunt. 24
Oratoris opera & munia qualia. 25
Orator fidem facit argumentis. 33
Oratori facultas definiendi est necessa-
ria 36
Orator definiet uberiorius quam Philoso-
phus. ibid.
Oratores & Poëtæ, sæpè per translatio-
nem definiunt. 37
Oratoris maxima vis est in affectibus
mouendis. 52
Oratori dicenti probabiliter motes ci-
uitatis sunt cognoscendi. 78
Oratoris & ducis in disponendo simili-
tudo. 81
Orationis quatuor sunt partes, & quare
in causa eis utamur. 118. & 119
Oratoriæ argumentationes quomodo
sint tractandæ. 113
Oratio nō sit syllogismorum & enthy-

INDEX.

- mematum turba conferta. opibid.
Oratio omnium regina rerum magnam
vim habet. . . . iup 115
Oratorem ipsam commouefi, caput est
ad animos auditorum mouedos. ibid.
Orator ab eloquendo nomine accepit. 118
Oratio quomodo ornatur. 110
Oratio figuratur tam verbis proprijs,
quam translatis. 142
Oratio non debet decrescere. 179
Oratio quomodo & quando suapre-
tura numerosa efficiatur. 198
Orationis, quæ membris constat, vis &
qualitas. 201
Oratione nihil magis tenerum & flexi-
bile. 204
Oratione numerosa quomodo ven-
dum. 202
Orationis & ceræ similitudo. 263
Ordinis obseruatio quid. 179
Partes virtutis quatuor. 36
Partium corporis & orationis simi-
litude. 81
Paronomasia Lat. Annominatio, quid,
& quam varijs rationibus fiat. 154
Paronomasia pondere sententiæ im-
plenda. 155
Permutatio seu inuersio Gre. Allegoria,

INDEX.

- quid sit. 137
 Periphrasis quid : ea Poëtis frequentissima est. 139
 Periphrasi contraria perissologia. 140
 Peroratio est extrema pars orationis. 14
 Perorationis partes & effectus. ibid.
 Permissio, Græc. Epitrophe, quid. 173
 Periodum multis nominibus appellat
Cicero. 197
 Periodi initium , medium & finis qua-
le. 163 164 197. 198
 Periodus habet mēbra minimum duo,
sæpè etiam tria. 196
 Periodus quid p̄iæstare debeat. 201
 Perorationes constant numerosæ ora-
tionis genere. 103
 Pedes duarū syllabarū sunt quatuor. 183
 Pedes trium syllabarum sunt octo. ibi.
ex pedibus pluribus est quod tres syllabas excidit. 179
 Pæon in oratione ampliori frequentissimus. 197
 Poëma est loquens pictura. 113
 Polyptoton Lat. traductio, quid. 150
 Polysyntheton quid. 150
 Polysyntheti & dissolutionis unus est
fons. 152
 Präiudiciorum tria sunt genera. 50
 Occupatio Græc. paralepsis, quid. 158

INDEX.

- Principia in exhortatione sunt maximè libera. 89
Principia in deliberatione vel nulla sunt, vel breviora. ibid.
Prudentia quid sit. 41
Pronominatio, Cic. Antonomastia. 133
Pronunciatio quid. 215
Pronuntiationis laus & utilitas. ibid.
Pronuntiationis duæ sunt partes. ibid.
Propositum, Græcè Thesis quid. 22
Propositi duo genera. ibid.
in Propositio fidem facit Orator. 32
Proposito quid sit. 100
Propositionis approbatio. ibid.
Prosopopœia magnam vim eloquentiæ desiderat. ibid.
Prudentia quid sit. 65

Q

- Quæstio est materia oratoris. 21
Quæstionum duo genera. 22

R

- Rationis & orationis similitudo. 31
Rationē quid orator appellat. 55
Ratio assertur à reo. ibid.
Ratione labefactatur firmamēto. ibid.
Ratio totius orationis ad iudicationem conferenda. ibid.

INDEX.

- Ratioeinationis quæstio qualis: 97
Ratiocinatio quibus constet. 100
Ratiocinatio Græcè syllogismus, & epicherema dicitur. ibid.
Ratioeinationis partes quæ fint. 101
Refutatio duplex. 112
Refutatio, & confirmatio eodem inuentionis fonte vtuntur. ibid.
Repugnantia differunt à contrarijs, & dissimilibus. 44
Reperita breuissimè sunt dicenda. 115
Repetitio Græcè Anaphora quid. 145
Rerum magnarum duplex genus. 52
Rerum vñu magnarum tria sunt genera ad amplificandum. ibid.
Rerum copia verborum copiam gignit. 120
Res gestæ ad cuiusque virtutis nomen & vim sunt reuocandæ. 22
Rhetorica quiq; cāque est à re. 19
Rheticæ officium, finis, dignitas & materia. 19. 20. 21
Rheticæ materia quomodo à ceterarum artium materia differat. 22
Rheticæ partes quinque. 25
Rhytmus quid sit. 186
Rhytmus constat spatio temporum, pēdes etiam ordine. ibid.

INDEX.

S

- S**Apientia quid sit. 65
Sapientiæ comites & ministri sunt
 Dialectica & Oratoria. ibid.
Sapiētia sicut cæteratum rerum, sic etiā
 eloquentiæ fundamentum, est. 211
Sapientia est confilium suum de maxi-
 mis rebus explicata. 79
Schemata Græ quæ vocent. 161
Seruij Sulpitij laus. 68
Similitudo quid. 40
Similitudo satietatis mater. 102
Syllogismus, vel epicherema Lat. ratio-
 cinatio. 100
Syllogismus quibus constat. ibid.
Syllog cornutus, est dilemma. 108
Syllabæ verbi prioris non sunt primæ
 verbi sequentis. 181
Sonoichiosis quid. 114
Synecduche tropus quid. 129
Synecdoches oēto modi ad quatuor re-
 uocantur. ibid.
Synecduche à metaphora quid differat.
 140.
Synecduche à Cic. Præcisio quid, &
 quomodo differat ab Aposioposi. ibi.
Synonymia quid, & quibus modis con-
 sidiatur. 149
Sorites quid, & vnde dicatur. 108

INDEX.

- Sorites vulgò dicitur augmentatio à
 primo ad ultimum. ibid.
 Sorites sàpè fallax. ibid. 109
 Sopiti quomodo resistendum. ibid.
 Status quid sit. 96
 Status unde nascatur, & unde dictus. ib.
 Status quomodo tractetur. 98
 Status tres, quid sint. 96
 Stylus dicendi magister. 181
 Suadendo vel dissuadédo tria sunt spe-
 cies. 74.75
 Sustentatio Græ. Paradoxon, quid. 168

TErretur facillimè leuissimi cuiusque animus. 75

- Tertium genus figurarum verborum
 quale. 153
 Testimonium quid dicatur. 50
 Thesin, Cic. propositum vocat. 24
 Trafimachus numerosè orationis in-
 ventor. 183
 Traductio, Græ. Polyptoton, quid. 147
 Translatio cùm frequētissimus tropus,
 cum longè pulcherrimus. 124
 Translatio Græ. Metaphora quid. ibid.
 Translationem genit necesse, hu-
 dicunditas celebrauit. 125

INDEX.

- Translatio & comparatio quomodo
differant.   126
- Translatio est quadruplex.   177
- Translatio quomodo sit.   ibid.
- in Translatione quæ fugienda.   128
- Translationum variæ species.   ibid.
- Translationis frequens usus erit in al-
legoriam & ænigma.   126
- Translatio durior quomodo mollienda.
ibid.   126
- Tres exercitus Pop. Rom. in bello Ciui-
li sunt interfecti.   57
- Tropus quid sit.   124
- Tropi numero sunt undecim.   ibid.
- Troporum & figuratum discriminem.   124

Varietas sup. T

- V**arietate res gaudent, & animus
nouis delectatur.   181
- Verba simplicia qualia.   121
- Verborum simplicium optima quæ. ib.
- Verba simplicia iudicio aurium sunt
ponderanda.   ibi.
- Verba inusitata.   123
- Verba nouantur quatuor modis.   124
- Verbo sensum claudere optimum.   123
- Verba in oratione non sunt ad pedes
dimensa.   ibid.

Vere

INDEX.

- Verecundia est omnium virtutum cū-
 stos. 65
 Versus in oratione si efficitur, vitium
   est. 191
 Vestis & translationis similitudo. 125
 Virtutis partes quatuor. 36
 Virtutis duplex vis. 71
 Virtutum singularum sunt certa quæ-
   dam officia. 65
 Virtus præstantis viri quæ sit. ibid.
 Virtus rebus difficilibus & arduis com-
   paratur. 105
 Vitia quæ in oratione numerosa vitan-
   da. 99
 Vocē qualem exigant motus animi. 216
 Vox quantum possit in oratione. 86
 Usus & exercitatio quantū valeant. 214
 Vtile quomodo consideretur. 76
 Utilitatis species quomodo commen-
   danda. ibid.
 Utilitas semper cum dignitate coniun-
   cta est. 77

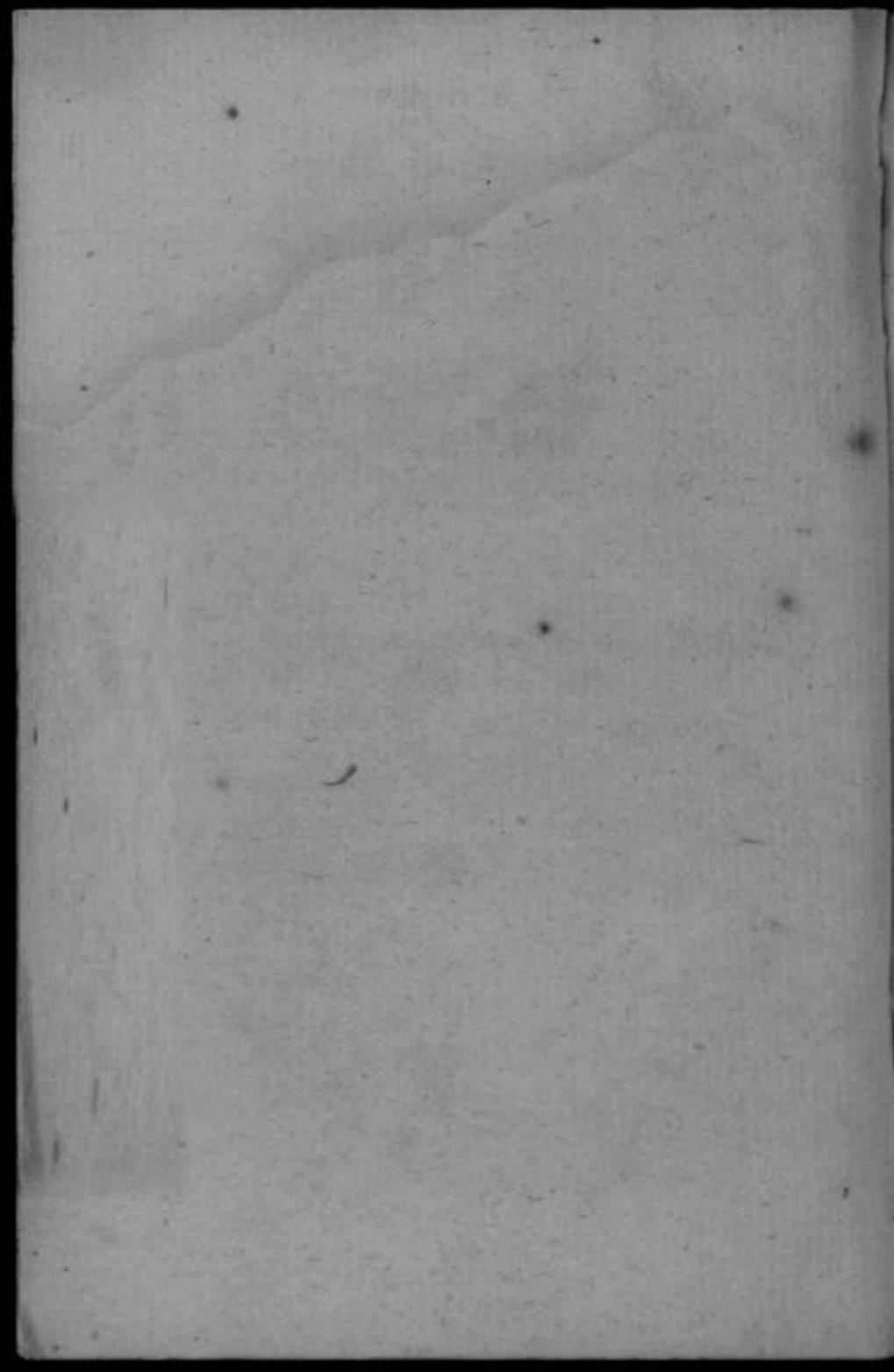
F I N I S.

ХІДНІ

Відмінність сільського хліба від міського
196 ^{мал. сільського}
Міжнародний зерновий фестиваль відбувся в
1967 році в Україні
1968 ^{в Києві} відбувся в Україні
1969 ^{у Києві} відбувся в Україні
1970 ^{у Києві} відбувся в Україні
1971 ^{у Києві} відбувся в Україні
1972 ^{у Києві} відбувся в Україні
1973 ^{у Києві} відбувся в Україні
1974 ^{у Києві} відбувся в Україні
1975 ^{у Києві} відбувся в Україні
1976 ^{у Києві} відбувся в Україні
1977 ^{у Києві} відбувся в Україні
1978 ^{у Києві} відбувся в Україні
1979 ^{у Києві} відбувся в Україні
1980 ^{у Києві} відбувся в Україні
1981 ^{у Києві} відбувся в Україні
1982 ^{у Києві} відбувся в Україні
1983 ^{у Києві} відбувся в Україні
1984 ^{у Києві} відбувся в Україні
1985 ^{у Києві} відбувся в Україні
1986 ^{у Києві} відбувся в Україні
1987 ^{у Києві} відбувся в Україні
1988 ^{у Києві} відбувся в Україні
1989 ^{у Києві} відбувся в Україні
1990 ^{у Києві} відбувся в Україні
1991 ^{у Києві} відбувся в Україні
1992 ^{у Києві} відбувся в Україні
1993 ^{у Києві} відбувся в Україні

ALVARE

TABVLÆ
RHETORICÆ
CYPRIANI
SOARII.

Sacerdote è Societate Iesu

SIVE.

TOTIVS AR
RHETORIC
ABSOLVTISSIMVM
Compendium.

TABLE
RHETORICA

CYPRIANI
SATORI

Sekolah, Societas Iesu.

SIAE.

TOTIAS ARTIS

RHETORICA

ABSTULITISSIMUM

Compendium.

TABVLÆ LIBRI I.

R H E T O R I C A
C Y P R I A N I
S O A R I I.

Sacerdotis è Societate Iesu.

Quid sit Rhetorica, quod eius officium, & finis.

CAPUT PRIMUM.

DEFINITIO. Est ars, vel doctrina
benè dicendi,

*Rhe-
tori-
ca.*

Quid sit Ars est, quæ constat quibus-
dam rebus, id est, præceptis co-
ars. gnitis, quæ unum finem spe-
ctant, & numquam fallunt.

Quomo dius dicant, potuerunt notari,
do facta ea quibus alij melius dicunt,
sit ars. quibus ars fieri potuit.

Quid sit Est optimis tententijs ver-
bene- bisque lectissimis dicere.

etate.

Officium, est appositè dicere ad persuadendum.
 Orato-
ris. Finis, est persuadere dictione.

De dignitate, & utilitate eloquentie.

CAP. II.

	Via semper floruit, & dominata est in omni libero populo.
Digna,	Quia nihil est iucundius auditu, oratione ornata verbis, & sententijs.
	Quia nihil est tam magnificum ac potens, quam animos hominum oratione conuertere.
	Consilia maximis de rebus explicat.
Elo- quentia sæpi.	Languentes animos excitat, Effrænatos coërcet, & cupiditatem frangit.
Vtilis,	Hortatur ad virtutem, reuocat à vitijs.
quia	Laudat bonos, vituperat malos, & consolatur mœstos.
	Et quod maiori est eius vis, ne quis ea abutatur, cō magis est cum probitate iungenda.

De materia Rhetorica. CAP. III.

Esta, in qua omnis ars versatur, ut medicinæ, morbi, & vulnera.

Artis
mater-
ria.

Quæ in omni arte est terminata, excepta dialectica & Rhetorica, quæ nullis terminis septæ tenentur.

Quare materia Rhetoricæ sunt omnia, quæ in disputationem cadere possunt, & quævis quæstio, ad dicendum proporsita.

De Quæstione. CAP. IIII.

Est du-
plex.Propo-
siti,
duo sūt
genera
Causa

Altera, quæ dicitur infinita propositum: Græcè thesis, cū aliquid generatim quæritur, vt, an philosophia sit perdiscēda.

Altera finita, Personas, loca, tempora, & negotia: vt An Socrates fuerit iure damnat' ab Atheniensibus.

Alterū cognitionis, cuius finis est scientia: vt, an Sol sit maior terra.

Alterū actionis, quod refertur ad aliquid efficiēdum, vt quibus officijs amicitia sit colenda.

Quæ transferunt etiā ad causas

rum tria Partes. Iudicij,
sunt ge- Deliberationis,
nera. Exhortationis, sive laudationis.

C A P. V.

Exor-	La ^o , & Tempus.	Honestas,	Dele-
natio-	Vituperatio.	Præses.	Moribus,
nis.	ratio.	Finis.	Statio,
Delib- Suasio.	Dissuasio.	Præteritum.	Turpi Spes.
era- bera-	Accusatio.	Tempus.	Refor-
tio- nis.	Futurum.	Utilitas.	mida-
Iudi- cij.	Defensio.	Impunitio.	Moribus.
		Imputatio.	Clemē-
			tia.

Quomodo hypothesis, ad thesim reuocanda sit.

C A P. VI

Consultatio, id est, quæstio infinita, est quasi pars causæ, id est, quæstionis finitæ ; quia in ea continetur.

Quò sit, ut quæstio vniuersa totas causas sæpè contineat.

Vreccce	An Aristotelis philosophia sit perdis-
quæstio	cenda, continet hanc,
hac si-	An Philosophia sit perdiscenda, qua-
nita.	nita, est infinita.

Vnde id, de quo est tota quæstio, traducendum est ad perpetuam, seu infinitam quæstionem.

Nisi cum de vero ambigitur, quod coniecturæ
queri solet.

Orationes, quæ latissimè vagantur
sunt orationes.

Finita renova- tur ad infini- tam: quia	<p>Et quæ de vniuerso genere dicuntur, valēt ad iudicium ferendum de singulis.</p> <p>Et quæ de vniuerso genere probantur, de parte etiam probari necesse est.</p> <p>Vnde excellens orator, semper, cùm potest, controversiam à personis, & tem- potibus auocat.</p>
--	---

De partibus Rhetorica.

CAP. VII.

Eloquentia partes sunt quinque	<p>I Nuentio quæ est excogitatio re- rum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem red- dant,</p> <p>Dispositio, est rerum inuentarum in ordinem distributio.</p> <p>Elocutio, est idoneorum verbo- rum ad sententiarum inventionem accommodatio.</p> <p>Memoria est firma animi rerum, ac verborum, ad inventionem pe- ceptio.</p> <p>Pronunciatio, est ex rerum, & verborum dignitate corporis, & vocis moderatio.</p>
---	---

I TABVLÆ

Iudicium non est sexta pars, sed tribus primis est p̄mixtum; quia nō inuenit, qui nō iudicat.	Inuenire, Disponere, Eloqui,
Sunt ergo quinque oratoris opera.	Memoria complecti, Pronunciare.
<i>Quibus rebus eloquentia comparetur.</i>	

C A P . V I I I

Quatuor rebus.	Natura, id est, donis à natura tributis. Arte, id est, præceptis. Exercitatione, Imitatione,	Inueniendum, Explicandum, Exornandum, & memoriæ mandandum, aptos Latera firma, Canorā vocem, Solutam linguā.
Natura præstat. Ex parte.	Animi, celestes motus, ad corporis,	Animi, celestes motus, ad corporis,
	Inveniendum, Explicandum, Exornandum, & memoriæ mandandum, aptos Latera firma, Canorā vocem, Solutam linguā.	Oris & totius corporis confor- mationem.

Quæ natura dona arte perfici, ac limari possunt.

Vnde, si quis his donis non sit ita instructus tamen dicēdi studium non sernat cūm etiā in re præstantissima mediocritas honori sit.

De Arte. C A P. IX.

Ars orta est ex animaduersione naturæ, id est, eloquentiæ naturalis. Quare non eloquentia ex arte, sed ex eloquentia ars orta est.

Vnde
Orta
sit ars

&
quid,
effi-
ciat.

Ars sola non efficit eloquentem: quia cum omnes artem habere possint, omnes possent esse eloquentes, quod non ita est.

Monet, quod omnia sint rese-
renda, quæ ad finem faciunt.

Ars ergo perficit, Indicat an recta Natura, quæ sunt sint, quæ habetur à Studio, à natura, Efficit ne fortui- Exercita- dum dicamus, & ut tione. semper parati simus.

Est itaque ars certior dux, quam natura.

De Exercitatione. C A P. X.

Effectus, perficit, & conseruat, quæ ars expoliuit in natura. Ut ilitas, sine ea nihil est egregiū, nihil perfectū: sine qua nemo eloquentiā assequetur.

Exer-
cita-
tionis.

Ratio,
sive
modus,

1. Sumatur causa tractāda simili-
lis earū, q̄ ad oratorē deferūtur.
2. Non dicatur exemplo: quia peruersè dicendo, discitut per-
uersè dicere.
3. Sumatur igitur spatiū ad co-
gitandum, ut acuratiūs di catur

{ 4. Sed præstat scribere , cum stylus
sit optimus dicendi effectus.

{ Est autem { Alia orationis,
exercitatio { Alia actionis,
triplex. { Alia memoriaz.

De Imitatione. C A P. XI.

VTilitas, quia sine ea nemo satis proficeret potest.

<i>Imi-</i>	{	Ratio,	Proponatur aliquis summus
			in arte imitandus, quem tota
<i>tatio-</i>	{	sive modus	mente intueamur.
			Quæ sunt in eo summa, diligenter prosequamur.
<i>nis.</i>	{		Qui hanc similitudinem as-
			sequi volūt, crebrò de magnis
			rebus scribant, & dicant.

<i>Imita-</i>	{	Sectum est.	Altera orationis, de qua di-
			Alteram actionis, quia omnis
<i>tio est</i>	{	duplex.	deformitas in agendo remo-
			uetur.

De Inuentione. C A P. XI.

P rimùm, inuenire ea quæ valeant ad fi-	{	dem faciendam ; quæ speciatim sit in

LIBRI I.

11

<i>Oratio- ris mu- nera duo.</i>	{	Alterū mo- uere ampli- ficando, quod sit in causis,	{	Molestia de malo. Metus,	{	Præsentis. Immi- nenti.
				Motus autē quatuor sūt species.		Voluptas, de bono. Cupiditas, de Venturo.
<i>Est ita que.</i>	{	Molestia, opinio recens præsentis mali. Voluptas, opinio recens præsentis boni. Metus opinio impendentis mali. Cupiditas, opinio venturi boni.	{	Opinio autem, est imbecilla assensio.		Venturo.

Quid inuenio, Argumentum, & Argumentatio.

CAP. XIII.

INVENTIO, est ex cogitatio argumenti.

ARGUMENTUM, est probabile inuentum ad faciendam fidem.

FIDES, est firma opinio, quæ argumentatione gignitur.

ARGUMENTATIO, est argumenti explicatio, quæ apud oratores est frequentior, quam apud dialecticos.

ARGUMENTA sumuntur ex locis.

LOCUS, est argumēti sedes, seu nota, qua in-
dicatur, quid in sc̄b° peruestigare debeamus,

Quotuplicia sunt Argumenta.

CAP. XIV.

Argumenta ¶ **I**n eo ipso de quo agitur, & ideo infita dicuntur: ut si probes eloquentiam esse expetendam, quia est ars bene dicendi.
Sunt. ¶ **E**xtrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur: ut si idem probes, quia Aristoteles id dixit.

De numero locorum.

CAP. XV.

I ntrin- seci, sūt sex de- cim.	A definitione, Partium enu- meratione,	A contrarijs. Adiunctis.
	Notatione, Coniugatis, Genere, & for- ma: Similitudine, & dissimilitu- dine.	Antecedentibus consequentibus. Repugnantibus. Causis, & effectis.
Extrin- seci, sūt sex de- cim.	L Extrin- seci, sunt sex.	A cō- poratione, <i>¶</i> Tabulæ, <i>¶</i> Iusjurandum, <i>¶</i> Tormenta.
		Maiorū. Minorū. Parium.

De Definitione.

C A P. X VI.

Defini-	Quid sit.	E st oratio, quæ id quod defini- tur, explicat quid sit: ut ista ora- tio.
		Doctrina benedicendi, quæ ex- pli- cat, quid sit Rhetorica.
Quo- modo fiat.	{	1. Inuenitur aliquid commune rei, quæ definienda est, & alijs rebus: ut doctrina, vel ars in definitione Rheticæ.
		2. Inuenitur aliquid, quo, id quod definitur ab alijs differt; ut est, be- nedicere, in allata definitione.

3. Latiūs definit orator, quam dia-
lecticus, & verbis non solum pro-
prijs, sed etiam translatijs.

Est autem definitio oratori necessaria: quia se-
pè, explicanda est res, de qua queritur.

Argumentum à definitione hoc modo du- citur.	{	Si vis probare ius ciuile esse utile, ipsum definias hoc mo- do:
		Ius ciuile est cognitio æqui- tatis,
{	{	At cognitio equitatis est uti- lis: igitur & ius ciuile.

T A B V L Æ
De Partium distributione.

C A P . X V I I .

Partium distributio est, cùm aliquod genus, siue totum in suas partes distribuitur: ut virtus siue honestum, in quatuor partes, in iustitiam, prudentiam, fortitudinem, & temperantiam.

In argumento à partium distributione sumendæ sunt omnes partes, ita ut nulla relinquatur.

Ut si velles probare calliditatem non esse virtutem, dices, calliditas non est iustitia, nec prudenter, nec fortitudo, nec temperantia, igitur nec virtus,

De notations.

C A P . X V I I I .

Notatio seu Etymologia, verborum originem inquirit.

Eâ sèpè oratores, & Poëtæ vtuntur, hoc modo.

Consul est, qui consulit patriæ: non igitur Piso consul, qui eam cuerit.

De Coniugatis.

C A P . X I X .

Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem: ut sunt quæ orta ab uno variè commutantur: ut sapiens, sapienter, sapientia.

Argumentum dicitur hoc modo: Cùm esset causa consularis, & senatoria, opus erat auxilio consulis, & senatus.

Item pietas laudanda, igitur, & qui pīè agit.

De genere, & forma. CAP. XX.

Genus est quod sui similes communione, quadam specie autem differentes, duas, aut plures continet partes.

Partes quas genus amplectitur, formæ dicuntur: ut virtus est genus: partes sunt prudentia, &c. vnde

Forma, est pars generi subiecta.

A genere sic sumitur argumentum, virtutis laus in actione consistit, igitur & prudentiæ laus in actione consistet.

A forma, quod iustitia est, vtique virtus est.

De similitudine, & dissimilitudine.

CAP. XXI.

Est quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile.

Ab ea sumitur argumentum hoc modo: Ut morbo affecti cibi suavitatem non sentiunt, ita auari gustum laudis non habent.

Ex dissimilitudine, seu differentia, hoc modo, si barbarorum est in diem viuere: nostra consilia sempiternum spectare debent.

Quid
surge-
num.

Simi-
lium-

mo.

De contrarijs.

C A P . XXII.

cōtra- riorū qua- tuor sunt gene- ra	Aduer- sa , quæ inter se maximè distant:	Bellum, Pax,	Bellū est perni- ciosum , igitur pax expetenda.
	vt	Argum. Virtus, vitium,	Virtus sequēda, igitur vitium fugiendum.
	Prudentia sunt, habi- tus, & eius priuatio:	Vita, mors,	Non sunt vlo- res mortis: Qui vitam non re- stituunt, si pos- sunt.
	vt	Argum. Lux , & tenebræ	
	Quæ inter se confe- runtur, sunt rela- ta:vt	Datum, ac ceptum, Argum. Dux, miles.	Si in accepto taus , erit etiam in dato. Si discere est honestum, ergo & docere.
	Negantia quorum vnum ne- gat alte- rum, vt	Hoc est, Argum. Hoc non est.	Est probus, quare non est improbus.

De Adiunctis.

C A P . X X I I I .

Adiuncta

Synt ea, quæ **T**empus locus, appa-
cum re sunt **r**atus, colloquia, rubor,
coniuncta, ut pallor, &c.

Latissimè patent **A**nimo, ut virtus, vicia,
quæ sumuntur ab **c**orpore, ut pulchritu-
do, deformitas, &c.

Argumentum, Vesperi visus est cum gla-
dio stipatus, &c. ergo occidit. Est incredibili
virtute constantia, & grauitate præditus,
igitur fœdera non rupit

De antecedentibus, & consequentibus.

C A P . X X I V .

Antecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt con-
sequentia, ut cum ipsis necessariò cohærent,
in quo ab adiunctis distinguntur,

Argum. Ortus est Sol, igitur dies est.

Consequentia sunt, quæ rem necessariò conse-
quentur, ut dies est igitur ortus est Sol. Luculen-
tam accepisse plagam, declarat cicatrix.

TABVLÆ

De repugnantibus.

C A P. XXV.

Repugnantia, neque certa lege, neq; numero
inter se diffident: qua ratione à contrarijs,
& dissimilibus discernuntur, vt amare, nocere &
lædere, repugnant.

Argum. amat illum, igitur non insectat ut con-
uicijs, non lædit.

De ea-s. C A P. XXVI.

Est, quæ sua vi efficit id, cuius est causa,
vt, iugis ardoris, cruditas morbi
Finalis, cuius gratia fit aliquid:
ut hominis beata vita.

Argum. homo est factus ad con-
templandum, ergo non ad patum.

Efficiens, è quo aliquid est: Sol
dijem efficit.

Argum. senectus caret poculis,
quare & temulentia,

Forma est ratione rei, & nota,
per quam res est id quod est, & ab
alijs distinguitur.

Arg. animus hominis est immor-
talis: igitur ad æternitatem beatæ
vitæ aspirat.

Materia est, ex qua, & in qua res
sunt: vt statuæ, æs. Arg. Corpus est
mortale ergo ab eo animus est se-
necundus.

CAN-
SA.Est
qua-
dru-
plex.

De Effectis.

C A P . XXVII.

SVnt ea, quæ orta sunt de causis, vt dies Sole.

Sunt numero totidem, quot causarum genera, cùm quævis causa suum habeat effectum.

Cognoscuntur per suas causas, quoniā quælibet causa suum ostendit effectum, vt bellum est effectus pacis, quæ est finis belli, dies Solis, homo corporis, & animi.

Argumentum sumitur hoc modo, Virtus parit laudem, ergo sequenda: voluptas infamiam gignit, igitur fugienda.

C A P . XXVIII.

AComparatione maiorum, si nō conuenit maius, neq; minus conueniet.

Vt, Clari ciues Saturnini, aliorū sanguine non se contaminarunt, imò honestarunt, igitur nec is qui Catilinam (qui fuit ciuium intercessor) occident.

Minorum, si quod minus videtur conuenire, conueniet etiam id quod magis,

Vt, Surgent de nocte latrones, vt homines ingluent: tu, vt te ipsam seruas non expetigisceris.

Effe-
ctus.

His
locus
tra-
cta-
tur.
tri-
plici-
ter.

Parium, qui locus nec elationem, nec summisionem habet, ut non lieuit Mamertinis fœderatis imperare nauim, ergo nec Tauromitanis fœderatis imperare licet.

De argumentis remosis.

C A P .   X X I X .

REmota, siue assumpta dicuntur sine arte, non quod sine arte tractentur, sed quod ea non patit oratoris ars.

Quæ Cicero nomine testimonij complectitur: sed Quint. diuisit in præiudicia testes, &c.

Argu-
menta.   { Quæ, ut ex se arte carent, ita eloquentiæ viribus sèpè allucuanda, & refellenda sunt.

Olim oratores cum causas in iudicijs agebant, quæ ad hoc genus rerum pertinebant mediata habebant: nec iudicijs ad iurisconsultos translatis, cognoscenda sunt, ad oratorum scripta intelligenda.

De præiudicijs, &c. testibus.

C A P .   X X X .

Præiudicio-
rū vis om-
nis tribus   { **R**ibus, quæ aliquando ex paribus causis sunt iudicatae, quæ exempla rectius dicuntur. Iudicijs, ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen du-
ctum

genetibus   etum est ut in Milonianis.
 continetur.   Aut, cum de eadem causa est
                    pronunciatum.
 De testi-   Olim oratores multa pro testibus,
 bus.   & contra testes dicebant, ut patet in
                    oratione pro Flacco.

Nunc iudiciorum mutata ratio, facit, ut ne is
 labor sit necessarius.

De usu & utilitate locorum.

M

CAP. XXXI.

Qui vult in dicendo excellere habeat locos:
 paratos, & expeditos.

Vbi res ad dicendū proponitur, inspiciendi sunt
 diligentes omnes loci, vnde argumenta sumuntur.

Quæ ei facilè occurrent, qui locos cogitatione
 secerit, & studium ac diligentiam adhibuerit.

Qui modus in argumentis adhibendis.

CAP. XXXII.

Hac argumentorum copia non est imprudē-
 ter utendum, & non solum inuenienda, sed
 etiā iudicanda sunt.

Si quidem non semper, nec in omnibus causis,
 ex iisdem argumentorum momenta sunt.

Vnde, leuia, aliena, & inutilia resecāda sunt: ha-
 beatur igitur tam iudicio selectus.

Et quia idem loci valent ad faciendam fidem & motum, & non facile, quæ ad mouendum affectus conferunt, cognoscuntur: de affectibus mouendis dicendum est.

D e affectibus.

C A P. XXXIII.

Maxima vis existit oratoris in hominū mentibus permouēdis, quod amplificatione sit, Amplificatio est graviōr quadā affirmatio, quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem.

Quæ verborum & rerum genere sit. De verbis dicitur cùm de elocutione agetur.

Rerum amplificatio sumitur ex locis, qui valēt ad fidem faciendam: à definitionibus congregatis, à consequentiū frequentatione, &c.

De locis unde sumuntur amplificationes.

C A P. XXXIV. ad XL.

A Definitionibus congregatis, cum aliquid varijs modis definitur ut, historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoria, & magistra vitae.

A consequentiū frequentatione, cum plura consequentia congregantur.

A contrarium rerum conflictione: vt inter
erteres homines fortissimis insidiari, stultissi-
mos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dor-
mientes vigilantibus.

A dissimilium & inter se pugnantium re-
rum conflictione vt in 2. Phil. O tecta ipsa
misera, &c. Eudem læderes & laudares, &
virum optimum, & hominem improbum es-
se dices.

A causis conglobatis, & his, quæ sunt orta
de caufis, cùm multæ causæ, & multa effecta
conglobantur.

A similitudine, & exemplo, cùm multa si-
milia frequentantur, & exempla congloban-
tur.

Quæ sint ad amplificandum adhibenda.

C A P . XI.

Natura, vt { *Diuina, cœlestia.* (tas,
Quæ habent causas occul-
Quæ sunt admirabilia in
terræ.

Si cau- { *visu hominum,* { *prosunt,* { *hominis-*
sa pati- { *vt sunt ea quæ* { *Obsunt,* { *bus.*

TABVLÆ.

<i>ad hi-</i>	<i>Horum</i>	<i>chari-</i>	<i>Deum,</i>	<i>Dicitur</i>	<i>Retinē-</i>
<i>beneur</i>	<i>tria sunt</i>	<i>tate</i>	<i>Parētes,</i>	<i>dis, A-</i>	
<i>magna</i>	<i>genera:</i>	<i>erga,</i>	<i>Patriam</i>	<i>missis,</i>	
<i>quorum</i>	<i>nam ho-</i>	<i>Amo-</i>	<i>Fratres,</i>	<i>Pericu-</i>	
<i>alia</i>	<i>mines</i>	<i>te ei-</i>	<i>cōiuges</i>	<i>lo amit</i>	
<i>sunt</i>	<i>mouen-</i>	<i>ga,</i>	<i>Liberos.</i>	<i>tendi.</i>	
<i>magna</i>	<i>tur aut,</i>	<i>Honestate virtu-</i>		<i>Iustitiae.</i>	
		<i>titis, & maximē.</i>		<i>Liberali-</i>	
				<i>tatis.</i>	

Quid in amplificatione seruandum.

C A P. X L I.

*In amplificatione nihil nimis enucleandum
est minuta est enim omnis diligentia, hic au-*
tem locum locus grandia requirit.

Vnde iudicio est opus, ut videamus quo ge-
nere, quāque in causa vtamur agendi **¶**

<i>In exorna-</i>	<i>Admirationem.</i>
<i>tione tra-</i>	<i>Expectationem,</i>
<i>stantur lo-</i>	<i>moueant,</i>
<i>ci, qui</i>	<i>& voluptatem.</i>
<i>In delibe-</i>	<i>Benorum, &</i>
<i>ratiōne.</i>	<i>Malorum,</i>
	<i>enumera-</i>
	<i>Vbi exēpla plu-</i>
	<i>tionēs.</i>
	<i>rimū valent.</i>

Ia iudiciis   Accusatote, quæ ad iracundiam.
 Lab   Reo, quæ ad miserationem per-
                       tinent.
 sed interdum ille ad misericordiā,
 hic ad iracundiam mouet.

*Cur quadam inuentionis præcepta ad causarum genera
dantur accommodata, & de dignitate exornationis.*

C A P. XLII.

{ E T si ex suprà dictis locis omnis ad om-
 nem orationem maneat Inuentio.
 Tamen facilitatis causa scorsim præcep-
 ta de singulis generibus dantur.

Est latum & spaciosum, quod non solùm
 ad homines laudandos, sed etiam animalia,
 & animâ carentia adhibeatur.

Nullum est genus hoc vberius ad dicēdū,
 aut quod vtili ciuitatib accōmodari possit.

Cōficitur hoc genus magis ad motus ani-
 milieuiter tractādos, quā ad fidē faciendam.

Proprium enim laudis est res amplificare,
 & ornare.

Genus exornationis

Ante vitam à ea	Patria. Parentibus Maioribus.	Respondit eorum virtuti. Nobilitauit ge- nus suis factis. Huc pertinent oracula, respōsa, & signa, quæ futurā claritatē indicarūt,
-----------------	-------------------------------------	---

TABVLÆ

		Educatio,	Habuit, benè
		Opes , di- uitiæ,	vſus sit , non superbè , &c.
		Potentia, Si	Non habuit,
		Propinqui,	patienter tulit,
		Gratia, &c.	vt vel amisit.
In vi-			
ta à	Corpo	Forma, quæ præcipuè lau-	
bo-	ris , vt	datur, cùm sit virtutis signū.	
nis.	sunt.	Viribus	sed horū leuior est
		Valetu-	laus: quā quæ à vir
		dine, &c.	tute proficiscitur.
Cap.	Animi ſeu à virtute	Virtus	Prudentia, quæ eſt
44.	qæ	cogni- tionis:	terum expetenda-
	vel eſt	vt	rum , & fugienda-
			rum scientia.
	—		
	cap. 45.		
		Sapientia,	Dia-
		quæ eſt reiū	lecti-
		diuinarum,	ca,
		humanarū	Elo-
		que ſciētia,	quæ-
		cuius comi-	tia.
		tes sunt,	
		Huc pertinent stu-	
		dia omnium bona-	
		rum artium.	
		Iuſtitia,	Religio
		quæ dat	in Deū.
		cuique	Pietas in
		ſuū, cu-	parētis.

	Actio nis, cuius par- ties sunt — Cap. 46.	cuius par- ties sunt { fortitu- do , quæ labores , & pericula cum ratione susce- pit.	Fides in rebus creditis. Latinas amicitia temperantia, quæ li- bidines frænat.
	Sumi- tur laus à loco virtu- tis. — Cap.47.	Sic cuique virtuti propria laus à proprio officio , & munere sumpta tribuatur. Si res gestæ laboriosæ , cum periculo, sine spe premij, & alio- rum causa sumptæ laudentur. Si aduersi casus patienter , & sapienter tolerentur.	Verecundia , quæ est virtutum custos.
	Cap.48.	Si suman- tur laudāda , quæ sunt. Si cum alijs præstantibus viris fiat comparatio. Genus ipsum mortis, &c. Quæ Habiti honores, (mia mortē Decreta virtutis præ- conse. Res gestæ, hominū iudi	Nouitate magna magnit. præstātia. Ge. ipso singulāria
	A tempo- re post		

vitā con sideran- tur. *curā sunt: vt* *cio comprobatæ. Filiorum institutio, artium inuentio, & instituta.*

*De laude urbium.**CAP. XLIX.*

Laudan- tur vr- bcs , à *Conditoribus. Vestutate. Viris illustribus & eorum gestis. A situ & mutatione.*

*De Deliberatione.**CAP. L.*

Præcepta de exhortatione tradita conferunt etiam ad sententiam dicendam : quia quæ laudantur suaderi solent.

In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur in concilio dando.

In suadendo & dissuadendo tria spectandasunt. Quid sit, de quo deliberetur. Qui sint, qui deliberent. Quis sit, qui suadeat.

*De re, de qua deliberatur.**CAP. LI.*

A *Vt certū est posse fieri: & tunc potest esse dubiū de modo.*
Aut incertum, & tunc solemus prius ostendere: *Etiam si fieri possit, non debere.*
Decinde, nō posse fieri

*In sua-
dendo
tres
sunt
partes.*

1. Fieri posse, & facile: quia difficultia sunt
perinde ac si fieri non possent.
 2. Esse honestum.
 3. Esse utile, vbi etiam magnitudo demō-
stratur, in qua etiam necessitas appareret,
De his, qui deliberant.

C A P. L I I.

Diuersi sunt deliberantium animi, siue
plures, siue singuli deliberent, quia **+**
Plurib. multum interestan. **S**enatus

+ **S**an Singulis an **C**ato, **P**opulus,
Inq iniuncta **S**exquis, **C**cero **R**omani
+ **A**etas, **D**uo enim **A**lfurum agreste, quod an-
interim **E**t ma-minum **G**allus deliberet,
mores. **A**lterum expolirum quod
xime genera: **+** **A**lterum rebus omnibus dignitatem
stati: **+** **A**lterum exopolirum quod
mores. **+** **A**lterum rebus omnibus dignitatem
anteponit.

De prima parte suadendi.

C A P. L I I I.

Honestati. **M**irabiles sui amores exitaret, si oculis
cerneretur, sed eo vitiata in naturam
cohortatione est opus.
Homines honestos facile est persuadereat,
apud.

Hone-

TABVLÆ

Hone- { Turpes non A laude , & futu-
statem ita : vnde non Vtilitate. ra.
apud. sunt apertè ob- Vulgi opinione.
iurgandi : sed Obijciendo metu quo
moueri pos- homines leuissimi faci-
sunt. lè torrentur.

Interdum { Officium, quod scientia, & cognitio-
quæritur, ne continetur, postponitur,
quod sit { Officio, quo homi- Deum,
hone- num societas, & con- Patriam,
stius : sed iunctio conseruatur Parentes,
cuius partes sunt, offi- ceps.
cium ergo Et sic dein-

De vtilitate.

C A P . L I .

Vtilitas pars pro { Eo qui Facile,
| suadet, Magnum,
| sunt Iucundum,
| sine periculo. Solet etiam
Eo qui Difficile, quæri vtrum
| dissua. Paruum; vtilius. ♫
| det sūt Injucundum,
| Periculosem.

Cum v. Vtilitatem Commoda pacis, opum,
tilitatis defendit, potentie, & res, quarum fru-
species. enumera- ctum vtilitate metimur.

cum ho-	bit ho-	Item quæ incommoda con-
nestate	nestatem	triorum,
veritat:	tuetur,	Maiorum exempla cum pe-
Qui	numerā-	riculo gloriofa.
	bit.	Posteritatis memoriam au-
		gebit,
		Vtilitatem ex laude naſ-
		ci ostendit, & cum dignitate
		esse coniunctam.

Exercitatio defendendi vtilitatem contra ho-
nestatem est vtilis in scholis: quia iniquorum ratio
cognoscenda est, ut melius æqua tueamur.

De eo qui suadet.

C A P . L X .

Suade-	Sapientia,	quod	Mente prouidere,
re , &	Honesti, &	pos	Auctoritate pbare
dissim-	Deserti,	sit.	Oratione persua-
dere est			dere.
viri.	vitaillustris	Expectationem afferunt :	
Cuius	Clatū genus	sed videndum est, ne quæ	
viri.	Æ:as, & di-	dicuntur, ab eo , qui dicit,	
	gnitas.	dissentiant. $\ddagger$	
		Summissiorem quendā modum postulat :	
¶ At	Nam , quæ in alijs libertas est , in alijs		
bis con-	licentia vocatur,		
traria.	Et quibusdam sufficit auctoritas : quos-		
	dam ratio ipsa ægiè tuctur.		

AD consilium dandum, caput est, nosse rem publicam.

Ad dicendum probabiliter oportet noscere mores ciuitatis.

Qui, quia mutantur, etiam orationis genus mutandum erit.

Sine maiori aparatu dicendum:

In Se- { Sapiens enim est consilium : & alijs di-
natu, } cendi dandus est locus.

Vitanda est ingenij, ostentationisque
suspicio.

Omnē { Vim,
Cōcio } oratio. { Grauitatem
nis. } Varietatēque { desiderat.
Et eius maxima pars ad animorum
motus admonenda est.

Ad persuaden- { Aut recentium, quo notiora
dum vim ma- } sunt
ximam habent { Aut veterum, quō plus aucto-
exempla. } ritatis habent.

De his, quæ iu- { Quia eorum mutata est ratio,
dicijs accom- } & ita minus sunt necessaria.
modata sunt { Et ex supradictis locis intel-
nihil est dicen- } ligi possunt.
dum, { Et ex ijs, quæ de partibus
orationis dicentur.

Finis Tabularum Libri primi.

TABVLÆ
LIBR I
SECUNDI.

De dispositione. CAPUT PRIMUM.

Est Oratori maxime necessaria (nō secus ac Duci exercitus instructio) ne cōfusē, & pertubatē dicat.

Est autem dispositio, rerum inventarum distributio.

Cuius in infinita quæstione ordo est sc̄iē idem qui expositus est locorum.

In definita adhibēdā sunt etiā quæ ad motum animo- } Exordio, in quo fit motus, rum perti- } Narratione, & nent, quo fit } Confirmatione quæ docent, ut vitamur. } Per oratione, quæ fit motus.

De Exordio. CAP. II.

Est oratio animum auditoris idoneē cōparans ad reliquam dictionem. Quod tribus maxi- } Benevolum, mē rebus fiet, scilicet, } Attentum, si auditorem. } Docilēq; fecerimus

Disposi-
tio.

Exordium.

C

TABVLÆ

Benevolè audier, si captabitur benevolētia		
à persona	Nostra Auditorum Aduersariorum Magnis Necessariis	Merita, Officia, Virtutes, Etcōtraria in aduersarijoscōferē.
Atten- tē si de	Utilibus rebus, etiam iphis audi- toribus, non esse dicturos promit- temus.	
Intel- ligen- ter, si	De qua te sumus dicturi ostēdem? Proposuerimus, & breuiter distri- buerimus. Definiuerimus. De generibus causarum.	

CAP. III.

Conciiliat animum audit. oris.	Honestum, quod per se conciliat animum audit. oris.
Dubium, vel anceps, in quo opus est benevolentia.	Dubium, vel anceps, in quo opus est benevolentia.
Obsecrum, quod docilitatem requi- rit.	Obsecrum, quod docilitatem requi- rit.
Humile quod attentionem postular.	Humile quod attentionem postular.
Admirabile, quod est præter homi- num opinionem, sub quod etiam turpe continetur, quod insinuationem po- stular.	Admirabile, quod est præter homi- num opinionem, sub quod etiam turpe continetur, quod insinuationem po- stular.
Quæ latenter animum auditoris oc- cupat.	Quæ latenter animum auditoris oc- cupat.

Si causa, vel persona sit turpis, quorum alterum iuuabit.

Si animi auditorum aduersariorum oratione sint occupati, vel fatigati.

Qua-

vce-

mur

Spè breuitatis.

Si sunt defessi, sive re-creabili-
mus. Si promittimus nos aduer-
sariorum argumenta confuta-
turos.

Si urbanitatem oportunam
adhibebimus.

Cuiusmodi exordia esse debeant.

C A P. IV.

Accurata & acuta.

Bona Instructa sententiis, & apta verbis.

eruns Sint causarum propria.

exor- Sumantur ex iis causæ locis, qui valeant
dia, si ad leniter alliciendum & incitandum au-
ditorem, quò maximè exordia spectant.

Dè viis exordij.

C A P. V.

Vulgare, quod in plures causas potest ac-
commmodari.

Commune, quod etiam in contrariam

partem causæ potest conuenire.

Commutabile, quod potest ad aduersario leuiter mutatum, ex contraria parte dici.

*Exordiis
diorum
vitia
sunt
septem.*

Longum, quod pluribus verbis, ultra quam satis est producitur.

Separatum, quod non ipsa causa ductum est, nec tamquam membrum est ei annexum.

Translatum, quod aliud consicit, quam causæ genus postulat.

Contra præcepta, quod nihil horum efficit, quorum causa de exordiis præcepta traduntur.

De exordio in genere iudiciali.

C A P . V I .

*In hoc
genere.
In
vrandum est, ut exordia ex visceribus causæ sumantur.*

Laudatio, & conciliatio iudicis ad utilitatem causæ coniunguntur.

Allegatur pro honestis, dignitas: pro infelicibus, miseria, &c.

Interdum remouetur mecus, interdum vero adhibetur.

Non est ostentanda cura in principio.

In honestis, & paruis, atque frequentibus causis adhibetur exordium.

De Exordio in exhortatione, & deliberatione.**Cap. VII.**

Exordia sunt maximè libera, & ex re vicina & longè remota duci possunt.

Sæpè nulla, aut brevia esse debent, cum non supplex, sed hortator, veniat orator. Quia mente sit dicturus:

Cum principio vte-
cípio vte-
tur, proponat Quibus de rebus:
Qui d velit:
Hortetur ad se breuiter dicentem audiendum.

De Narratione.**Cap. VIII.**

Narratio est rerum explicatio, & quasi sedes, ac fundamentum constituta fidei.

Constat simplicibus verbis:
Semel unaquaque res dicatur.
Rescenetur, quæ nec cognitioni,
nec utilitati detrahant.
Breuitas tamen non sit inornata,
& indocta.

TABVLÆ.

Perspicuitate: erit perspicua, si	Verbis vſitatis vtemur:
	Ordo temporum seruetur: & Non interrupte narrabitur,
Probabilitate: erit probabilis, si	Quæ narrantur, personis, locis, & rebus conueniunt.
	Cuiuseunque euenti causa ponetur: & testata dici videbuntur.
Perh[ec]ceſ ficitur ut auditor	Cum opinione, lege, religione, erit coniuncta;
	Probitas narrantis.
Sic etiam iucunda, & suavis:ta lis erit si	Antiquitas, orationis veritas, & vice fides significabitur.
	Intelligat, Meminerit, Credat.
cōcinebit.	Admirations, Expectationes, Motus animorum, Colloquia personarum, Dolores, luctus, &c.

Quomodo narratione videntur fit.

CAP. IX.

Iudiciis non est opus narratione, si res fit nota, vel aduersarius narrauerit. Exhortatione, nulla narratio necessariò sequitur exordium: sed aliqua in recensendi facili potest incidere.

Deliberatione, nulla est narratio, cùm narratio sit præteriorum: extrinsecus tamen in deliberatione multa narrati possunt.

Priuata deliberatio certam nunquam narrationem exigit.

In concionibus sèpè illa, quæ ordinem rei decet, est necessaria.

De confirmatione.

CAP. XI.

Est, in qua firmamenta causæ afferuntur dum quæ contra nos sunt, refellimus, & noltra confirmamus.

Consilatio & confutatio natura, tractatione, & utilitate sunt coniuncta.

Tota spes vincendi, & tota persuadendi in hac parte est sita; cùm in ea nostra confirmemus & contraria soluamus.

Vtrumque commodè fieri potest, cùm causa institutio, siue status cognoscitur.

Quid si statu.

CAP. XII.

Est quæstio, quæ ex prima causatum conflictione nascitur.

TABVLÆ

Vt si intentio accusatoris sit. Coniurasti
cum Catilina: depulsio defensoris, non con-
iuraui: oritur quæstio, an coniurauerit.
Quæ quæstio vocatur constitutio & sta-
tus.
Dicitur status, quod ibi sit primus causa
congressus, vel quod in ea causa sistat.

Quod sint Status.

CAP. XII.

CVM tria sint, quæ in omni disputatione quæ-
runtur sit nec ne, quid sit, quale sit. **An** sit, an Clodius in fidiatus sit Milo-
ni: ubi obus est conjectura: & ideo co-
iecturalis dicetur.
Tres officia: Qui sit aliquid, & quo nomine
etiam officiendum: ut fuerit Cæsar tyrannus,
Sunt stat- vel Rex: qui dicitur status definitionis.
iis. Quale sit, dici. Utilitate,
tur qualitatis: ubi Honestate.
quæritur de Æquitatis.
Et de contrariis.

Qualita- Absoluta, cùm id, quod factum est,
tis partes nulla ratione extrinsecus petita, rectè
fuerit factum esse demonstratur.
Assumptiva, cùm aliquid necessario fo-
ris assumitur, ut probatus rectè factum.

De ratione, firmamento, & iudicatione:

CAP. XIII.

Ratio dicitur ea, quæ affertur à reo de-
pellendi criminis causa, sine qua, non
haberet quid defenderet.

Firmamentum, quod affertur contra ad-
labefactandam rationem, sine quo accusa-
tio stare non potest.

Ex utriusque confictione & concursu ori-
tur quæstio, quæritur.

Iudicatio est quæstio illa, quæ oritur ex ista
confictione: sic dicta, quod in iudiciū veniat.

Ad iudicationē omnis ratio toti⁹ orationis
conferenda est: ac propterea reperienda est.

In conjectura nulla est disceptatio: quia
cū negatur factum, non redditur ratio.

Vnde in causis conjecturabilibus, *eadem*
est prima quæstio, & disceptatio extrema.

*Quæ, & quæ quot questiones orientur ex scripto, & quo
sterni continentur.*

CAP. XIV.

Cum defenditur, non dicere quod aduersa-
tius vult dicitur ambiguum.

*Ex scriptis
interpretatione qua-
zu ormodio
oritur co-
sensus: vel.*

T A B U L A E

Cum scripto opponitur voluntas
scriptoris: discrepantia scripti & vo-
luntatis.

Cum scripto contrarium scriptum
affertur, dicitur scriptura contraria.

Cum ex eo, quod est scriptum, aliud
non scriptum deducitur, quod ratio-
cinatione fit, dicitur ratiocinatio.

Hæc quatuor controverbarum ge-
nera semper in qualitas statum ca-
dunt.

Quomodo status tradensur.

C A P . X V .

Iudicatione constituta, eam sibi ob oculos pro-
ponat orator.

Quæ omnes argumentationes ex locis repetitæ
coniiciantur.

Quos locos, qui habebit in mente defixos, om-
nia videbit, quæ in re posita dici possunt.

Argumenta ita collocabit, ut firmissima in
principio, quæ excellent in extreme loco, medio-
eria in medio ponantur.

De argumentatione.

Cap. XVI.

Argumentatio est argumen-
ti explicatio, vel artificiosa ex-
positio, cuius partes sunt,

Ratiocinatio,
Inductio.
Enthymema,
Exemplum.

Quæ consitit ex locis: si certa aut probabilia
sumpseris, quibus efficias, ut quod dubium, aut
minus probabile est, probabile videatur.

Primum, quæ sensibus percipiuntur: ut quæ videntur, audimus.

Deinde, quæ cœmuni, opinione, & sententia sunt comprobata.

Præterea quæ legibus causa sunt:
quæ per mores recepta.

Et denique id, quod est probatum, cui aduersarius non contradicit.

Vnum firmissimum, quod ferè
semper accidit: ut liberos à paren-
tibus amari.

Alterum velut propensus, eū qui
valet, in crastinum peruenturum.

Tertium tantum non repugnat:
ut in domo furtum factum ab eo,
qui domi fuit.

**Probabilium
genera** sunt

tria p. 110

De Ratiocinatio*n*e.

C A P . X V I I I

Ratiocinatio,

quam Græci
syllogis-
mum, & Epi-
cherema
vocant, con-
stat

Propositione, per quam locus
ponitur, ex quo tota vis ratioci-
nationis emanat.

Propositionis confirmatione,

Allumptione, qua, quod ex pro-
positione ad ostendendum perti-
net, assumitur, & illud solum
Assumptionis approbatione.

Complexione, qua, quod con-
ficitur ex omni argumentatione,
breuiter exponitur.

Quod sunt partes ratiocinationis?

C A P . X V I I I .

P Arum refert, siue tripartitam, siue quinque-
partitam dicas.

Commodior tamē est illa partitio, quæ in tres
partes distributa est: ita ut propositione, & assump-
tio cum suis probationibus duas faciunt partes.

Si probationes seorsum semantur, erit quin-
quepartita.

Cùm proposicio & assumptio sunt notæ, conficitur ratiocinatio missis confirmationibus.

Ndñ semper incipiendum est à propositione, sed etiam à complexione, & assumptione, vt viteretur similitudo, facietatis mater.

*Misso doceat quod non
Habentur utramque De Enthymemate.*

CAP. XIX.

Est imperfectus syllogismus: vel syllogismi pars.

Vnde si una ratiocinationis pars auferatur, fiet enthymerma: vt, eloquentia est ars, agitur expectanda.

Optimum enthymerma illud est, quod fit expugnantibus & quod etiam solū enthymerma quidem per excellentiam vocant.

Vt quem alienum fidum iauenes, si tuis hostis fueris?

Enthymema, latine commentum, & commentatio: quo nomine bipartita significatur argumentatio: sic dicta, quod in animo maneat illa pars præterita.

De inductione. CAP. XX.

Est oratio, quæ ex rebus non dubiis capitat assensionem auditorum: quia assen-

sione facit, ut dubia propter similitudinem
rerum quibus assenserit, probentur.

Vel est argumentatio, quæ ex pluribus
collocationibus peruenit quò vult.

Fit interrogati-
tione & respon-
sione orationis,
hoc modo:

Quod pomū pulcherri-
mū: puto quod optimum.
Et equus; qui velocissi-
mus.

XIX

Hic modus ar-
gumentandi est
poëtis frequens
quo Socrates
plurimūm us
est.

Et plura in eūdem mo-
dum deinde id cuius gra-
tia illa posita sunt?

Sed sunt duo
diligenter ca-
ucada.

Ita hominum non qui
claritate nascendi, sed qui
virtute maximè excellit,
erit generosissimus.

Primum ut quæ sumū-
tur ciuiusmodi sint, ut sit
necessæ concedi.

Deinde id cuius cōfir-
mādi causa sit inductio, si
ius, quæ sumuntur simile.

De Exemplis. CAP. XXI.

Est inductio imperfecta: vel inductio the-
orica.

In quo, ab uno simili argumentatur ad
aliud.

Ve Milo non est condēnandus quod hominem necauerit , cūm nec etiam Horatius condemnatus fuerit.

**Exem.
pnum.**

Differt ab enthymemate, & ratiocinatione, quia in his semper aliquid universale sumitur, aut concluditur: ab inductione, quia ab una tantum re simili procedit.

Vnde sit, ut sit quartum argumentationis genus.

De Epicheremate. Cap. XXII.

Graeci interdum argumentationem vocant Epicherema.

Et non unquam eam, quam Cicero ratiocinationem appellat

Allcuando verò Epicherema vocatur brevis ratiocinatio, cuius omnes partes in una conciuntur: ut si dicas.

Sine causa seruus Dominum accuset? Quæ argumentatio addendo alias partes, ad ratiocinationem reducitur.

De Sorite. Cap. XXIII.

Multas argumentationes aceruatim conuoluti, & amplectitur: vnde nomen accepit, latine, acerualis.

Bonum | Ut, quod est bonum, est expetendum,
| quod expetendum, approbandum: quod
approbandum, laudabile: ergo quod bo-
num erit laudabile.

*Sori-
tes.*

In hoc argomento, quod Dialectici à
primo ad ultimum vocant quasi per quo-
dam gradus, & varias ratiocinationes ad
complexionem venitur.

De Dilemma.

LXXX CAP. XXIV.

Dilemma. **E**st, in quo in utrum concesseris reprehé-
ditur: ut si implacabiles sunt iracundiae,
summa est acerbitas, si autem exorabiles,
summa leuitas.

Dicitur dilemma, quod ita utrumque pre-
met, ut ex parte capiat aduersarium, unde
cornutus etiam syllogismus solet vocari: Cic.
comprehensionem appellat.

Si verum sit, non potest reprehendi: si fal-
sum diluitur, aut conuicione, aut alterius
partis confirmatione.

Est itaque dilemma ratiocinatio impefe-
cta quæ dicitur à duabus partibus contra-
riis, cui si addatur assumptio, fieri ratiocinatio
perfecta.

De

De Confusione.

C A P . X X V .

Refutatio aliquando sumitur pro tota actione defensoris, aliquando pro ea parte orationis, qua dicta ab aduersario dissoluuntur, quæ propriè reprehensio dicitur.

Est autem reprehensio ; ¶ Diluitur, aut qua ab aduersariorum con- ¶ Infarmatur, aut firmatio aut ¶ Eleuatur,

Hoc eodem inuentionis fonte vctetur, quo vti-
tur confirmatio, iisdem scilicet locis.

Totum quod sumptum est, ne-

Quæ con- tra ab aduer- satio dicun- tur, tollun- tur, aut	¶ gando, aut ¶ Dicendo sumpta esse dubia, vel falsa pro vetis, & certis. ¶ Non effici ex sumptis, quod concluditur.
---	---

Postea singula soluenda sunt

Quomodo argumentationes oratoria sunt tractanda.

C A P . X X V I .

In oratione interdum sunt ratios inationes bre-
uiiter conclusæ, & aperte enthymemata, & in-
ductiones.

Argumentandi ratio Quod, ut reprehendendum non est, id ca-
uendum est, ne syllogismorum, & enthy-
mathum turba sit conferta, & eodem modo
semper conclusa otatio.

Adhibeatur ergo in argumentando varie-
tas, & iucunda quadam distributio, & verbo-
rum, ac sententiarum exornatio.

De Peroratione;

CAP. XXXIV.

*Vnius locus proprius est in Pero-
ratione: sed & alibi adhibetur, vs
post rem confirmatam, vel reprehendam.*

Oinnes affectus hic concitandi sunt
etiam alibi, sed breuius.

Hic omnes eloquètia fontes ape-
tienti, & non solum benevoli audito-
res se dedant: sed etiam repugnantes
trahantur.

Iuvant ad hoc efficiendum, quæ de
amplificatione, libro 1. dicta sunt.

Caput est, ut orator prius in se mo-
bus excitet.

Valent etiam ad incitandum, rerum
absentium imagines, ita representatae,
quæ oculis cernantur.

Quæ non nunquam laudatori, suo lo-
ro non sape, accusatori saepius, quam
reco est necessaria.

Peroratio & obstat.
Amplificatione

LIBRI III.

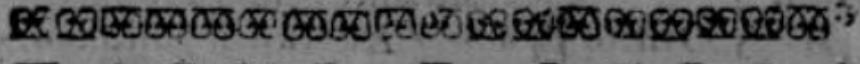
Cuius duo sunt tempora: alterum si diffi-
das memoriae auditorum alterum si freque-
tatis firmamētis, causa vim habitura sit ma-
iorem.

Repetitio fiat per capita, ne videatur altera
oratio.

Repetantur cum pōdere verborum, & sen-
tentiarum, ita ut non sit recta, sed variata re-
petitio.

In enumeratione vitanda est ostentatio
memoriae.

Finis Tabularum libri secundi.

T A B V L Ā E L I B R I
T E R T I I.

De Eloquutione.

C A P U T P R I M U M.

H Oc libro agitur de Eloquutione, in qua cra-
tor debet excellere.

Vnde ab eloquendo, Crācē Ritor, Latinē Elo-
quens nominatur. & eloquendi vis ei sola conce-
ditur.

Eloqui autem, est omnia, quæ mente conceperis
promere, atque ad audientes profere.

TABVLÆ

51

Hoc maximè artè docetur hoc studium & exer-
citionem, & imitationem requirit: hoc maximè
orator est oratore præstantior.

Eloquēs autem 52
is dicitur, qui ita 53
dicit, ut 54

Probet; quod est necessitatis,
Delectet suavitatis,
Flecat victoria.

Quæ in Eloquione spectanda sint.

C A P. II.

In E-	Latinè	Sed de ratione puridilucidique		
locu-	Plenè,	sermonis nō est hic præcipiendi		
sione		locus: traditus enim doctrina.		
spe-	Ornatè	pue-	Altera dici postulator-	
ctia-	& ad id	rili-	natè: Al-	Sit iucunda
tur,	q; agi-	Ha-	tera hāc	In sensus
vidi-	tur aptè	rum	habet	influat.
ca-	& con-	par-	vim. ut	Plurib. reb.
muis.	gruēter	tium.	oratio.	sit instructa.

De ornatu.

Ornata	Ornatur genera- tione pri- mum, & quasi co- lore quo- dam, & succo.	A	Grauis, Suavis, Erudita	Sensus & dolo- res habeat, quā- tum opus sit.
		B	Libera- lis, Admira- bilis, Polita,	Quid non est singulorū arti- culorum, sed in toto hæc spe- ctatur corpore.

C A P. III.

L I B R I I I I .

53
 Genus di-
 cendi lei-
 gendum est } Maximè teneat eos , qui au-
 diunt . Quod non solum delectet .
 quod Sed etiam sine satietate dele-
 ctet . Sylva rerum primūm , ac senten-
 tiarum comprobanda est .
 Sed volenti ornare dicte . Rerum enim copia , verborum
 copiam gignit .
 Et si est in rebus honestas , in
 verbis etiam est splendor qui
 dam .

De ornatis orationis.

C A P . IV .

Omnis	Simpli-	Singulis	I
oratio	citer,	verbis,	8
confi-	vel comp.	ornata-	1
cituri ex	iuncte	tus	1
verbis	consi-	est vel	1
quorum	dera-	in	1
ratio vel	tur.	coniuncta-	1

De verbis simplicibus.

C A P . V .

Consonan-	Vt enim syllabæ	litteris
tiora , ut mo-	melius sonantibus	clarior-
deratio quā	res sunt , ita verba	ex syl-
Verba	modestia .	labis magis vocalia .

sim-	Grandiora : vt	Ec qnò plus quæque
plicia	optimus, qua	spiritus habet, eò pul-
natu-	bonus.	chrior.
ra, a-	Nitidiora, vt	Et quod facit syllabatū,
lia	bos, quam	idem verborum copula-
sunt.	vacca.	tio: vt vnum alij iunctum
	Alia his con-	melius sonet.
	traria.	

ni	Maximè exclamant, aut sono sunt
isp	iucundissima.

Et honesta turpibus potiora sunt:
sordidis in oratione crudita non est
locus.

Ex simpli-	Clara verò, & sublimia materiæ
cibus opti-	modo cernenda sunt.
ma cre-	Quod enim alibi magnificum, tu-
duntur,	mi dum alibi : & humilia circa res
quæ	magnas, apta sunt circa res mino-
	res.
	Sed hæc auriū iudicio ponderanda
	sunt: in quo etiam consuetudo bene-
	loquendi valet.

Verba quæ ora-	Aut sint inusitata.
tot ad orationem	Aut nouata,
ornandum affert,	Aut translata.

	De verbi inusitatib.
	C A P . VI.
V	Erba prisca, & vetusta, & ab uſu inter-
	missa.

*Quæ sunt poëtarum licentia liberiora,
quam oratorum?*

Quo ornamento vnicè Virgilius usus est

Habet etiā in oratione poëticum verbum dignitatem, si raro, & suo loco adhibetur: valesse, soboles, nuncupari, & alia quibus grandior & antiquior oratio videri potest.

De verbis nbus. CAP. VII.

*S*imilitudine, ut syllaturit, Fim-
Noua
verba
sunt, &
qua ab
S
briaturit, ad similitudinem ver-
bi proscripturit, Imitatione: ut, tinfo, rugio, clā-
gor, & similia.

*Inflexione: ut, à bibo, bibosus:
Cimographus.*

*Adiectio: ne, versatiloquus, ex-
es, qui
dicit, gi-
gnup-
er.
pectorate: Græcis magis cōcessum est:
verba fingere, sed tamen aliquādo au-
dendum est.*

*Si quid durius finxeris, præmunes
dicendo, ut ica dicam, si licet dicere,
quodammodo, &c.*

De Tropis. CAP. VIII.

*E*st verbi, vel sermonis à pro-
pria significacione in alienā cum vir-
tute mutatio, Lætas segetes.
Ut Verbū Letus, ab homine
cū dici. ad segetes
mus transfertur.

Tropi sunt numero 11. in uno verbo septē, metaphora, synecdoche, &c. In oratione quatuor, Allegoria, Periphrasis, &c.

De Metaphora: 3. sed. II

C A P. IX.

Quae Latinè
translatio di-
citur, si cùm ver-
bum transfertur è
loco in quo pro-
prium est, in cùm,
vbi non propriū,
aut translatū me-
lius proprium
est. Fit ergo, aut

Necessitatis causa, cùm
deest verbum proprium:
ut gemmata rite: ho-
mo durus, & asper.

Aut quia est signifi-
cantius: ut, incensus ita;
lapsus errore.

Aut quia decētius & or-
natius: ut lumen oratio-
nis, flumen eloquentiæ.

Causa cur delectemur translatis verbis, cù
adsunt propria est, quod translatio sit simili-
tudo ad unum verbū contracta: similitudine
autem mirificè capiuntur animi.

Translatio & similitudo differunt, quod
hæc comparat aliquid rei, quam volumus ex-
primere: fecit ut Leo: hæc pro re ipsa ponit
tur: homo est Leo.

Quotuplex sit translatio.

C A P. X.

Cum ab animali ad animal sit translatio
vt si dicas hominem latrare.

Cùm inanima pro inanimis sumuntur: ut
concentus virtutum nihil est suauius.

- Metaphora est quæ duplex. Cùm pro rebus animalibus inani-
 maga ut duo fulmina belli Scipiades.
 Cùm animata, pro inanimis: ut, acci-
 piens sonitum saxi de vertice pastor,
 Sed mira sublimitas in translatione
 est, cùm rebus sensu parentibus actum
 & animos damus.
 Quid gladi' in acie Pharsalica agebat?
 Fugienda est dissimilitudo: qualis est
 in hac: cœli ingeates fornices.
 Ne à longè simile ducatur: non Syr-
 tim patrimonij, sed potius scopulum
 dixerim: non Charibdim, sed voragine
 bonorum.
 Ne sit humili: ut saxa verruca: nec
 maior, quam res postular: ut tempestas
 concessio[n]is nec minor.
 Non sit frequens & immodicus usus,
 qui potius obscurat orationem, quam
 illustrat: continuus in allegoriam &
 ænigma migrat.
 Quod si vereare ne sit durior, molli-
 tur, dicendo, ut ita dicam: debet enim
 translatio esse verecunda: ut precario,
 non ut venisse videatur.
 Non omnes, quæ Poëtis concedun-
 tur, etiam oratoribus concessæ sunt,
 vnde orator non diceret aues penitus
 remigare, pastorum populi, &c.

Ex parte totum, ex puppi nauis, ensis ex muerone.

Ex uno plures : Romanus prælio viator, hostis habet muros.

Ex forma, seu specie genus, Sabellicus sus, pro quo quis.

Synecdoche : Ex materia res vniuersa: pinu, nauis : auro aurea pecunia: ferro gladius.

seu in- **E**x toto pars, vt fôrēq; ignēm q; cerebat

tellectio **E**x pluribus unus oratores vñi sumus

fis cum **E**x genere pars illi subiecta : vt ales, pro Aquila.

signifi- **E**x antecedentibus consequentia : vt aratra iugo referunt suspensa inueni.

catur. **Vt translatio permouendis animis, &** variādis, ac sub oculis subiiciendis rebus, inseruit.

Ita Synecdoche ad variandum serotonem : sed omnia liberiosa poëtis : quam oratoribus.

De Metonymia. CAP. XII.

Per causas effecta, vt dona laboratae Cereris, Platonem legi, id est eius scripta.

**Metony-
mia seu** **E**x effectis causas, cùm scelus comprehensum dicimus, pro scelerato, mortem pallidam, timorem mœstum.

deno- | Ex eo quod continet, id quod contine-
mina- | tur, sic moratæ vrbes, seculum fælix,
tio de- | Roma pro Romanis.

mon- | Ex possessore, rex possessas, Ardet Vca-
frat. | legon, id est, eius domus.

Ex signo res, toga, pro pace: fasces, pro ma-
gistratu Hac Rhetores hypallagé vocant.

De Antonomastia. C A P. XIII.

Pronominatio, ponit aliquid pro nomine
ut euerter Cartaginis, pro Scipione: Ro-
manæ eloquentiæ princeps, pro Cic.

Epitheton, latine, appositorum, non est tropus: quia nihil verit. Necesse est enim, ut id
quod est appositorum, si à proprio diuiseris per
se significet & faciat antonomasiam, quod
non facit epitheton.

Apposito frequentius, & liberius utuntur
poëtz, modo conueniat verbo cui apponitur,
quæ oratores: unde illi dicunt, dætes albi, hu-
mida vina, quæ apud oratores redundat.

Quod si epitheton aliquid efficiat, ut in his
abominandum scelus; ô deformem libi-
dinem; non redundat.

Exornatur autem trâslatis: ut cupiditas ef-
frænata: insanæ substructiones, & aliis adiun-
ctis tropis: turpis egestas, tristis senectus.

Vade sine apositis, nuda & incompta est
oratio: sed ne oneretur multis, quia scilicet
& impedita.

De Onomatopœia. C A P . X I V .

Onomatopœia, est fictio nominis.
Apud Græcos inter maximas habetur virtutes: Latinis vix permittitur.
Onoma- Verum, qui primi sermonem fecerunt
topœia multa fixerunt nomina: ut magitus, si-
Nomi- bilus, murmur.
natio. At nunc raro, & cum magno iudicio
hoc genere est utendum, ne noui verbi
assiduitas odium patiat.
Sed si quis commode, & raro utatur,
exornat orationem.

De Catachresi. C A P . X V .

Catachresi **sive abusio.** **E**st, qua verbo simili & proprio pro cer-
to, & proprio utimus.
Ut, vires hominis breues, longum consiliū:
gravis oratio, pro magna: minutus animus, pro
paruo. Sic Pixides, cuiuscumque materiae sūt.
Abutimur verbis propinquis, nō solūm cū
res carent nomine, vt cūm patricidā, matri
interfectorē vocamus: sed etiam cūm habet,
vt, equum ædificant; oculis perlegunt.
Hoc differt abusio à translatione quod sit
licentior, & audacior, licet non sit impudens.

De Metalepssi. C A P . X VI .

Metalepssi. Transsumptio, ex alio id aliud veluti viam
 præstat: post aliquot aristas mirabor mea re-
 gna: per aristas spicas, & per has segetes , &
 annos intelligimus.

Sed Tropus ratissimus, & maximè impròprios.

De Allegoria. C A P . X VII .

Latinè, inuersio, aliud verbis, aliud sensu
 ostendit, ac etiam contrarium ; & iam
 tempus equum spumantia soluere colla.

Habet usum frequentem in oratione, sed
 plerumque apertis permiscetur verbis, ita ut
 non perpetua allegoria.

Genus permistum est frequentissimum.

Illud verò speciosissimum genus orationis
 in quo similitudinis, allegoriarum & translatio-
 nis gratia permista est.

Cauendum est ut quo genus ceperis trans-
 lationis, eodem finas : unde non incipias ab
 incendio, & finias tempestate.

Seruit allegoria etiam in quotidiano ser-
 mone frequentissimè

Allegoria, si sit obscura, sit vitium quod di-
 citur ænigma: quod tam poëtæ interdū, ora-
 tores numquam vtuntur.

De Ironia. CAP. XVIII.

Ironia. **Q**uam illusionē vocant, nō solum aliud sensu, & aliud verbis ostendit, sed etiam contrarium, quæ cognoscitur aut pronuntiatio-
ne, Aut persona, Aut rei natura.

De Periphrasi. CAP. XIX.

Periphrasis. **E**s, cū pluribus verbis, id quod uno, vel paucioribus dici potest, explicatur, id est circuitus loquendi, ut tēpus erat, quo prima quies mortalibus ægris, incipit, &c.

Apud poëtas frequentissimus, & apud oratores non rarus, sed tamen astrictior.

Cui contrariū est vitium, quod perisse dicitur: obstat enim quidquid non adiuuat.

De Hyperbato. CAP. XX.

Hoc est trans- Peruessione: vt mecum, te- gressio, quæ cū, quibus de rebus: maria verborum per- omnia circum. aut turbat ordi- nem: auer Trāscitione: vt, orationē in duas diuisā esse partes.

Trāscitio, quæ rem non reddit obscuram, prodest ad continuationes, de quibus dicuntur postea; in quibus debet oratio numerum quendam poëticum habere.

Poëta etiam verborum diuisiōnem facit ut septem subiecta trieni: quod oratio non recipit.

De Hyperbole. CAP. XXI.

Hyp
brole.
 { **E**st ementias superiatio, vel augendo,
vel minuendo: ut fulminis ocyo alis,
vix ossibus hæret.

Sed tam in augendo, quam in minuendo
structur mensura quædam: nam, licet sic ultra
fidem, non tamen ultra modum.

De transu, qui est in verbis coniunctis.

CAP. XXII.

Continuatio. { Collocationem,
verboru duas } Et modum quendam, sive numerus.
res habet: s. { Verbis & sententiis, de quibus

Confirmatio. { prius dicetur: deinde collocatio-
nem: autem o- } ne: postremo de modo, & forma, id
ratio. { est de numeris.

De figuris. CAP. XXIII.

Figures.
 { **E**st confirmatio quædam orationis re-
mota à communi, & primùm se offerente
ratione.

Differat tropis quia fieri potest in propriis
verbis, quod in tropos non cadit: ut si verba
propriae geminentur.

Coèunt tamen frequenter in eadem sen-
tentiam tropus, & figura: ut si duo verba si-
militer deficiantia essent translata.

De generibus figurarum.

C A P . X X I V .

VT omnis oratio versatur in sensu & verbis, ita & figuræ: Vnde duplex est figura: altera verborum, altera sententiarum.

Verborum exornatio est, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolatione.

Inter has duas figuras hoc interest; quod verborum confirmatio tollitur, si verba mutantur, sententiarum vero permanet, quibus cunque verbis utaris. Ut si esset repetitio cum interrogatione, sublata repetitione, potest manere interrogatio.

Inter autores parum conuenit de figurarum numero, & nominibus, & aliqui aliquas inter verborum, alij inter sententiarum figuras reiiciunt.

Nos meliorum scriptorum sententiarum explicabimus.

Quod modis sunt figuræ.

C A P . X X V .

Adiunctione: vt occidi, occidi,

Non Spurium Melium: vbi verbum figuratè geminatur.

Figuræ verborum tribus modis sunt, scilicet. Detractione, vt abiit, excessit, erupit evasit, vbi detrahitur, &c.

Similitudine votum: vt, cum gratiæ causa nihil facias & omnia tamen sunt grata, quæ facis.

De figuris qua sunt per adiectionem.

C A P. X X V I.

Repetitio cùm ab eodem verbo ducitur sèpius oratio: ut nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas.

Conuersio superiori contraria, cùm in idem verbum coniicitur sèpius oratio.

Complexio, quæ duas superiores complectitur: cùm in principio & fine eadēa verba reper-tuntur.

Condu-plicatio est
verborum
geminatio
quæ inter-dum habet
vīm, alias
verò lēpō-
rem, & plu-
ribus mo-
dis sit.

Aut enim adiungitur idem: ut viuis,
& viuis.

Aut idem quod erat in principio, in
extremo etiam ponitur.

Aut continetur idem, non in ea-
dem sententia: pene par; non par,
&c.

Aut post aliquam interiectionem.
Possunt etiam, vel media respon-
dere primis, vel ultimis.

Interim tota sententia repetitur.

Traductio est eiusdem verbi crebrius positi quę-
dam distinctio, quæ non offendit, sed concinnio-
rem reddit orationem: ut, qui nihil habet in
vita iucundius vita, is cum virtute vitam non po-
test colere.

Ex eodem genere exornationis est, cum idem
verbum modò in hac, modò in altera re ponitur:
ur rem studiosè curas, quę multas tibi dabit curas

Polyptoton, Latinè casuum commutatio, cum idem in multis casibus ponitur.

Fit autem aut in uno verbo, aut in pluribus: & per casus intelliguntur etiam verborum tempora.

Vt, pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Et in eadem oratione hæc verba prohibuit, eripuit, aspersit,

Vnde casuum commutatio, non est eadem cum traductione,

Synonymia est; cum verba idem significantia congregantur. Abiit, excessit, erupit, evanescit.

Interdum etiam orationes eisdem sensus facientes acceuuntur: perturbatio mentis, offusa caligo, &c.

Poly syntheton, cum oratio coniunctionibus abundat ut, tecta nque, armaque.

Gradatio, repetit quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat in pluribus resistit: vel est, cum sursum Iesus reditur: ut, Africano virtutem industria virtus gloriam, gloria æmulos comparavit. Rarior est hæc figura cum habeat artem affectam.

De figuris verborum, quæ sunt per detractionem.

CAP. XXVII.

Figuræ breuitatis, breuitatisque causa maxime petuntur.

Synedoche, cum verborum substantia satis ex casuis intelligatur, scilicet, ferme nullas, inde de ceteris id est casuum purum, et non specie-

Differt ab aposiopesi, in qua incertum est quod tacetur, aut certè longiore sermone explicatur.

Dissolutio: cum demptis coniunctionibus dissolute plura dicuntur, vel in singulis verbis, vel sententijs, ut Gallia cuius virtutis, fidei, felicitati commendata est.

Dissolutionis & polysynthetis fons unus est, quia acriora faciant quæ dicuntur, & vim quandam addunt.

Differt ab articulo, qui idem est, quod incisum.

Adiunctio est, in qua ad unum verbum, plures sententiae referuntur, quarum unaquaque illud desideraret, si sola poneretur, alias Zeugma dicitur: Quod verbum, vel in principio, vel in fine, vel medio ponitur. Vicit pudorem libido, timorem audacia rationem amentia.

Disiunctio est, cum eorum de quibus dicimus, unumquodque certo clauditur verbo: ut, Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Salaminij repetunt.

Synecclisis, quæ duas res aduersas colligit, ut tamen decet auaro, quod habet quam quod non habet.

De figuris verborum tertij generis.

CAP. XXXVIII.

Tertium figura genus aut. } Similibus,
Tertium figura genus aut. } Paribus,
Tertium figura genus aut. } Contrarijs vocibus in se, gures
& animos excitat.

Annominatio,   **A**diectione : emit morte
Græcè **P**arano-   **i**m mortalitatem,
masia , cùm pau-   **D**etractione : non exigo,
llum immutata   **v**t immoriaris legationi , sed
verba , atque de-   **i**mmorare.
flexa in oratio-   **C**ommutatione : reprimi,
ne ponuntur, quæ   **n**on comprimi.
sit.   **T**ranslatione homini na-
uo, an vano.

Hæc figura est levius, ni sententiarum pondere impleatur.

Similiter cadens est, cum in eadem constructione verborum, duo, aut plura sunt verba, quæ similiter eisdem casibus efficeruntur, etiam si dissimilia sint, quæ declinantur.

Nec tantum in fine comprehenditur: sed respondent, vel prima inter se, vel medijs, vel extremis, quomodocumque accommodentur.

Vt in eadem oratione hæc verba: audendum, audiendum; projectus, paratus: prætor, imperator: audacia, imprudentia.

Similiter desinens, est similis duarum sententiarum, vel plurimum finis. i.e. cùm orationis membra vel articuli, simili exitu terminantur: vt, non modò ad eius salutem extinguendam: sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

Hæc differt à superiori, quod ibi possunt esse dissimilia, quæ declinantur, hic non ita: illa solum in his quæ declinantur, hæc etiam in alijs partibus, vt in aduerbijs.

Compar, Græcè, isocolon, cùm orationis membra constant ferè pari numero syllabarum: extrema hyeme apparuit, incunte vere suscepit, media æstate confecit.

Contrapositū, vel contentio, Græcè, antitheton, cùm singula singulis, vel bina binis opponuntur.

Vt, vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia, non nostri ingenij, sed vestri auxilij est.

Nec semper contrapositum subiungitur.

Commutatio, cùm duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferruntur, vt à priore posterior contraria priori proficiscatur. Non vt eadem viuo sed vt viuam edo.

Correctio, quæ corrigit, quod positum est verbum: quæ fit duobus modis: vel enim tollitur verbum, non ponendo aliud: vt, cuius appellari potest: vel magis idoneum ponendo, vt omni officio, vel potius pietate.

Correctio vero sententiæ, non est huius loci.

Dubitatio est, cùm orator querere videtur, utrum de duobus, aut quid de pluribus, potissimum dicat.

*Quid verborum figuræ orationis conferant, & quid
in his cauendum sit.*

C A P . X X I X .

Qui parcer, & cùm res postulat, his figuris vtitur, iudiciorum facit orationem!

Qui immodicè & sine iudicio eas adhibet etiam varietatis amittit.

Danda Ne multæ sint supra Aut iunctæ,
 ergo ope- modum, Aut frequen-
 ra est, vt, Nec eiusdem generis, tes.

Quod intellige de his, quæ nobiles sunt, atque
 insignes, nō de illis, quæ sunt valde vicitatæ, & vul-
 gatæ, quæ si sint crebriores, aures non offendunt.

Ridiculum etiam est, neglecto rerum pondere,
 & viribus sententiarum, inania verba in hos mo-
 dos deprauare.

Figuræ enim sunt quasi gestus orationis, & eas
 siue sententia sectari, est quærere habitum sine
 corpore.

Sciendum est, quid quisquis locus in orando
 postuleret, quid persona, & tempus.

Maior pars harum posita est, in delectatione:
 ubi ergo atrocitate, miseratione pugnandum est,
 quis ferat contraposita, similiter cadentia, &c. ubi
 verborum cura derogat affectibus?

De figuris sententiarum. C A P. XXX.

Sententiarum Figura est exornatio, quæ non
 in verbis, sed in ipsis rebus quandam dignita-
 tem, & quidem maiorem habet.

Quo genere, quia excelluit Demosthenes, id-
 circa oratorum princeps est iudicatus.

Schemata vocant Græci, quæ non tam in verbis
 pingēdis pōdus habet quā in illuminādis sentētijs.

Nec aliud est dicere, quām aliqua specie illumi-
 nare sententias.

Instandi quoisque abutere patientia nostra;

Interrogamus etiam, quod negati non potest.

Aut, ubi respondendi difficilis est ratio: quomodo? Qui fieri potest?

Inuidiae & miserationis causa.

Conuenit etiam indignationi, & admirationi.

Interdum est acerius interrogandi genus: non arma expedient? &c.

Aliquando nosmetipso interrogamus: Quid agam?

Responsio est, cum alium interroganti, ad aliud quia sic utilius fit occurritur, aut augendi criminis gratia, aut declinandi. An fustibus vapulasti, & innocens quidem, An hominem occidisti? responderetur, Latronem.

Subiectio est, cum orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi: vel cum alium rogauerit, non expectat responsum.

Et domus tibi deerat? at habebas.

Anteoccupatio, vel præsumptio, & prolepsis, cū id quod obijci posset, occupamus. Præsumptione etiam verborum vis confirmat: Quamquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit: ac etiam reprehensione, quam alij correctionem vocant.

Correctio est, quæ tollit sententiam alienam, & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat, & corrigit.

Dubitatio est cum querimus unde incipiendum,
vbi desinendum, quid potissimum dicendum, an
omnino dicendum sit, Quo me vertam nescio.

Communicatio, cum aut ipsos aduersarios con-
sulimus : Tu denique Labiene quid faceres?

Aut cum iudicibus deliberamus : Nunc ego iu-
dices iam vos consul, &c.

Prosopopœia est personarum facta inductio : qua
& aduersariorum, & nostros cum alijs sermones,
& aliorum inter se credibilitet introducimus.

Quin & mortuos excitare in hoc genere dicen-
di concessum est.

Vrbes etiam populi vocem excipiunt : In qui-
bus hoc modo mollior sit figura, Etenim si me-
cum patria ita loqueretur, &c.

Formas quoque fingimus sœpè, ut famæ, virtu-
tis, &c.

Apostrophe: est aduersus à iudice sermo, siue
aduersarios inaudimus, siue ad invocationem con-
vertimur : siue ad inuidiosam implorationem : O
leges Porciæ, legésque Semproniaz.

Hypotyposis seu descriptio, qua ita res aliqua
describitur, ut cerni potius, quam audiri videatur.

Nec solum quæ facta sunt, aut sunt, sed etiam
quæ futura sunt, aut fuerint exprimuntur.

Apostiopesis, vel precioso, & interruptio, ostendit
affectum vel iræ, vel solitudinis : Quos ego & sed
notos præstar componere fluctus.

Ethopœia est, imitatio vitæ vel morum alieno-

rum ornamentum aptum ad animos concilian-
dos, & promouendos.

Emphasis, cum ex aliquo dicto aliquid latens eruitur : vel cum plus significatur , quam dicitur: Iacuitq; per antrum immensum: vnde intelligitur corporis magnitudo.

Sustentatio est, qua diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid inexpectatum subiungitur: aut ad aliquid leue, & maximè criminosum descenditur.

Prætermissio , vel præterito , cum dicimus nos præterite, vel non scire, vel nolle dicere, quod tunc maximè diximus : Non quæro diminutionem ve-
ctigalium, non, &c.

Licentia est, cum orator, aut veresi, aut metuere debet, tamen aliquid pro suo iure dicit, quod minimè offendit. Vide quām non reformidem, &c.

Concessio est, cum aliquid etiam iniquum cau-
sæ fiducia, videmur pati, atque concedere : verum esto, eripe hæreditatem propinquis, &c. Sunt qui concessionem dictorum esse velint : Sit fur, sit sa-
cilegus, at bonus imperator, & fœlix. **C**oncessio iuncta Ironiæ magnam vim habet.

I, sequere Italiam ventus, pete regna per undas.

Parenthesis, vel interclusio, declinatio brevis à proposito: At longior digressio , quæ multis pars causæ videtur , inter figuræ quorumdam iudicio numeranda non est: sed à Cic. numeratur.

Ironia, quæ à Quintiliano & Cicerone inter sententiarum exornationes numeratur, differt, ab ea quæ est tropus, quod hæc sit totius voluntatis si-
etio: Nouum trimen C. Cæsar, &c. tropus vero,
breuior, & apertior.

Distributio, cum aliquid in partes plures distri-
buitur, quarum vnicuique ratio deinde sua sub-
iungitur.

Vel est cum in plures res, aut personas certas,
negotia quædam disperciuntur, neq; fit illa men-
tio subiectæ rationis.

Permissio est, cum alicui rei vehementer confi-
dimus, & ostendimus nos eam tradere, ac conce-
dere alicuius voluntati: & cum relinquimus ipsis
iudicibus, vel aduersarijs aliquid existimandum:
Aliqui permissionem factorum, concessionem di-
ctorum esse putant.

Depræcatio, vel obsecratio, cum operam alicuius
imploramus Per dexteram istam te oiro.

Optatio quæ voti alicuius præbet significatio-
nem, vtinam mihi facultatem causa concederet.

Excretio, quæ malum alicui precatur: Dij te
perdant.

Epiphonema rei narratae, vel probatae summa ac-
clamatio, est ratae molis erat Romanæ cōdere gētē.

Exclamatio est, quæ conficit significationem do-
loris, aut indignationis alicuius per hominis, aut
rei cuiuspiam compellationem, O miserum me,
&c. O tempora ô mores.

Vt est, quasi pœnitentia ducti : sed quid ego in grauem personam introduxi?

Vel cum quærere quid nos dicamus fingimus : quid reliquum est? numquid omisi?

Et cum aliqua veluti ignoramus, sed earum rerum artificem, quem

Et cum deponimus aliquid apud memoriam auditorum, & postea reposcimus.

Hæc omnia dant orationi varios veluti vultus: Gaudēt ergo res varietate, ut oculi vario rerum aspectu.

Et hæc de tropis, & ornamentis tum verborum, tum sententiarum.

De Collocatione. CAP. XXXI.

Colloca-	Iunctam orationem	In ea	Ordo
tio erit	Efficiat coherentem,	necel-	& Jun-
optima,	lenem, & æquabili-	saria	etu-
Si	ter fluentem.	sunt	ra.

De Ordine. CAP. XXXII.

*N*EMinora maioribus subjiciantur, sed semper crescat oratio

vnde non dices, facilius legas, & fur. Est & ordo naturalis: vnde potius dices, diem ac noctem: ortum & occasum, quā cōtra.

Quædam ordine permutato sunt superuacanea: ut fratres gemini, & gemini fratres.

Verbo, sensum claudere, si cōpositio patiatur, optimū est: sed si asperum potius decori orationis consulatur,

In oratione enim cū verba non sint dimenta, transferri possunt in locum ubi magis congruunt.

De iunctura. C A P. XXXIII.

Si verba extrema ita cum consequentibus iungamus, ne asperè concurrant, nēc vultus diducantur.

Asperum concussum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ut s, & x: ars studiorum, rex Xerxes.

Huiusca reddunt orationem vocalium concursus: ut si longæ vniantur: viro optimo obtemperare: sed minus peccabit, qui longis breues subiicit.

Sed in hoc diligentia non sit nimia, nam & Plato, & Demosthenes, & Cic. Sæpè in oratione habent vocalium concursionem.

Vt iunctura concinna, & elegans sit, affique-
munt.

Nam huiusca nonnūquam decēt, faciuntq; ampliora quædam, & non ingratam negligentia hominis magis de re, quād de verbis laborantis indicat.

Vnde nimia vocalium concusione est quidem vitanda: at modica & suo loco posita, non est reprehendenda.

Videtur est ne syllabæ ultimæ verbi prioris sint primæ posterioris.

Ne monosyllaba multa continetur, & itidē brevia verba & nomina, & contra neq; longa quæ tarditatē afficiunt.

Nec multa similiter cadentia, & desinentia continentur, similiter, nec verba verbis, & nomina nominibus subiiciantur.

Verborum iunctura maximam dederat diligentia, ita tamen ne fiat op-

Irosè, quia esset infinitus, & puerilis la-
bor. Stylus exercitatus efficit faciem iu-
cturam, & aurum iudicium.

De modo & forma verborum.

CAP. XXXIV.

Dicendi imperitus, quas Insane,
Inconditum,
Curtum,
dicit, spiritus, non arte determinas.

At orator ita intelligat sententias verbis, ut nihil. Claudicans, & redundans dicat.

Hoc oratorio fit numero, quia probatam, & concinnam, & suauem efficit orationem.

De origine orationis numero, &c.

CAP. XXXV.

Princeps dicitur fuisse Trasymachus, cuius tam
enim nimis numerosa fuerunt scripta.

I Socrates ita rem temperauit, ut multi eum hu-
ius conciunitatis faciant auctorem.

Aristoteles, & Theodoctes versum in oratione
vetant esse numerum requirunt: de quo Theo-
dorus accuratius præcipit.

Ro mani tempore Ciceronis agnouerunt nume-
rum, de quo diligentissime Cicero præcepit.

Cur numerosa oratio inuenia.

CAP. XXXVI.

Avres, aut potius animus aurum iudicio, na-
turali quendam in se continent vocum
nnium dimensionem.

Vnde breuiora, & longiora iudicant: moderata expectant: mutila, & quasi decurtata, ac moderatius excurrentia sentiunt, quibus offenduntur.

Cum ergo aliquid fortuitò, conclusè, apieque diceretur, notari potuit id, quod casu cecidisset, notatio autem artem parit.

Vt ergo poëtica, & versus inuentus est terminazione aurium, & obseruatione prudentium, sic etiam in oratione, licet multò serius notatum est, certos esse concursus, conclusionesque verborum.

De incisis membris, & periodis.

CAP. XXXVII.

INcisum est sensus, non expleto numero conclusus: plerisque pars membra: Domus tibi deerat? at habebas, &c.

Fiunt incisa etiam singulis verbis, Diximus, testes dare voluimus.

Membrum est, sensus numeris conclusus, sed a toto corpore abruptus, per se nihil efficiens: ô callidos homines, ô rem excogitamat. O ingenia metuenda! quem quæso, &c.

Tuac ergo incipit corpus esse; cum venit extrema conclusio: quem quæso nostrum fecellit? &c.

Periodas, Cic. ambitum, circuitum, comprehensionem, continuationem, & circumscriptiōnēm dicuntur.

Contempnetur membris omnis paulò lon-

gior circuitus: { Cæsim,
tamen aliud { Membratim, & } dicere.
est. { Circumscrip̄tē

Circumscrip̄tio est, cum ab initio ad finem usque quasi in orbem inclusa fetur oratio, donec consistat in singulis perfectis absolutisque sententijs.

Membratim dicimus, cum in singulis membris liberior insitit oratio.

Incisim dicimus, cum in singulis incisis insitit orator.

Quomodo in his adhibendus sit numerus, dicitur, si prius de pedibus, quibus numerosa temperatur oratio dixerimus.

De pedibus.

CAP. XXXVIII.

Pedes dua- { Sondæus — dicunt, mores.
rum syllaba- { Pyrrhichius vv nouus, tulit.
barum, qua- { Choreus - semper, scribit.
tuor. { Iambus - legunt, reos.

Pedes triū syllabarum { Molossus — conseruant.

Trochæus, vel tribrachus vvv facimus.

Dactylus- vv littora

Anapæstus vv — peragunt.

Bacchius vv — amores.

Antibacchius — audisse.

Creticus, vel Amphimacer — v — possident.

Amphibrachus v — petebat.

Cicer.

Cicero ex alijs
pedibus tres tā-
tum ponit, pco-
nas duos, & do-
chimum,

Pæon primus — vvv aspicite:
Pæon vltimus vvv — facilitas.
Dochimus ex bacchio & iam-
bo v...—

De numero oratio. C A P. XXXIX.

Numerum oratorium Græci Rhy-
thmum, poëticum, Metrum vocant,
Quot et si vterqua pedibus constet: ta-
men multis modis differunt.

Rhythmi spatio temporum constant,
pedes etiam ordine.

In rhythmo nihil refert, sit ne dactylus,
an anapæstus, cum eodem temporum
spatio constet: in versu, unus pes pro alio
poni non potest.

In versu semper idem est cursus, ut in
heroico carmine daëtyli & spondæi: in
oratione nullus est certus numerus, ibi
est aliquid certum; hic non ita.

Vnde omnis nec claudicás, nec fluctuás &
æqualiter cōstanterq; ingrediēs numero-
sa habetur oratio, & numerosum putatur:
non quod totum constat è numeris, sed
quod ad numeros proximè accedit.

Vnde difficilior est in oratione, quam
in versu numeri vsus.

In oratione maximū vitium est, si ver-
sus efficiatur, & diligenter caudū; quaen-

Quid
inter-
sit in-
ternu-
merū
orato-
rium,
& poë-
ticum,
& in-
ter
poëma
& ra-
tionē.

Luis oratio numerosè cadere debeat.

*In qua parte ambitus debeat esse numerum, & qui per-
des maximè probentur. CAP. XL.*

IN toto verborum ambitu numeri tenendi sunt,
non solum in fine, ut quidam putant, licet au-
res finem maximè expectent.

Vnde à principio verborum comprehensio ita
fluere debet, ut ad extremum venies ipsa cōsistat.

Aristoteles heroum numerum grandiore iu-
dicat, quem soluta desideret oratio: Iambus vul-
gari sermone congruit.

Trochæus ob breuitatem, dignitatem non ha-
bet Pæona probat, ut orienti, mediæ, & cadenti
orationi aptissimum.

Ita ut oratio non sit humilis & abiecta, sed elata
& plena.

Recenset omnes pedes in oratione esse permi-
ttos, vitiū enim esset, si iisdem semper veteremur.

Sed Creticū, Dochimum, Dichoreū, & Pæona
ræteris anteponit: modò ne Dockimus iteretur.

In heros verò dactyli, & anapæstī, & spondei
pede impunè progredi licere censet quos dumta-
xat pedes, aut paulò plus, ne in similitudinem ver-
sus incidamus.

Sit igitur tēperata, & permitta numeris oratio,
nec tota dissoluto, nec tota numerosa pæone ma-
xi-mè & reliquis etiam, quos ille non recenset.

In his quoq; de missō, & humili sermone dicētur sic.
Iambus frequens, Pæon in amplioribus: in vtre-

que dactylus.

In oratione ergo perpetua ita numeri sunt miscendi, ut non animaduertatur quadrangula orationis industria.

Quo sit, ut nullus sit pes, qui aliquando in orationem non veniat.

De initio Periodi.

CAP. XL.

Clausulæ diligentius, quam cætera omnia considerandæ sunt; quod in his perfectio, & absolutio ducitur.

Proximam diligentiam initia postulant: nam & ad hæc intentus est auditor.

Optime hæc nascuntur à proceris numeris, aut libertis, maximè dactylo, & pæone priore, cetero anapesto, qui par est dactyle, licet ordine eot.

Initia versuum, initij orationum non co[n]iunct, licet Livius hexametri exordio cœperi

Dochimus quovis loco apertus est, modò ponatur: quia iteratus, numerum facit apertu

De fine Periodi.

CAP. XLII.

IN extremo circuitu, duo aut tres pedes ferè notandi,

Quos aut chœeos, aut spondæos, aut alii esse oportebit: vel dichœeos.

Spondæus est in clausulis firmus, & stabilis, quo maximè usus est Demosthenes.

Pæona alterum cadenti orationi aptissimum esse docuit Aristoteles, quod & Ciceroni placet, & aptiorem iudicat cœticum.

Qui siue geminetur, siue spondæum præcedat, multum decoris in clausulis: cui etiam optimè iungitur Anapæstus, est etiam Dochimus stabulis, & Icuerus in clausulis.

Iambus, trochæus, aut etiam dactylus proximus à postremo numerosè concludit, si sit extremus choræus, aut Spondæus. Sed male concluderent, si quis eorum in extremo locatus esset, nisi cum procretico postremus est Dactylus: quia ultima brevis, an longa sit non refert.

Sunt & aliæ clausulæ, quæ numerosæ concludunt quas obseruauit Quintilianus.

Clausulæ versuum non conueniunt orationi: cauendum est etiam, ne verbis plurimarum syllabarum utamur in fine, quod etiam in crimini- bus est per molle.

Cùm ergo clausulæ maximè appareant, variæ sint, ne autium fatigare repudientur.

De media Periodo.

C A P . X L I I I .

Si primi & ultimi pedes fuerint modo iam dicti dispositi, medij poterunt latere: modo circuitus non sit brevis, quam aures expectent, aut longior, quam vires perant.

Cauendum ergo est, ne verba pigra, aut longa sint: aut brevium contextu, sonum penè puerilium crepitaculorum reddant.

In mediis ergo sunt quidam conatus, qui leviter intersistunt, ut currentium pes, etiam si non non motatur, tamen vestigium facit,

Pœonem dochimum, mediæ orationi aptum, esse dixit Cicero, in qua parte aliqui creticos, & bacchios laudant.

Si orationem ferri celerius volumus, crebros trochæos, & iambos inseramus, silentius, spôdæos: si moderatius, pedibus utemur, qui breuibus, & longis temperantur.

De his qua suaptè natura sunt numerosa.

C A P. XLIV.

Quae dicuntur, interdum suaptè natura numerosa sunt, etiā si nihil factum est de industria, & cùm sunt casus in exitu milles, & cùm paribus partia referuntur. Est enim iudices, hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, acceperimus, legimus, verum, &c.

Quod sit item referendis contrarijs, in quo Cicero frequens est. Semper enim antitheta necessitate ipsa numerum oratorium faciunt.

Quæ vitijs sunt vitanda in oratione numerosa.

C A P. XLV.

In primis, ne aperte verba traiiciantur, quo melius aut cadat, aut voluat oratio.

Deinde, ne inania quedam verba quasi complementa numerorum includantur.

Tertio, ne minutis numeris concidatur, infingaturque sententia: sed verba iam probata, & electa concinnè coagmentetur: dura enim inter se commista potiora sunt inutilibus.

His vitijs declinatis, multæ numerosè compo-

nendi laborem minuantur. Sunt enim multæ figuræ, quibus numeri possint variari.

Sunt etiam multa quæ idem valent ex quibus exercitati illud eliguntur, quod comprehensioni maximè quadrat.

De Ambitus magnitudine. CAP. XLVI.

Habet Periodus membra, minimum, duo; sæpe etiam tria.

Is ambitus mediocritatem habet, ut ait Cic. qui quatuor ferè in membris constat. Nam aures implet, nec brevior est, quam satis sit, nec longior.

Vult autem, ut è quatuor, quasi hexametrorum versuum instar, constet ferè plena comprehensio.

Debet periodus sensum concludere: sit etiam aperta, ut intelligi possit, & non immoda, ut memoria contineri queat.

De numero, qui est in membris: & cuiusmodi ea esse debeant.

CAP. XXXII

IN oratione circumscripta est verborum comprehensionis, donec tandem in clausula constat.

Cum vero membratim dicimus, in singulis membris oratio insistit: quod in pronuntiando magnopere reficit spiritum.

Vnde sit, ut oratio: quam membris carpinus, longior multò esse possit, quam quæ constat circuitu.

Ita, ut aliquando ad 15. & 20. membra excutta.

Cic. pro Mil. Occidi, occidi, non Spuriū Meliū, &c.

Nihil autem tam debet esse numerosum, quām
hoc, quod minimē apparet, & valet quā plurimum.

Spondaeum hic Cicero vehementer commendat,
nam licet videatur tardior, habet tamen stabilem,
& dignitatis non expertem gradum.

In incisionibus multò magis, & in membris: pau-
citatē enim pedum, grauitatis suæ tarditatem
compensat.

*In quo scribendi genere circumscriptè, & in quo sit
membratim dicendum.*

CAP. XLVIII.

IN historia laudationibus, & toto genere
ētico, siue demonstrativo, delectationi
comparatio: circumscriptione uterū est:
quam in orbe inclusa currat oratio.

Hoc orationis genus, nec totum assume
ad contentiones & causas veras, nec omni
pudiendum.

Quia & satietatem afferret: & ab imperite
le sit etiam cognosceretur.

Detrahit præterea actionis dolorē: aufert
num sensū actoris, tollit funditus veritatē & fidem.

Sed quoniam adhibenda est inter dum numerosa
oratio: videndū est quo loco, quamdiu retinenda.

Adhibenda est, si quid sit laudandum ornatius, ut
fecit Cic. lib. 2. accus. Aut exponenda narratio, que
plus dignitatis desiderat, quam doloris.

Est etiam apta proœmijs maiorum causarū: ubi

solicitudine, miseratione, cōmendatione reseget.

Sæpè etiā in amplificanda re, funditur numero-
sè, & volubiliter oratio : quod tum valet, cum ab
oratore iā obſeffus est is, qui audit : quia iam fauet.

Hæc forma perorationes quidem includit, sed
in reliquis partibus retinenda non est diu. Nam
cum supradictis locis ea vſi fuerimus, tota dictio
ad incisa, & membra transferenda est.

Incisim autem, & membratim tracta oratio, in
veris causis plurimum valet, maximè cum arguas
& refellas.

Qua ratione paretur facultas aptè, & copiosè dicendi.

C A P. XLIV.

Numerosè dicendi facultas non est tanti la-
boris, quanti esse videtur.

Nec enim necesse est, vt oratio demetiendis pe-
dibus, ac perpendendis syllabis conſenescat.

Satis in hoc oratorem formabit multa scribēdi
exercitatio, vt ex tempore etiam numerosè dicat.

Circumscribitur enim mente sententia, confe-
ſimque verba concurrant, quæ mens statim di-
mittit, vt suo quoque loco respondeat.

Nā si nōnulli exercitatione extēplò versus confi-
ciunt, quāto facilius oratio soluta numerosa fieri
peterit? cum nihil sit oratione flexibilius, vt facile
sequatur, quocumq; duas, veluti mollissima cera.

Neminem ergo pedum varietas contubet, qui
ſponte ſcē offerent, modo exercitatio adſit : ut
patet in arte musica, &c.

Quanti momenti sit aptè dicere.

C A P. L.

Quanti momenti sit aptè dicere, experiri licet: si aut compositi oratoris benè instructā collocationem dissoluas, permutatione verborum.

Vt si periodum aliquam Ciceronis perueritas.
Aut, si alicuius inconditi, arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborum paululum commutato, in quadrum redigas.

Verum compositè & aptè sine sententijs dicere insania est, sententiosè autem, sine verborum ordine, infantia..

Eloquēs vero, qui dicēdo plausus, admirationes, & clamores mouere debet, ita debet dicere, vt ei turpe sit, quidquā aut spectari, aut audiri libentius.

Quare, cum hanc eloquentiæ partem Aristoteles, Theophrastus, Demosthenes, & Tullius tanti fecerint, eam nobis debemus summa industria comparare,

De tribus dicendi generibus.

C A P. L I.

<i>Aliud di-</i>	<i>In paruis</i>	<i>Nec solum varię causę</i>
	<i>causis.</i>	
<i>causis.</i>	<i>In modicis</i>	<i>varium dicendi genus</i>
	<i>efflagitant.</i>	
<i>nus des-</i>	<i>In graui-</i>	<i>Sed etiam eiusdem</i>
	<i>simis.</i>	

Vnde quot sint dicendi genera, & in quibus causis, & orationis partibus adhibenda sunt, dicendum est.

Tria sunt di-
cendi genera in
quibus perfe-
ctus debet flo-
rere orator.

Cum tria fnt ora-
teris of-
ficia.

Vnum subtile, acutū, & tenuē.
Alterum vchementis, copiosum,
& graue.
Tertium interiectum, & quasi
temperatum.

Delectare. Subtile, in probando.
Mouere. Vchementis, in flectendo,
Docere. Modicum, in delectando
versatur.

Debet esse à vinculis numerorum libe-
ra, & soluta.

Non tamen vaga, vt ingredi liberè, non
licentior, vt videatur errare.

In ge-
nere
subti-
liora.
tionalis
for-
ma.

Diligentia etiam coagmentandi verba,
prætermittenda est, & omnis insignis or-
natus remouendus.

Ponétur tamē acutæ, crebræq; sc̄tentiaz.

Ornamenta verborū & sententiarū, cum
tropis verecundè parcéq; adhibebuntur.

Translationes poterūt esse crebriores: nō
tamen ita crebræ, vt in genere amplissimo.

Vberius est aliquanto, & robustius, quā
humile, de quo dictum est.

Ge-
nios
tem-
pera-
tum.

Submissius tamen, quam illud, de quo
dicetur, amplissimum.

Huic omnia dicēdi ornamēta cōueniēt:
plurimūq; est in hac oratione suavitatis.

In hoc verborum cadunt lumina om-
nia, multa etiam sententiarum.

In hoc genere nervorum vel minimum,
suavitatis autem est, vel plurimam.

Vim habet vel maximam, modò enim
perfringit: modò irrepit in sensus, &c.

Hic orator defunctos excitabit, patriā
loquentem faciet, aliquē alloquetur, &c.

Hic amplificationibus extollet oratio-
nem, & vi superlationum quoque eriget,
& per omnes affectus tractabit.

His tribus ge- } Vt res exigit.

neribus vctetur } Ne pro causæ modo,
orator. } Sed pro partibus causæ.

Huius tripartitæ } Ad causas tenues, vt est causa
varietatis mode- } pro Cecinna, submissum genus
rator, magni de- } accommodabit.

bet esse iudicij, } Ad graues, qualis est Rabij
ut possit quocū- } vehemens.

que modo causa } Ad mediocres, vt est causa
postulat, dicere. } pro lege Manilia, temperatum.

Conciliandum, } Parua, sub-
mediocre, } missæ.

Docendum, & } Modica,
probadum, sub- } temperate.

tile, & enuclea- } eloquen-
oratio- } tis pro-
ne, ad } tum.

Ad mouēdum, } proprium.

graue, adhiberi } Magna, gra-
docet. } uiter dicer e

*Seruan-
dum est
etiam di-
cendi ge-
nus pro-
ratione
persona.*

Quæ dicit, quæ audit, cum non ea-
dem sit cuiusque auctoritas, & fortuna,
& nomen.

Pro ratione locorum, ac temporum,
In omnibus etiam rebus videndum
est, quatenus: & magis offendit ni-
mum, quam parum.

Vnde sint eloquentiæ fundamenta,
sicuti & aliarum, rerum sapientia.

De Memoria. C A P. LII.

Memoriæ inuentor dicitur simonidēs: qui
ob tria conuiuarum corpora, ex loco, quo
quisque esset, discreuit.

Quo facto notatum est, memoriam signatis
animo sedibus iuuari.

Quod etiam quisque suo experimento credere
potest: quia cum in loca post tempus redimus, re-
miniscimur eorum, quæ ibi facta sunt.

An Memoria sit eloquentia pars.

C A P. LIII.

Licet memoria sit eloquentiæ cum alijs artibus
communis: tamen artificiosa memoria orato-
ria pars existimatur.

Nesciretur enim quanta vis eius esset, nisi in hoc
lumen orandi vim extulisset.

Non enim solum rerum sed etiā verborū ordinē
præstat, & propemodū insinuata cōpletebitur, ut po-
tius audiēdi patientia, quam memoriarū fides deficiat,
Non immerito igitur thesaurus eloquentiæ dicitur,

De Artificio memoriae. CAP. LIV.

Memoriæ artificium à veteribus traditum, constat.

Imaginibus,
Locis &

Loca multa animo capiant spatioſa.

Multa varietate signata, explicata modicis interuallis.

Vt ædium ferè magnarum, aut alterius artificij.

Quæ sunt diligenter animo affi-
genda, vt sine eōiunctione occurrant.

Tum quæ fuerint scripta, vel co-
gitata his locis sunt commendanda,
signis, quæ eorum memoriam exci-
tent notata.

Loca quæ sumptus sive egregiè com-
moditerque nouare oportebit, vt
perpetuò hærcere possint.

Quæ fuerint scripta, vel cognita, locis
commendanda sunt, signis, quæ eorum me-
moriam excitent, notata.

Imagines dictis locis ordine sūt collocādæ.

Cum memoria repetenda fuerit, ab initio
loca recensenda sunt, & quodcumq; credi-
deris, resposcendum.

Nam ordo locorum, ordinem rerum con-
seruat: & res ipsas, imagines notant.

Vtendum est imaginibus aliquid agenti-
bus, & acribus, insignitis, quæ occurtere, &
celeriter percurrere animūm possint.

Qui volūt
hanc ing-
nij partē
excolere,
hæc ob-
seruent.

De imaginibus

*Quæ imagines pro rerum varietate subinde
mutandæ sunt, locis permanentibus.*

Quid conferat memoria artificium.

CAP. LV.

Prodest memoria artificiosa ad multa rerum nomina non audita per ordinem repetenda, & ad res ordine diuersas complectendas.

At ad singula perpetuæ orationis verba perdiscenda, nihil ferè prodest: quia singulorū verborum imagines memoriarē mādare inutile est, & infinitū.

Si longior oratio memoriarē mandanda fuerit, proderit partes discere.

Non erit inutile aliquas apponere notas, quarum recordatio excitet memoriam.

Iuuabit, ijsdē, quibus scripseris chartis ed scere.

Maxima tamen memoriarē ars, est exercitatio, & labor.

Quantum studio naturaque valat memoria, multorum exemplo, ut Themistoclis, Mithridatis, & Cyri constat.

De pronunciatione, & eius utilitate. CAP. LVI.

VT pronunciatio à voce, ita actio à gestu dicatur.

Quæ vna pars in dicendo dominatur.

Sine qua summus orator esse in numero nullo potest: mediocris hac instructus summos sāpē superauit, Ut meritò Demosthenes huic parti primas, secundas, & tertias dederit.

Est etiam actio, quasi quedā corporis cloquētia.

Est autem in Vocem, quae per quos duos sensu-
duas distri- aures mouet; Gestum sus omnis ad ani-
buta partes uet; Gestum mum penetrat affectum
scilicet qui oculos. Etus.

De Voce. CAP. LVII.

VOcis mutationes totidem sunt animorum,
qui maximè voce mouentur.

Vt cumq; ergo orator se affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit sonum.

Iracundia postulat vocis genus acutum, incitatum, crebro incidens.

Miseratio, & mæror, flexible: plenum, intenuptum, flebili voce.

Metus, demissum, hæsitans, abiectum.

Vis contentum, vehemens imminens, quadam incitatione grauitatis.

Voluptas, effusum, leve, tenerum, hilaratum, ac remissum.

Molestia, sine commiseratione, graue quiddam, & raro pressu; ac sono obductum.

Ac quidem vocis bonitas optanda, sed tractatio in nobis est.

Prius ergo orator variabit, & mutabit omnesq; sonorum tum intendens, tum remittens, prosecuetur gradus.

Nec modò in diuersis rebus, sed etiā in ijsdem partibus, ijsdemq; affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas, cum

gratiam præbet, ac reuocataures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

De Gestu. CAP. LVIII.

VOcem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere.

Gestu sic vtendum est, nihil in eo supressit.

Status erit erectus, & celsus.

Rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata: & rara,

Nulla mollitia ceruicū nullæ argutiæ digitorū.

Truncæ magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione.

Brachij porreptione, in contentionibus, contractione in remissis.

Pedis supensione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis.

Sed in ore sunt omnia: in quo, dominatus est oculorum, quoniam omnis actio est animi, & imago animi vultus est, indices oculi.

Hæc vnica pars corporis, quot animi sūt motus tot significationes, & cōmutationes potest efficere.

Non est oris species nimis immutanda: ne, aut ad ineptias, aut ad prauitatem aliquam deferatur.

Oculorum igitur remissione, coniectu, hilaritate, motus animorum significabimus aprè cum genere ipso orationis.

Est etiam actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

FINIS.

